

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.

Головний редактор — Давидова І.

Заступниця головного редактора — Васківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), акад. Нац. акад. наук вищ. освіти
України, Україна

Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна

Кобелєв О. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна

Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна

Льганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США

Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна

Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна

Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна

Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна

Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна

Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна

Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової палати України (протокол № 10 від 30.10.2025).

Відповідальна за випуск — Жданова Н.

Коректура — Панченко Є.

Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових фахових видань України в галузі соціальних комунікацій (наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються. Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Л. Каденюка, 27, Київ, Україна, 02094

Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),

+380 (44) 292-30-11 (редакція)

Факс: +380 (44) 296-71-15

E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.

Editor-in-Chief — Davydova I.

Deputy Editor — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman of the editorial board), Acad. of the Nat. Acad. of Sciences of Higher Education of Ukraine, Ukraine

Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof. (deputy chairman of the editorial board), Ukraine

Kobieliev O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine

Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine

Ilhanaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA

Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine

Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine

Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine

Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine

Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine

Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine

Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

The Academic Council of the Book Chamber recommends printing this Bulletin (Protocol № 10 from 30.10.2025).

Editor — Zhdanova N.

Proofreader — Panchenko E.

Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the professional scientific publication of Ukraine in the field of social communication. (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement with editorial staff. A reference to publications is necessary. Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with point of view of the author.

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Av. L. Kadeniuk, 27, Kyiv, Ukraine, 02094

Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),

+380 (44) 292-30-11 (editors)

Fax: +380 (44) 296-71-15

E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

СТОРІНКА ШЕФ-РЕДАКТОРА

СЕНЧЕНКО М. Функціонування системи обов'язкового примірника електронних видань у різних країнах.....	3
--	---

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

РУМИК Д. Соціальні мережі як основа медіасередовища публічних бібліотек України.....	10
--	----

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

КИРИЛОВА О., ТКАЧЕНКО О., ЧЕКМЕНЕВ О. Феномен постправди в сучасній докудрамі.....	16
ГОЛОВЧУК О. Масові комунікації як чинник розвитку соціальної роботи: аспекти формування світоглядних орієнтирів.....	21

АРХІВОЗНАВСТВО

САЛАМАХА І., ДЕНИС І., НОВОСАД В., ШЕПТИЦЬКА Л. Роль архівних установ у забезпеченні інформаційної безпеки.....	27
КЕРШИС А. Центральний державний архів громадських об'єднань та українці в системі архівних установ України: нормативно-правовий аспект.....	33
КУРИЛО В. Систематизація підходів до класифікації документів в архівах.....	38

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

КОВАЛЬСЬКА Л., КОВАЛЬСЬКИЙ Г. Організація архівного зберігання аудіовізуальних документних ресурсів: чинник соціокомунікаційних технологій.....	45
---	----

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

СОЛЯНИК А., ПРИСТАЙ Г. Визначна лідерка київської бібліотечної освітньо-наукової школи (до ювілею Тетяни Василівни Новальської).....	48
--	----

C O N T E N T

CHIEF-EDITOR'S PAGE

SENCHENKO M. Functioning of the legal deposit system for electronic publications in different countries	3
---	---

LIBRARIANSHIP

RUMYK D. Social networks as the basis of the media environment of public libraries in Ukraine	10
---	----

SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES

KYRYLOVA O., TKACHENKO O., CHEKMENEV O. The phenomenon of post-truth in contemporary docudrama.....	16
HOLOVCHUK O. Mass communications as a factor in the development of social work: aspects of the formation of worldview guidelines.....	21

ARCHIVAL AFFAIRS

SALAMAKHA I., DENYS I., NOVOSAD V., SHEPTYTSKA L. The role of archival institutions in ensuring information security	27
KERSHYS A. The Central State Archive of Public Associations and Ukrainica in the system of archival institutions of Ukraine: regulatory and legal aspect.....	33
KURYLO V. Systematization of approaches to document classification in archives	38

DOCUMENTARY SCIENCE

KOVALSKA L., KOVALSKIY H. Organization of archival preservation of audiovisual documentary resources: the role of sociocommunicative technologies.....	45
--	----

PROMINENT FIGURES AND SIGNIFICANT EVENTS

SOLIANYK A., PRYSTAI H. A prominent leader of the Kyiv library educational and scientific school (to the anniversary of Tetyana Vasylivna Novalska)	48
---	----

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10\(351\).3-10](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10(351).3-10)
УДК 021.84:002.1-028.27]:021.61](100)(045)

Микола Сенченко,
в. о. директора Книжкової палати України, професор
office@ukrbook.net
<https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Функціонування системи обов'язкового примірника електронних видань у різних країнах

Міністерство культури та стратегічних комунікацій (МКСК) майже два роки не може розробити проєкт ЗУ "Про внесення змін до Закону України "Про обов'язковий примірник документів".

Запропонований Книжковою палатою України варіант проєкту змін постійно "удосконалюється". Бібліотеки й інші установи намагаються поповнювати фонди за рахунок видавництва, й часто трапляється, що обов'язкові примірники цінних видань зникають. Видавництва вирішують проблему просто: не надсилають дорогі книги до бібліотек. Є видавництва, які взагалі не знають чи не хочуть знати про депозитарне зберігання друкованих та електронних видань. Така безгосподарність шкодить іміджу країни й дослідникам, які не можуть скористатися наявними документами.

У проведеному дослідженні зосереджено увагу на особливостях реєстрації, зберігання та використання обов'язкових електронних примірників видань в інших країнах, а саме: США, Великій Британії, Німеччині, Франції, Австралії, Канаді, Індії. Маю надію, що результати дослідження допоможуть МКСК ухвалити виважене рішення щодо проєкту ЗУ "Про внесення змін до Закону України "Про обов'язковий примірник документів".

Ключові слова: обов'язковий примірник; депозитарне зберігання; електронний документ; формати; захист авторських прав; цифрове архівування; мультимедійні матеріали; вебконтент

Постановка проблеми. Реєстрація та зберігання обов'язкового електронного примірника (ОЕП) документів (так званий обов'язковий депозит) є стандартною практикою багатьох країн і передбачає подання копії видання в електронному форматі до національної бібліотеки чи іншої відповідальної установи. Обов'язкове депонування примірників випущених видань сприяє ефективній організації архівування документів, захисту авторських прав, збереженню національної культурної спадщини та забезпеченню доступу до неї.

Книжкова палата України як установа, що відповідає за комплектування й зберігання всіх видів видань, випущених у нашій країні, зацікавлена в тому, щоб державний облік поширювався не лише на друковані, а й на електронні видання, а їх реєстрація відбувалася автоматично.

Для досягнення цієї мети Книжкова палата України потребує забезпечення сучасними програмними засобами, що дасть змогу завантажувати у внутрішню систему обліку установи всі наявні видання, а також автоматизувати щоденну реєстрацію нових.

Для впровадження корисного досвіду інших країн у сфері реєстрації та зберігання ОЕП було проведено запропоноване дослідження.

Мета статті — дослідити особливості функціонування систем обов'язкового примірника електронних видань у США, Великій Британії, Німеччині, Франції, Австралії, Канаді та Індії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо докладніше особливості реєстрації, зберігання та використання обов'язкового електронного примірника видань у зазначених країнах.

І. Сполучені Штати Америки

1. Основні характеристики системи електронного депозиту у США

У США функціонування системи електронного депозиту регулює **Закон про обов'язковий депозит 1870 р. (Copyright Act of 1870)** і його сучасні доповнення. Закон зобов'язує авторів і видавців надавати й друковані, й електронні копії (якщо такі доступні) публікацій до **Бібліотеки Конгресу США (Library of Congress)** [1].

Подання ОЕП є обов'язковим для забезпечення процесів цифрового архівування та спрощення доступу до фондів Національної бібліотеки.

Електронні примірники подають у форматах EPUB, PDF, MOBI та інших, що відповідають технічним стандартам.

Метою електронного депозиту є збереження національної культурної й інтелектуальної спадщини, а також забезпечення доступу до публікацій для науковців і громадськості.

2. Які видання подають на обов'язковий електронний депозит

Електронні книги (eBooks): електронні версії друкованих книг чи самостійно створені цифрові публікації; онлайн-журнали та періодичні видання.

Мультимедійні матеріали: відео- та аудіо-файли, подкасти, якщо їх розповсюджують в електронному форматі.

Інші цифрові публікації: звіти, наукові статті, вебконтент, якщо вони є предметом авторського права та доступні для громадськості.

3. Хто зобов'язаний подавати ОЕП

Автори та видавці: усі, хто публікує матеріали чи розповсюджує публікації у США, зобов'язані подавати ОЕП до Бібліотеки Конгресу. Вимога поширюється і на комерційних видавців, і на самвидавців.

4. Процедура подання

У Бібліотеці Конгресу розроблено онлайн-систему подання ОЕП **Copyright Office Electronic Registration System (eCO)**.

Алгоритм подання: реєстрація в системі eCO; завантаження електронного файлу публікації; надання метаданих (назва, автор, дата публікації); оплата адміністративного збору за реєстрацію авторського права (якщо застосовується).

Публікації подають у доступних форматах PDF, EPUB, MOBI, MP3 (для аудіо), MP4 (для відео). Файли мають бути повними копіями, без водяних знаків чи обмежень доступу.

Якщо завантаження через онлайн-систему неможливе, ОЕП можна подати на фізичному носії (CD/DVD, USB) поштою до Бібліотеки Конгресу.

5. Терміни подання

Електронний примірник видання подають протягом **трьох місяців** після публікації.

6. Використання поданих примірників

Подані електронні примірники зберігаються в цифровому архіві Бібліотеки Конгресу.

Матеріали можуть бути доступними в читальних залах бібліотеки, вільне розповсюдження без згоди автора чи видавця заборонено.

Науковці можуть використовувати матеріали для академічних і культурних досліджень.

7. Особливості вебархівування

Бібліотека Конгресу збирає й архівує вебконтент з урядових сайтів, соціальних мереж і культурних ресурсів.

Установа має спеціальні підрозділи для архівування цифрових мультимедійних матеріалів (фільми, музика, подкасти).

8. Захист авторських прав

Подання електронного примірника зазвичай супроводжується реєстрацією авторського права через **Бюро авторських прав США (United States Copyright Office)**, що забезпечує юридичний захист публікації.

Електронний примірник використовують винятково для архівування та наукових цілей.

9. Санкції за неподання

Порушення законодавчих норм щодо подання ОЕП може призвести до штрафів і втрати можливості реєстрації авторського права для публікацій у майбутньому.

10. Переваги електронного депозиту

Електронний депозит забезпечує:

— збереження цифрової інтелектуальної й культурної спадщини країни для майбутніх поколінь;

— доступ до повного спектра публікацій для наукових і культурних досліджень;

— офіційний захист публікацій у системі авторського права США.

Висновок

Електронний депозит у США є важливим елементом збереження національної культурної спадщини та підтримки системи авторського права. Завдяки сучасним цифровим платформам, зокрема eCO, процедура подання є швидкою, ефективною та зручною для авторів і видавців.

Що являє собою цифрова платформа eCO у США?

Electronic Copyright Office (eCO) — це онлайн-система, розроблена фахівцями Бюро авторських прав США, яка забезпечує процеси подання, адміністрування та опрацювання заявок на реєстрацію авторських прав. Система дає змогу авторам і видавцям реєструвати свої публікації, у тому числі й електронні, у зручний цифровий спосіб.

eCO підтримує процеси реєстрації авторських прав на книги (друковані та електронні); журнали, газети, статті; мультимедійні видання, зокрема музичні, відео- та аудіозаписи; фотографії, графічні роботи, програмне забезпечення.

Під час реєстрації електронний примірник документа подають до Бюро авторських прав.

Платформа дає змогу завантажувати електронні копії документів без потреби надсилати фізичні примірники.

Користувачі можуть стежити за статусом заявок; редагувати інформацію в заявці до моменту її подання; зберігати чернетки заявок для подальшого використання.

eCO застосовує для оплати адміністративного збору безпечні методи (кредитні картки, банківські перекази).

Процедура реєстрації через платформу eCO:

1. *Створення облікового запису.* Надання базової інформації про заявника.

2. *Заповнення онлайн-форми,* що містить: опис документа (назва, жанр, тип); дані про автора та власника авторських прав; дату публікації.

3. *Завантаження електронного примірника.* Формати файлів: PDF, EPUB, MP3, MP4, PNG,

JPEG, MIDI (для музичних видань) тощо. Документи завантажуються у цифровому форматі для рецензування й архівування.

4. *Оплата збору*: адміністративний збір за подання заявки залежить від типу документа, наприклад, для однієї стандартної заявки становить \$45—65.

Після завершення процесу заявник отримує підтвердження реєстрації та сертифікат авторського права.

Особливості використання платформи eCO для електронного депозиту

Подані матеріали розміщують у цифровому архіві Бюро авторських прав США для довготривалого зберігання.

Архівовані публікації доступні лише для внутрішнього використання Бюро та захищені від несанкціонованого доступу.

Переваги платформи eCO

1. Можливість подавати заявку онлайн без потреби в паперових документах.

2. Легка реєстрація, інтерактивний інтерфейс і можливість завантаження електронних примірників.

3. Скорочений час опрацювання заявок порівняно з традиційними паперовими процесами.

4. Статус заявок відображається в реальному часі.

5. Після реєстрації публікація стає офіційно захищеною відповідно до закону США.

Призначення платформи eCO

Для авторів та правовласників: легкий і швидкий спосіб реєстрації прав на інтелектуальну власність.

Для дослідників: забезпечення надійного архівування робіт.

Для урядових структур: управління та моніторинг дотримання авторських прав на національному рівні.

Висновок

eCO — це цифрова платформа, яка дає змогу модернізувати процес реєстрації авторських прав у США, спростити подання заявок, забезпечити швидке опрацювання документів та ефективний захист інтелектуальної власності.

II. Велика Британія

1. Основні характеристики системи електронного депозиту у Великій Британії

У Великій Британії обов'язкові електронні примірники реєструють у **Британській бібліотеці** (*British Library, BL*) згідно із **Законом про обов'язковий примірник 2003 р.** (*Legal Deposit Libraries Act 2003*). Він зобов'язує видавців подавати копії усіх видів публікацій до національних бібліотек для збереження та архівування. У 2013 р. закон було оновлено через потребу реєстрації цифрових матеріалів [2].

Електронні книги надсилають у доступних форматах, як-от PDF або EPUB.

Британська бібліотека розробила систему **Digital Deposit Service** для автоматизованого подання електронних публікацій, що дає видавцям змогу завантажувати електронні публікації безпосередньо через онлайн-платформу.

2. Які видання подають на обов'язковий електронний депозит

Електронні книги; журнали, газети та періодичні видання в цифровій формі; вебсайти та онлайн-контент із доменом .uk або матеріали, що публікуються у Великій Британії; мультимедійні матеріали, доступні в електронній формі, якщо вони мають наукову, культурну чи історичну цінність.

Винятки: конфіденційні документи, приватні листи чи контент, доступний обмеженій аудиторії.

3. Хто зобов'язаний подавати ОЕП

Усі видавці повинні подавати обов'язковий примірник електронних видань, які вони випускають, разом із друкованими версіями, якщо такі наявні.

ОЕП подають до шести головних бібліотек: Британська бібліотека; Національна бібліотека Шотландії (*National Library of Scotland*); Національна бібліотека Вельсу (*National Library of Wales*); Бодліанська бібліотека в Оксфорді (*Bodleian Libraries*); Бібліотека Кембриджського університету (*Cambridge University Library*); Бібліотека Триніті-коледжу в Дубліні (*Trinity College Library, Dublin*).

4. Процедура подання

Видавці подають ОЕП через Digital Deposit Service, виконуючи такі операції: реєстрація на платформі; завантаження електронного файлу (PDF, EPUB тощо); надання метаданих (назва книги, автор(и), рік і місце публікації, інші дані про видання); підтвердження подання.

ОЕП подають у форматах, які забезпечують довготривале зберігання: PDF/A (для текстових документів); EPUB (для електронних книг); XML (для технічних і наукових документів).

5. Терміни подання

Електронний примірник подають протягом **одного місяця** від дати публікації.

6. Використання поданих примірників

Матеріали доступні лише в читальних залах національних бібліотек.

Науковці можуть використовувати матеріали для досліджень.

Збереження національної цифрової спадщини.

7. Особливості вебархівування

Вебсайти з доменом автоматично збираються за допомогою вебархівування, уникаючи безпосередньої участі видавців.

8. Захист авторських прав

Публічне розповсюдження поданих примірників без дозволу видавця заборонено.

Подані матеріали використовують винятково для архівування та академічних досліджень.

Бібліотеки гарантують, що не надаватимуть електронні примірники в користування з комерційною метою.

9. Санкції за неподання

Порушення норм Закону про обов'язковий примірник може призвести до штрафів та адміністративних санкцій для видавців.

10. Переваги електронного депозиту

Закон про обов'язковий примірник забезпечує довготривале збереження публікацій, які є важливою частиною культурної та наукової спадщини країни.

Публікації доступні для науковців і громадськості в межах національних бібліотек.

Система сприяє створенню єдиної бази національних публікацій.

Висновок

Електронний депозит у Великій Британії є сучасною системою збереження національної цифрової спадщини. Закон про обов'язковий примірник сприяє розвитку дослідницьких ресурсів, забезпечує архівування культурних і наукових документів, підтримує прозорість видавничої діяльності.

III. Німеччина

1. Основні характеристики системи електронного депозиту в Німеччині

Функціонування системи електронного депозиту в Німеччині регулює **Закон про обов'язковий примірник**, відповідно до якого видавці повинні подавати електронні публікації до **Німецької національної бібліотеки (Deutsche Nationalbibliothek, DNB)** [3].

DNB забезпечує збереження електронних копій на довготривалій основі та має підрозділи для зберігання аудіо- та відеоматеріалів, що відповідають вимогам електронного депозиту.

Електронні примірники подають у форматах PDF/A, EPUB або XML.

Електронний депозит обов'язковий для всіх видань, випущених у Німеччині, охоплюючи самвидав. Дотримання цієї вимоги сприяє збереженню національної цифрової спадщини, архівуванню та забезпеченню доступу до публікацій для науковців і громадськості.

2. Які видання подають на обов'язковий електронний депозит

Електронні книги; електронні журнали та періодичні видання; дисертації, звіти й інші академічні праці; вебконтент із доменом *.de* чи контент, опублікований видавцями в Німеччині; мультимедійні матеріали (аудіокнижки, подкасти, відео, доступні онлайн або через електронні платформи).

3. Хто зобов'язаний подавати ОЕП

Комерційні та некомерційні видавці, які розповсюджують публікації на території Німеччини; самвидавці, які випускають електронні книги, дисертації чи мультимедійні матеріали; онлайн-платформи, через які поширюють контент.

Автори дисертацій, які захищаються в університетах Німеччини, також зобов'язані подавати електронні примірники праць до DNB.

4. Процедура подання

Німецька національна бібліотека створила платформу для автоматизованого подання ОЕП, яке передбачає такий алгоритм: реєстрація; завантаження електронного файлу (PDF, EPUB, XML); надання метаданих (назва, автор, дата публікації, місце видання); підтвердження подання.

До електронного депозиту публікації подають у таких форматах: PDF/A — для архівування документів; EPUB — для інтерактивних книг; XML — для наукових і технічних матеріалів. Усі файли мають бути повними та без обмежень доступу.

5. Терміни подання

Електронний примірник має бути поданий протягом **шести місяців** після публікації.

6. Використання поданих примірників

Подані матеріали перебувають на довготривалому зберіганні у цифровому архіві.

Електронні примірники доступні для науковців і дослідників у читальних залах DNB.

Дані з поданих публікацій використовують для аналізу публікаційної активності в Німеччині.

7. Особливості вебархівування

Автоматизоване вебархівування: DNB використовує спеціальне програмне забезпечення для автоматичного збирання вебконтенту, зокрема сайтів із доменом *.de*.

8. Захист авторських прав

Подані електронні примірники захищені відповідно до німецького Закону про авторське право.

Публікації не дозволено розповсюджувати в комерційних цілях або розміщувати у вільному доступі без дозволу автора чи видавця.

9. Санкції за неподання

Порушення вимог щодо подання електронного примірника може призвести до штрафів чи обмеження прав на публікацію в майбутньому.

10. Переваги електронного депозиту

Система електронного депозиту дає змогу: забезпечити архівування публікацій, які є частиною культурної, наукової чи історичної спадщини; створити єдину базу даних для дослідників, котра надає доступ до всіх видів публікацій; підтримувати прозорість публікаційної діяльності (DNB використовує дані для аналізу активності видавців і авторів).

Висновок

Електронний депозит у Німеччині є важливим інструментом збереження національної цифрової спадщини. DNB працює як сучасна архівна установа, що інтегрує інноваційні підходи до збирання, архівування та доступу до електронних публікацій.

IV. Франція

1. Основні характеристики системи електронного депозиту у Франції

Система електронного депозиту Франції передбачає обов'язкове подання електронних копій публікацій до **Національної бібліотеки Франції** (*Bibliothèque nationale de France, BnF*). Це головна організація, що забезпечує архівування та опрацювання електронних публікацій, збереження національної цифрової спадщини [4].

Електронний депозит є частиною системи *dépôt légal* (обов'язковий депозит), створеної в XVI ст. для реєстрації друкованих матеріалів, а нині адаптованої до цифрової епохи.

Електронні примірники подають у форматах PDF, EPUB або XML з метою збереження документів й підтримання їх доступності.

2. Які видання подають на обов'язковий електронний депозит

Усі види електронних публікацій, створених або розповсюджених у Франції: електронні книги; журнали, газети та інші періодичні видання; веб-контент, охоплюючи вебсайти, блоги, електронні звіти; мультимедійні матеріали, зокрема подкасти чи відео, якщо вони доступні в електронному форматі; публікації, що мають комерційний і некомерційний характер, за винятком приватних документів чи матеріалів обмеженого доступу.

3. Хто зобов'язаний подавати ОЕП

Усі видавці, які поширюють електронний контент у Франції, незалежно від того, чи це комерційні, чи некомерційні організації; автори самвидаву, які публікують свої матеріали у цифровій формі; вебплатформи, які розміщують електронний контент (наприклад, статті, книги чи відео).

4. Процедура подання

Публікації подають через спеціальну платформу BnF для електронного депозиту.

Документи подають у форматах, які забезпечують їх довготривале зберігання: PDF/A, EPUB, XML.

BnF також автоматично збирає дані з вебсайтів, що мають домен *.fr*, використовуючи вебархівування.

5. Терміни подання

Реєстрація ОЕП не потребує активних дій з боку видавця: збирання відбувається за ініціативою BnF та автоматично за допомогою робота.

6. Використання поданих примірників

Матеріали, зібрані через депозит, доступні для науковців і дослідників у читальних залах BnF.

BnF використовує систему електронного депозиту для формування статистичної картини та моніторингу публікаційної активності у Франції.

Електронний депозит дає змогу зберігати публікації у цифровому форматі для майбутніх поколінь.

7. Особливості вебархівування

Усі вебсайти з доменом *.fr* або розміщені у Франції автоматично архівуються в межах електронного депозиту.

Зібрані матеріали зберігаються в цифровому архіві BnF.

8. Захист авторських прав

Матеріали, зібрані через електронний депозит, використовують винятково для архівування; академічних досліджень; збереження культурної спадщини.

Документи не доступні для вільного розповсюдження чи комерційного використання без дозволу автора або видавця.

9. Санкції за неподання

Порушення законодавчих норм щодо подання електронного примірника може призвести до штрафів або інших юридичних наслідків.

10. Переваги електронного депозиту

Електронний депозит як частина системи обов'язкового примірника, дає змогу збирати, зберігати та вивчати документи всіх видів з метою створення довідкового фонду — найважливішого елемента колективної пам'яті держави.

Збереження культурної спадщини країни та надання до неї доступу.

Висновок

Зберігання обов'язкових примірників друкованих видань у Франції здійснюється від XVI ст. З розвитком інформаційних технологій було розпочато збирання ОП електронних видань і формування електронного депозиту. Розроблено оригінальну технологію формування депозиту електронних видань, захисту авторських прав та організації використання праць дослідниками і студентами.

V. Австралія

1. Основні характеристики системи електронного депозиту в Австралії

Функціонування системи електронного депозиту в Австралії регулює **Закон про обов'язковий примірник 2016 р. (Legal Deposit Act 2016)**. Документ зобов'язує видавців подавати копії електронних публікацій до **Національної бібліотеки Австралії (National Library of Australia, NLA)** та інших бібліотек, що входять до системи обов'язкового примірника [5].

Документи для електронного депозиту подають у форматах PDF, EPUB, MOBI, а також в інтерактивних форматах.

Австралія використовує платформу **Trove**, яка автоматизує процес подання електронних примірників.

Уся інформація про національні публікації (електронні й друковані) архівується у відкритому доступі.

2. Які видання подають на обов'язковий електронний депозит

Електронні книги; онлайн-журнали та газети; блоги, вебсайти й інші цифрові ресурси; мультимедійні матеріали (відео, подкасти, аудіокниги); наукові та технічні звіти, дисертації; усі публікації, доступні громадськості через інтернет, незалежно від того, є вони безоплатними чи комерційними.

3. Хто зобов'язаний подавати ОЕП

Комерційні видавництва, самвидавці та інституційні видавці, які публікують електронний контент в Австралії; автор (якщо він самостійно поширює електронну публікацію); будь-яка організація, що створює електронний контент, доступний громадськості.

4. Процедура подання

Алгоритм подання ОЕП передбачає такі кроки: реєстрація автора чи видавця в системі Trove; завантаження електронного файлу публікації; додавання метаданих (назва, автор(и), рік публікації); підтвердження подання.

5. Терміни подання

Електронний примірник слід подати протягом **30 днів** після публікації.

6. Використання поданих примірників

Електронні публікації зберігаються для довготривалого архівування та доступні для перегляду в читальних залах національних бібліотек. Окремі примірники, за згодою видавців, можуть бути розміщені у відкритому доступі через платформу Trove.

7. Особливості вебархівування

Бібліотека автоматично збирає контент з австралійських вебсайтів (домен .au) для архівування.

8. Захист авторських прав

Подані матеріали використовують винятково для архівування та досліджень.

Комерційне використання без згоди автора чи видавця заборонено.

9. Санкції за неподання

Недотримання вимог щодо подання електронного примірника може призвести до штрафів чи обмеження публікаційних прав.

10. Переваги електронного депозиту

Електронний депозит забезпечує збереження всіх публікацій, що є важливою частиною австралійської культури й історії.

Архів дає змогу вести облік усіх публікацій в Австралії.

Висновок

Електронний депозит в Австралії є важливим інструментом збереження цифрової культурної та наукової спадщини країни. Завдяки платформі Trove процес подання електронних примірників є зручним і сприяє інтеграції наукових та культурних ресурсів у національний архів.

VI. Канада

1. Основні характеристики системи електронного депозиту в Канаді

Систему електронного депозиту регулює **Закон про обов'язковий примірник (Legal Deposit Act)** та адмініструє установа **Бібліотека та Архів Канади (Library and Archives Canada, LAC)**. Закон зобов'язує видавців подавати копії публікацій, охоплюючи електронні, для архівування та збереження. Електронні копії подають через автоматизовану систему переважно у форматах PDF і EPUB. Електронний депозит є важливим для збереження культурної та наукової спадщини Канади [6].

2. Які видання подають на обов'язковий електронний депозит

Електронні книги; електронні журнали та газети; вебсайти та цифрові платформи; вебконтент із доменом .ca або той, що поширюється в Канаді; мультимедійні матеріали (подкасти, відео, аудіокниги); дисертації, звіти, технічна документація.

Обов'язковому депозиту підлягають усі публікації, доступні громадськості через електронні чи друковані платформи.

3. Хто зобов'язаний подавати ОЕП

Комерційні видавництва, самвидавці, урядові установи; особи, які самостійно розміщують публікації в інтернеті; установи, що створюють цифровий контент для громадського доступу.

4. Процедура подання електронного примірника через платформу LAC: реєстрація видавця або автора у системі Library and Archives Canada; завантаження електронного файлу (PDF, EPUB, MP3 тощо); надання метаданих: (назва, автор(и), рік і місце публікації); підтвердження подання.

Під час подання використовують такі формати файлів: PDF/A (для текстових документів), EPUB (для електронних книг), MP3, MP4 (для аудіо- та відеоматеріалів).

5. Терміни подання

Електронний примірник має бути поданий протягом **трьох місяців** після публікації.

6. Використання поданих примірників

Подані матеріали розміщують у цифровому архіві LAC для довготривалого збереження.

Примірники доступні для науковців та громадськості у читальних залах бібліотеки.

Окремі публікації можуть бути доступні онлайн, якщо це узгоджено з видавцем або автором.

7. Особливості вебархівування

Бібліотека та Архів Канади використовує спеціальні програми для збирання вебконтенту з доменом .ca.

8. Захист авторських прав

Усі подані матеріали захищені законодавством щодо авторського права та використовуються винятково для архівування та дослідницьких завдань.

Бібліотека не має права розповсюджувати матеріали без згоди власника прав.

9. Санкції за неподання

Порушення норм закону щодо обов'язкового подання електронних примірників може призвести до адміністративних штрафів і вилучення видавця чи автора з реєстру.

10. Переваги електронного депозиту

Електронний депозит сприяє архівуванню матеріалів, які є важливими для збереження культурної, наукової та історичної спадщини Канади. Науковці та дослідники мають доступ до повного спектра публікацій. Створюється база даних, яка відображає публікаційну активність у країні.

Висновок

Електронний депозит у Канаді є важливим інструментом збереження цифрової та друкованої спадщини країни. Завдяки сучасній системі подання через платформу LAC забезпечується ефективне архівування матеріалів та підтримка наукових і культурних досліджень.

VII. Індія

1. Основні характеристики системи електронного депозиту в Індії

Функціонування системи електронного депозиту регулює Закон про авторське право (*Copyright Act, 1957*) і його доповнення. Хоча формальна система обов'язкового електронного депозиту не настільки розвинута, як у зазначених країнах, Індія впроваджує політику збереження цифрової спадщини. Обов'язковий примірник подають до **Національної бібліотеки Індії** (*National Library of India, NLI*) та інших відповідальних установ [7].

Електронні копії видань приймають у доступних форматах для забезпечення архівування й надання доступу до публікацій.

2. Які видання подають на обов'язковий електронний депозит

Електронні книги; електронні журнали та періодичні видання; мультимедійні матеріали (відео, подкасти, аудіо книги); наукові публікації, звіти та дисертації; цифрові архіви газет і журналів.

Закон поширюється на матеріали, доступні в Індії через інтернет, незалежно від формату чи мети публікації.

3. Хто зобов'язаний подавати ОЕП

Усі видавці, які створюють електронний контент, розміщений у відкритому доступі або через підписку; самвидавці, які публікують цифровий

контент (наприклад, електронні книги, дисертації); університети, які створюють дослідницькі роботи у цифровому форматі.

4. Процедура подання

Процес передбачає такий алгоритм: реєстрація видавця або автора в Національній бібліотеці Індії; завантаження електронного примірника на офіційну платформу бібліотеки; надання метаданих: назва публікації, автори, дата та місце публікації; підтвердження подання.

Використовують доступні формати файлів (PDF, EPUB тощо). Перевагу віддають стандартним форматам: PDF/A (довготривале архівування), EPUB (для інтерактивних книг), MP3, MP4 (для аудіо- та відеоматеріалів).

Якщо немає можливості подати ОЕП онлайн, видавці можуть передати матеріали на фізичних носіях (USB, CD/DVD).

5. Терміни подання

Електронний примірник має бути поданий протягом **60 днів** після публікації.

6. Використання поданих примірників

Електронні примірники зберігаються в Національній бібліотеці для довготривалого архівування.

Матеріали доступні для науковців у читальних залах бібліотеки.

За згодою видавця чи автора, деякі матеріали можуть бути доступні у відкритому доступі.

7. Особливості вебархівування

Індія активно розвиває цифрові архіви через ініціативи на кшталт **Digital Library of India**.

Публікації, доступні на вебсайтах з індійським доменом .in, можуть бути автоматично зібрані для архівування.

8. Захист авторських прав

Відповідно до Закону про авторське право, подані матеріали захищені від комерційного використання без дозволу автора чи видавця.

Бібліотека гарантує, що надаватиме публікації винятково для досліджень й архівування.

9. Санкції за неподання

Порушення вимог щодо подання ОЕП може призвести до адміністративних штрафів і вилучення з реєстру видавців.

10. Переваги електронного депозиту

Забезпечується архівування матеріалів, що мають культурну, наукову чи історичну цінність. Матеріали слугують базою для наукових досліджень. Створюється реєстр електронних публікацій, доступних в Індії.

Висновок

Система електронного депонування видань в Індії має на меті зберігання цифрової культурної спадщини та забезпечення доступу до матеріалів для науковців і громадськості. Завдяки підтримці Національної бібліотеки та цифрових архівів цей процес сприяє збереженню наукових і культурних надбань країни для майбутніх поколінь.

- Майбутнє книжкової індустрії залежить від здатності видавців адаптуватися до технологічних змін, підтримувати локальні ринки та розширювати міжнародну співпрацю. Книги залишаються без кордонів, об'єднуючи культури та ідеї, і ця стаття має на меті продемонструвати, як сучасні технології впливають на особливості зберігання та використання літератури у XXI ст. Сподіваємося, що дослідження надихне читачів, видавців і авторів на нові ідеї й ініціативи, що сприятимуть розвитку глобального книговидання.

1. Electronic deposit system (EDS) user guide. 2024. *Library of Congress*. URL: <https://www.loc.gov/copyright/deposit/eds/>.
2. Legal deposit. 2024. *British Library*. URL: <https://www.bl.uk/services/legal-deposit>.
3. Sammlung unkörperlicher Medienwerke. 2024. *Deutsche Nationalbibliothek*. URL: [dnb.de](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:5:1-63884-p0011-9).
4. Dépôt légal éditeur: mode d'emploi. 2024. *Bibliothèque nationale de France*. URL: [bnf.fr](https://www.bnf.fr/).
5. Legal Deposit. 2024. *National Library of Australia*. URL: nla.gov.au.
6. Legal Deposit. 2024. (Загальний огляд депозиту для електронних публікацій; інструкції для видавців (e-books, e-serials)). *Library and Archives Canada*. URL: Depotlegalnumerique@bac-lac.gc.ca.
7. National Library of India: Acquisition Policy. 2024. *National Library of India*. URL: [nationallibrary.gov.in](https://www.natlib.ernet.in/).

Acting Director of the Book Chamber of Ukraine, Professor

For almost two years, the Ministry of Culture and Strategic Communications (MCSC) has been unable to develop the draft Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine "On Legal Deposit of Documents".

The version of the draft amendments proposed by the Book Chamber of Ukraine is constantly being "improved". Libraries and other institutions are trying to replenish their funds at the expense of publishing houses, and it often happens that legal deposit copies of valuable publications disappear. Publishing houses solve the problem simply: they do not send expensive books to libraries. There are publishing houses that do not know or do not want to know about the depository storage of printed and electronic publications. Such mismanagement harms the image of the country and researchers who cannot use the available documents.

The proposed study focuses on the features of registration, storage and use of legal deposit electronic copies of publications in other countries, namely: USA, Great Britain, Germany, France, Australia, Canada, India. I hope that the results of the study will help the MCSC make a balanced decision regarding the draft Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine "On the Legal Deposit of Documents".

Keywords: legal deposit; depository; electronic document; formats; copyright protection; digital archiving; multimedia materials; web content

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

УДК 027.022.081:004.773.8](477)''364''(045)

здобувач вищої освіти ОС "Доктор філософії", КНУКіМ

<https://orcid.org/0009-0001-3178-3832>

Соціальні мережі як основа медіасередовища публічних бібліотек України

У статті з'ясовано роль соціальних мереж у формуванні медіасередовища публічних бібліотек України. Проаналізовано досвід використання платформи Facebook у роботі книгозбірень і визначено особливості їх активності у цифровому середовищі. Проведено типологізацію стратегій формування медіасередовища публічними бібліотеками України. Зосереджено увагу на ролі українських книгозбірень в умовах війни. Зроблено висновок, що сучасні соціальні мережі становлять фундаментальну основу медіасередовища публічних бібліотек України й відіграють важливу роль у забезпеченні й розширенні доступності послуг. На основі аналізу

діяльності окремих публічних бібліотек у соціальних мережах визначено чотири основні стратегії формування медіасередовища: спеціалізовану, територіальну, академічну та культурно-освітню. Підсумовано, що кожна з цих стратегій відповідає потребам цільової аудиторії та місії конкретної книгозбірні. З'ясовано, що сучасне медіасередовище публічних бібліотек України характеризується поступовим переходом від надання інформації щодо діяльності до активного діалогу з цільовою аудиторією; використання мультимедійного контенту, зокрема створеного користувачами; застосування інтерактивних форм комунікації. Констатовано, що нині соціальні мережі перетворюються на ефективний інструмент формування спільнот навколо бібліотеки.

Ключові слова: соціальні мережі; медіасередовище; публічні бібліотеки; цифровізація; бібліотечне обслуговування

Постановка проблеми. Сучасні інформаційні технології значною мірою впливають на діяльність публічних бібліотек України. Традиційна модель бібліотечного обслуговування передбачала фізичну присутність користувача у приміщенні, проте сьогодні набувають поширення гібридні форми взаємодії бібліотеки з читачами, одну з основних ролей у яких відіграють цифрові платформи. Особливої актуальності набуває проблема створення ефективного медіасередовища бібліотек завдяки використанню соціальних мереж як важливого каналу комунікації з цільовою аудиторією.

Актуальність дослідження зумовлена потребою переосмислення ролі публічних бібліотек України в епоху цифрової трансформації суспільства та розроблення теоретичних засад ефективного використання соціальних мереж у бібліотечній практиці. Війна в Україні прискорила процеси цифровізації бібліотечної справи, актуалізувала питання формування стійкого медіасередовища, здатного забезпечити безперервність та якість обслуговування користувачів.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання використання соціальних мереж у бібліотечній діяльності перебуває у фокусі уваги українських науковців. Зокрема, О. Таланчук окреслила специфіку створення образу бібліотеки за допомогою соціальних мереж та особливості комунікації з читачами з використанням цих платформ [1]. Л. Савицька дослідила особливості популяризації бібліотечних послуг у соціальних мережах [2]. Проблему промоції наукових бібліотек у соціальних мережах розкрила С. Головаха [3]. Особливості використання бібліотечної реклами в соціальних мережах, зокрема у Facebook, розглянула З. Романуха [4].

Науковці також аналізують особливості адаптації публічних бібліотек України до цифрового середовища. Ю. Куліш вивчала специфіку еволюції цифрового середовища університетських бібліотек і зробила висновок про потребу розвитку відповідних навичок у бібліотечних фахівців [5]. Питання діяльності книгозбірні у цифровому середовищі з використанням соціальних медіа порушено у праці О. Мар'їної [6]. С. Денбовецький дослідив роботу українських бібліотек в умовах

цифрової трансформації та виокремив її особливості під час глобалізаційних змін [7]. О. Онищенко розглянув сучасну бібліотечну діяльність крізь призму цифровізації. Учений наголосив, що зростання попиту на бібліотечні послуги можливо за умови ефективного забезпечення потреб сучасної "цифрової людини", що передбачає створення електронних ресурсів, зберігання оцифрованих рукописів і друкованих текстів [8].

Хоча питання використання книгозбірнями соціальних мереж становило предмет дослідження багатьох учених, водночас у науковій літературі залишається недостатньо розкритою проблема формування цілісного медіасередовища публічних бібліотек. Попередні дослідження здебільшого зосереджено на аналізі окремих аспектів використання соціальних мереж без урахування системного підходу до створення медіасередовища як єдиного комунікативного простору. Наприклад, А. Боярин, вивчаючи питання медіасередовища бібліотеки, зазначила про популярність платформи Facebook серед українських книгозбірень. Водночас, за висновком вченої, соціальні мережі Twitter та Instagram використовуються рідше й мають невелику кількість підписників [9]. Сучасним методом комунікації й розширення роботи бібліотечної установи з користувачем вважає соціальні мережі О. Петренко, аналізуючи присутність українських книгозбірень в інтерактивному медіапросторі [10]. Т. Поліщук та О. Кравчук вивчають аспекти використання бібліотеками для дітей та юнацтва соцмереж у контексті проблеми впровадження сучасних медіапрактик. Дослідниці акцентують на вагомій ролі соціальних платформ у налагодженні контакту з користувачем і підвищенні інтересу до діяльності й ресурсів книгозбірні [11].

Метою статті є визначення ролі соціальних мереж у формуванні медіасередовища публічних бібліотек України, а також висвітлення основних стратегій їх використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медіасередовище сучасної публічної бібліотеки — це багатокомпонентний простір, що охоплює різноманітні канали комунікації для забезпечення ефективної взаємодії з користувачами. На від-

міну від бібліотечного простору, що являє собою фізичне приміщення, медіасередовище дає бібліотеці змогу бути присутньою в повсякденному цифровому житті громадян.

Як слушно зазначає О. Петренко, медіасередовище бібліотек зазнає суттєвих змін внаслідок розвитку технологій. Традиційний підхід до обслуговування користувачів втратив актуальність, і відтепер бібліотечна діяльність виходить за межі фізичного простору. Завдяки новітнім медіаресурсам бібліотечні фахівці швидше й ефективніше налагоджують взаємодію з потенційними користувачами. Важливо, що інформацію про роботу своїх установ бібліотекарі розміщують не лише на офіційних платформах, а й на власних сторінках у соціальних мережах, формуючи в такий спосіб новітній медіапростір книгозбірні. У сучасній комунікації з аудиторією важливо враховувати запит на швидкий пошук інформації, тому одним з основних завдань сучасної бібліотеки є всебічна допомога читачеві через поступову трансформацію в технологічно мобільний заклад [10, с. 30].

Досліджуючи вплив соціальних мереж на життя нових поколінь, Д. Коломієць звертає увагу на такі статистичні дані: зі 100 найпопулярніших світових сайтів 20 є соціальними мережами, тоді як 60 характеризуються соціалізацією. Крім того, понад 80% організацій у світі використовують ці ресурси в повсякденній діяльності. Майже 78% людей висловлюють довіру до даних цих цифрових платформ, що робить їх ефективним інструментом впливу. На думку науковиці, соціальні мережі є одним із головних складників інтернету [12, с. 192].

Соціальні мережі є дієвим каналом комунікації публічних бібліотек України з користувачами. Серед основних завдань офіційних сторінок книгозбірень у соцмережах: поширення інформації щодо діяльності, послуг, сервісів, заходів, посилання на корисні інформаційні ресурси, комунікація з цільовою аудиторією тощо. Якісне й змістовне наповнення бібліотечної сторінки в соцмережах сприяє формуванню у громадськості позитивного образу закладу. Результативність присутності публічних бібліотек у соціальних мережах залежить від ефективного адміністрування профілю, цікавого та оперативного контенту, активної взаємодії з користувачами, що сприяє збільшенню кількості підписників і підвищенню залученості аудиторії [13, с. 31].

С. Яковиченко й Т. Яворська також наголошують, що ключем до успішного функціонування бібліотечної сторінки в соціальних мережах є її якісне наповнення, здатне привернути

й утримати увагу користувача. Сучасні бібліотеки наповнюють сторінки різноманітним контентом, зокрема текстом, фото та відеоматеріалами, використовують гіфки, 3D-зображення та інший оригінальний вміст [14, с. 73].

Соціальним мережам притаманні певні особливості, які слід враховувати бібліотечним фахівцям у процесі ведення офіційних сторінок закладу на цих платформах. Зокрема, якщо для сайту важливим є унікальний контент, то для соцмереж — насамперед візуальне оформлення, яскраві фото та відео.

Наповнення соціальних ресурсів бібліотеки здійснюють у різних форматах, найпоширенішими з яких є: запитання й відповіді, інтерактивні тести та вікторини, інфографіка, мотиваційні візуальні повідомлення, інструкції. Для комунікації з цільовою аудиторією в соціальних мережах також застосовують публікації дискусійного чи суперечливого характеру, що стимулюють обмін думками та підвищують рівень залученості аудиторії. Проте такий контент потребує ретельної модерації, оскільки брак належного контролю за коментарями може призвести до поширення агресивних висловлювань, маніпуляцій чи дезінформації [14, с. 73].

У контексті функціонування публічних бібліотек України соціальні мережі є одним із головних інструментів формування медіасередовища, яке забезпечує інтеграцію книгозбірні в комунікаційний простір громадськості. За допомогою цих платформ бібліотеки не лише поширюють інформацію про роботу та послуги, а й слугують майданчиком для суспільного діалогу.

Аналіз діяльності публічних бібліотек України в соціальних мережах свідчить про різноманітність підходів до формування медіасередовища. Наприклад, *Львівська обласна бібліотека для дітей* демонструє ефективність реалізації стратегії залучення молодшої аудиторії завдяки публікації інтерактивного контенту, організації креативних заходів за допомогою співпраці з іншими закладами. На своїй Facebook-сторінці бібліотека запрошує користувачів відзначати вподобайками найкращі світлини, пропонувати книги, які вони хочуть побачити на полицях. Станом на вересень 2025 р. профіль бібліотеки налічував понад 11 тис. підписників, що свідчить про доволі високий рівень зацікавленості аудиторії. Фахівці, які ведуть сторінку, активно використовують мультимедійний контент, організовують інтерактивні заходи для дітей, майстер-класи, онлайн-заходи, підтримують діалог із батьками й дітьми. У закладі функціонує літературна студія, проводяться заняття за участю психолога, зустрічі з дитячими письменниками [15].

Особливістю формування медіасередовища Дніпровськими міськими публічними бібліотеками є зосередження уваги на збільшенні привабливості для читачів. Зокрема, фахівці *комунального закладу культури "Дніпровські міські публічні бібліотеки"* створили Facebook-сторінку, що наразі об'єднує 1,9 тис. підписників [16]. Завдяки функціонуванню єдиної цифрової платформи відбувається координація роботи мережі публічних бібліотек, що забезпечує системність поширення інформації.

У профілі бібліотеки проводять опитування читачів щодо книжкових уподобань, публікують анонси подій, зокрема майстер-класів, освітніх курсів, роботи розмовного клубу, а також інформацію про вже проведені заходи: флешмоби, бібліопікніки, навчальні заняття для дітей. Фахівці також розміщують повідомлення про нові надходження, особливості бібліотечних фондів, роботу над оцифровуванням видань, дописи про історію м. Дніпра, його відомих жителів та історичні постаті [16].

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в публікаціях на сторінці в соцмережі Facebook зосереджується на науково-освітньому складнику роботи й насамперед підтримує зв'язок із підписниками (майже 6,7 тис.), орієнтованими на наукові джерела та професійний розвиток. Завдяки дописам у цій соціальній мережі бібліотека має змогу популяризувати свої наукові ресурси, декларувати патріотичне спрямування діяльності, приділяти увагу проведенню наукових заходів, створенню й реалізації цифрових проєктів [17].

Харківська обласна бібліотека для дітей та юнацтва трансформувалась у справжній культурний хаб, втілюючи в життя інноваційну модель бібліотеки. Facebook-сторінка закладу об'єднує понад 1,9 тис. підписників. Унікальність підходу харків'ян полягає у створенні багатофункціонального простору, що поєднує традиційні бібліотечні послуги з культурно-освітніми проєктами. Як свідчить аналіз профілю, у бібліотеці діють різноманітні гуртки та клуби, відбуваються індивідуальні безоплатні консультації з психологом, заняття з арттерапії, літературні вечори тощо. Бібліотекарі продукують оригінальний відеоконтент, а також публікують відеоматеріали, створені за участю користувачів [18].

На основі проведеного дослідження спеціфіки використання соціальних мереж публічними бібліотеками України виокремимо чотири основні типи стратегій формування медіасередовища: спеціалізовану, територіальну, академічну та культурно-освітню.

Для *спеціалізованої стратегії* характерно фокусування на конкретній цільовій аудиторії, що потребує продукування спеціалізованого контенту. Такий підхід використовує Львівська обласна бібліотека для дітей, що створила власний бренд "Леотека" для позиціонування себе як "простору для читання, навчання, розвитку і розваг" [15].

Територіальна стратегія передбачає налагодження координації роботи мережі бібліотек певного регіону завдяки функціонуванню єдиної цифрової платформи. Такий підхід застосовує КЗК "Дніпровські міські публічні бібліотеки", що дає змогу забезпечити системність в інформуванні про роботу всіх книгозбірень мережі у м. Дніпро.

Академічну стратегію орієнтовано на забезпечення науково-освітніх потреб користувачів за допомогою інформації наукового характеру та підтримку їх професійного розвитку. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського використовує цей підхід і створює контент, орієнтований на науковців та здобувачів вищої освіти.

Культурно-освітню стратегію сфокусовано на позиціонуванні бібліотеки як багатофункціонального культурно-освітнього центру, що вирізняється поєднанням традиційного й інноваційних підходів до надання бібліотечних послуг. Харківська обласна бібліотека для дітей та юнацтва впроваджує такий підхід, гуртуючи довкола себе активну молодіжну спільноту, яка долучається до створення контенту.

Слід зазначити, що у процесі створення медіасередовища публічні бібліотеки України стикаються з різноманітними викликами, серед яких: недостатнє фінансування для технічного переоснащення; потреба формування у бібліотечних фахівців навичок роботи з цифровими платформами; пошук балансу між традиційними й інноваційними формами бібліотечного обслуговування.

Водночас варто зауважити, що в умовах воєнних дій в Україні відбувається пришвидшений розвиток цифрових компетентностей бібліотечних фахівців. Окрім того, актуалізувалася роль бібліотек як центрів інформаційної підтримки громад.

Під впливом війни також змінилися вектори бібліотечної роботи, зокрема й у соціальних мережах. Наприклад, нині публічні бібліотеки, розміщені у тилових регіонах України, приділяють значну увагу потребам внутрішньо переміщених осіб і публікують на сторінках у соціальних мережах інформацію про роботу центрів надання адміністративних послуг, особливості отримання

різноманітних видів допомоги, діяльність місцевих громадських організацій, щодо лікувальних закладів, освітніх програм бібліотеки тощо [10, с. 31].

Висновки. Проведене дослідження свідчить, що формування медіасередовища публічних бібліотек України є складним процесом, який значно мірою змінює традиційні підходи до обслуговування користувачів. У наш час соціальні мережі становлять фундаментальну основу медіасередовища українських книгозбірень і відіграють вагомую роль у підвищенні доступності їхніх послуг.

Результати аналізу діяльності окремих публічних бібліотек України в соціальних мережах дали змогу виокремити чотири основні стратегії формування медіасередовища: спеціалізовану, територіальну, академічну та культурно-освітню. Кожна з цих стратегій відповідає потребам цільової аудиторії та місії конкретної бібліотеки.

Сучасне медіасередовище публічних бібліотек України характеризується поступовим пере-

ходом від надання інформації щодо діяльності до активного діалогу з цільовою аудиторією, використання мультимедійного контенту, зокрема й створеного користувачами, застосування інтерактивних форм комунікації. Соціальні мережі також слугують ефективним інструментом гуртування спільнот навколо бібліотеки.

Особливого значення набуває роль медіасередовища публічних бібліотек України в умовах воєнного стану, коли установи виконують функції центрів інформаційної підтримки громадян, зокрема внутрішньо переміщених осіб, що зумовлює завдання розвитку цифрових компетентностей бібліотечних фахівців і пришвидшення модернізації бібліотечної галузі.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні ефективності різних стратегій залучення аудиторії та проведення аналізу впливу на неї різноманітних видів контенту публічних бібліотек України в соціальних мережах.

Список бібліографічних посилань

1. Таланчук О. Образ бібліотеки в соціальних мережах. *Бібліотека в освітньому просторі*. 2013. № 15. С. 15—22.
2. Савицька Л. Використання соціальних мереж для популяризації інформаційних ресурсів бібліотек. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2016. № 44. С. 54—61.
3. Головаха С. Наукова бібліотека в соціальних мережах. *Бібліотечний вісник*. 2013. № 1. С. 29—32.
4. Романуха З. Університетські бібліотеки України в соціальних мережах. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 1. С. 12—16.
5. Куліш Ю. Особливості цифрового середовища університетських бібліотек на сучасному етапі. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2023. № 11. С. 10—20. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.11.2023.282651>.
6. Мар'їна О. Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 8. С. 19—21.
7. Денбновецький С. Цифрова трансформація українських бібліотек в умовах глобалізаційних перетворень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 1. С. 26—33. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2022.257256>.
8. Онищенко О. Адаптація бібліотек до життя в цифрі. *Бібліотечний вісник*. 2020. № 1. С. 3—8.
9. Боярин А. Медіа-середовище сучасної бібліотеки. *Інтегровані комунікації*. 2016. № 6. С. 33—40.
10. Петренко О. Медіа-простір для сучасної бібліотеки: нові можливості та виклики. *Освіта Сумщини*. 2024. № 4 (64). С. 25—31.
11. Поліщук Т., Кравчук О. Використання медіапрактик бібліотеками для юнацтва. *Медіаосвіта як інструмент розвитку громадянського суспільства в Україні* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 29 листопада 2019 р., ДонДУУ). Маріуполь : ДонДУУ, 2019. С. 22—25.
12. Коломісць Д. О. Дослідження впливу соціальних мереж на життя сучасної людини. *Актуальні задачі та досягнення у галузі кібербезпеки* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 23—25 листоп. 2016 р. Кропивницький : КНТУ, 2016. С. 192—195.
13. Гагаріна Н. В. Соціальні мережі як ефективний канал комунікаційної бібліотеки. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2021. № 12. С. 20—24.
14. Яковиченко С. І., Яворська Т. М. Соціальні мережі як важливий інструмент інформаційної комунікації сучасної бібліотеки. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень*. 2022. № 7. С. 72—74.
15. Львівська обласна бібліотека для дітей. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/lodb.org.ua> (дата звернення: 17.08.2025).
16. Дніпровські міські публічні бібліотеки. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/dnipro.public.libraries/> (дата звернення: 11.07.2025).
17. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/Vernadsky.Library> (дата звернення: 9.05.2025).
18. Харківська обласна бібліотека для дітей та юнацтва. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/bibl.kharkiv.ua> (дата звернення: 14.07.2025).

Social networks as the basis of the media environment of public libraries in Ukraine

The article reveals the role of social networks in shaping the media environment of public libraries in Ukraine. The experience of Ukrainian libraries in using the Facebook platform is analysed. Based on the analysis of the activities of public libraries in Ukraine, the peculiarities of the work of libraries in the digital environment are identified. A typology of strategies for shaping the media environment by public libraries in Ukraine has been developed. Attention is focused on the role of Ukrainian libraries in wartime.

It is concluded that social networks have become the fundamental basis of the media environment of Ukrainian libraries and currently play an important role in ensuring the accessibility of library services. Based on the analysis of the activities of various public libraries of Ukraine in social networks, four main strategies for forming the media environment have been identified: specialized, territorial, academic, and cultural and educational. Each of these strategies meets the needs of the target audience and the mission of a particular library. It has been established that the modern media environment of public libraries in Ukraine is characterized by a gradual transition from providing information about the activities of book collections to an active dialogue with the target audience, the use of multimedia content, in particular, created by library users, and the use of interactive forms of interaction. It has been proven that social networks are becoming a tool for creating communities around the library.

Keywords: social networks; media environment; public libraries; digitisation; library services

References

1. Talanchuk O. (2013). Obraz biblioteki v sotsial'nykh merezhakh. *Biblioteka v osvitu'omu prostori*, 15, pp. 15—22.
2. Savyts'ka L. (2016). Vykorystannia sotsial'nykh merezh dlia populiaryzatsii informatsiinykh resursiv bibliotek. *Naukovi pratsi Natsional'noi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho*, 44, pp. 54—61.
3. Holovakha S. (2013). Naukova biblioteka v sotsial'nykh merezhakh. *Bibliotechnyi visnyk*, 1, pp. 29—32.
4. Romanukha Z. (2014). Universytets'ki biblioteky Ukrainy v sotsial'nykh merezhakh. *Bibliotechnyi visnyk*, 1, pp. 12—16.
5. Kulish Yu. (2023). Osoblyvosti tsyfrovoho seredovyshcha universytets'kykh bibliotek na suchasnomu etapi. *Ukrains'kyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, 11, pp. 10—20. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.11.2023.282651>.
6. Mar'ina O. (2012). Biblioteky ta sotsial'ni media: tekhnolohiia vzaiemodii. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 8, pp. 19—21.
7. Denbnovets'kyi S. (2022). Tsyfrova transformatsiia ukrains'kykh bibliotek v umovakh hlobalizatsiinykh peretvoren'. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, pp. 26—33. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2022.257256>.
8. Onyshchenko O. (2020). Adaptatsiia bibliotek do zhyttia v tsyfri. *Bibliotechnyi visnyk*, 1, pp. 3—8.
9. Boiaryn A. (2016). Media-seredovyshche suchasnoi biblioteky. *Intehrovani komunikatsii*, 6, pp. 33—40.
10. Petrenko O. (2024). Media-prostir dlia suchasnoi biblioteky: novi mozhlyvosti ta vyklyky. *Osvita Sumshchyny*, 4 (64), pp. 25—31.
11. Polishchuk T. & Kravchuk O. (2019). Vykorystannia mediapraktyk bibliotekamy dlia yunatstva. In *Mediaosvita yak instrument rozvytku hromadians'koho suspil'stva v Ukraini : materialy Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Mariupol, 29 lystopada 2019 r., DonDUU) (pp. 22—25). Mariupol: DonDUU.
12. Kolomiets' D. O. (2016). Doslidzhennia vplyvu sotsial'nykh merezh na zhyttia suchasnoi liudyny. In *Aktual'ni zadachi ta dosiahnennia u haluzi kiberbezpeky : materialy Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kropyvnyts'kyi, 23—25 lystopada 2016 r.) (pp. 192—195). Kropyvnyts'kyi: KNTU.
13. Haharyna N. V. (2021). Sotsial'ni merezhi yak efektyvnyi kanal komunikatsiinoi biblioteky. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Seriya: Filolohiia. Sotsial'ni komunikatsii*, 12, pp. 20—24.
14. Yakovyshenko S. I. & Yavors'ka T. M. (2022). Sotsial'ni merezhi yak vazhlyvyi instrument informatsiinoi komunikatsii suchasnoi biblioteky. *Prykladni aspekty suchasnykh mizhdystsyplinarnykh doslidzhen'*, 7, pp. 72—74.
15. L'vivs'ka oblasna biblioteka dlia ditei. (n. d.). Facebook. Available at: <https://www.facebook.com/lodb.org.ua> (дата звернення: 17.08.2025).
16. Dniprovs'ki mis'ki publichni biblioteky. (n. d.). Facebook. Available at: <https://www.facebook.com/dnipro.public.libraries/> (дата звернення: 11.07.2025).
17. Natsional'na biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho. (n. d.). Facebook. Available at: <https://www.facebook.com/Vernadsky.Library> (дата звернення: 9.05.2025).
18. Kharkivs'ka oblasna biblioteka dlia ditei ta yunatstva. (n. d.). Facebook. Available at: <https://www.facebook.com/bibl.kharkiv.ua> (дата звернення: 14.07.2025).

Надійшла до редакції 11.09.2025

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10\(351\).16-21](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10(351).16-21)

УДК 316.658:[791.63:791.229.2]:303.442.3](477)(045)

Оксана Кирилова,

кандидатка філологічних наук,
доцентка, деканеса факультету
систем і засобів масової комунікації
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
oksanyakrylova@aol.com
<https://orcid.org/0000-0001-5393-0138>

Олена Ткаченко,

докторка філологічних наук,
професорка кафедри масової
та міжнародної комунікації
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
tkachenko_olena@365.dnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6382-6390>

Олег Чекменев,

здобувач вищої освіти
другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара
chekmenev_o@365.dnu.edu.ua

Феномен постправди в сучасній докудрамі

У статті досліджено феномен постправди як основний чинник трансформації сучасної документальної драми (докудрами). Метою дослідження є аналіз виявів постправди в актуальній докудрамі, дослідження художніх і наративних стратегій конструювання достовірності й оцінювання їх впливу на сприйняття фактів глядацькою аудиторією. Аналіз зосереджено на особливостях наративної архітекτονіки докудрами доби постправди, в якій художні засоби часто поєднано з елементами журналістського репортажу чи архівними матеріалами. З'ясовано, що до основних стратегій, які формують "постправдову" докудраму, належать драматизація подій із залученням акторів; монтаж, що підсилює емоційний резонанс; естетизація травматичного досвіду; використання суб'єктивних поглядів і фокусування на особистих історіях замість об'єктивного аналізу. Ці засоби дають змогу створювати у глядача ілюзію автентичності, підміняючи істину інтерпретацією, яка відповідає очікуванням чи світоглядним засадам аудиторії. Результати дослідження свідчать, що докудрама може слугувати ефективним інструментом формування колективної пам'яті й моделювання уявлень про минуле та сучасність.

Ключові слова: медіа; медіареальність; постправда; докудрама; наратив; маніпуляції; документальність

Постановка проблеми. У медійному середовищі зростає вплив постправди, коли емоції й переконання переважають над фактами у формуванні громадської думки. Це суттєво впливає на докудраму — жанр, що поєднує документальність і художню реконструкцію. Попри значний потенціал, докудрама дедалі частіше стає об'єктом дискусій щодо достовірності й маніпуляцій, адже використовує драматургію, яка формує глядацьке сприйняття. У цьому контексті постає наукова проблема: як постправда трансформує докудраму та змінює очікування аудиторії щодо істинності зображеного?

Аналіз досліджень і публікацій. Питання феномену постправди в сучасній докудрамі є предметом активного фахового обговорення в українському та закордонному науковому просторі. Дослідники зосереджують увагу на низці аспектів, пов'язаних із постправдою у цьому жанрі, зокрема на проблемі маніпулятивного потенціалу візуального наративу, суб'єктивізації історичних фактів, розмиванні кордонів між реальністю та вигадкою, а також на способах формування глядацької довіри до "реалістичного" зображення. Зокрема, А. Хуссейн розглядає феномен постправди як закономірний результат розвитку постмодерністської філософії, зазначаючи, що постправда є результатом постмо-

дерністської деконструкції істини, яка призвела до множинності наративів і релятивізації фактів. Дослідник наголошує, що у світі, де немає єдиної об'єктивної істини, домінують інформаційні стратегії, орієнтовані на емоції, переконання й ідеологічну зручність [9].

Подібного висновку дійшов і М. Д'Анкана, котрий аналізує постправду як наслідок культурної еволюції, зокрема послаблення довіри до традиційних джерел знання, зростання впливу соціальних мереж і формування інформаційних бульбашок [6].

Значний внесок у розроблення теми зробила М. Бутиріна, яка вважає, що в умовах інформаційного перевантаження істина втрачає об'єктивний статус і поступається місцем тому, що домінує в публічному просторі завдяки емоційному резонансу, повторюваності й медійному впливу [2].

Окремої уваги варта праця Р. Гаріндрата, який досліджує зміни глядацьких очікувань щодо "правдивості" документального наративу в контексті культурної логіки постправди [7]. Автор використовує культурологічний і рецептивний підходи, зокрема концепцію "горизонту очікувань" (Horizon of Expectations), запозичену з теорії рецепції Г.-Р. Яуса [11]. Методологія аналізу ґрунтується на поєднанні теоретичної реф-

лексії й прикладів сучасних документальних фільмів, які функціонують в умовах розмитих меж між фактом та інтерпретацією.

Попри наявність значної кількості досліджень, окремі аспекти теми залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, йдеться про феномен постправди в сучасній докудрамі, що й зумовлює актуальність обраного напряму наукового пошуку.

Мета статті — дослідити аспекти вияву феномену постправди в сучасній докудрамі; розглянути основні художні та наративні стратегії, що дають змогу досягати ефекту достовірності, а також з'ясувати, як ці стратегії впливають на глядацьке сприйняття фактів у постправдовому контексті.

Методи дослідження. Аналітичний метод застосовано для опрацювання теоретичних засад поняття постправди й особливостей жанру докудрами. Метод дискурс-аналізу використано для вивчення особливостей застосування наративних і візуальних стратегій на конкретних прикладах сучасних докудрам. За допомогою порівняльного методу зіставлено різні підходи до репрезентації фактів у межах художньо-документального дискурсу. Крім того, залучено семіотичний аналіз для вивчення символічних кодів, що створюють ефект достовірності, та рецептивний підхід, який дав змогу оцінити вплив докудрам на глядацьке сприйняття й формування уявлення про правду в умовах постправди.

Виклад основного матеріалу дослідження. Документальна драма як жанр екранного мистецтва посідає особливе місце в контексті постмодерністських тенденцій, що впливають на сучасну телевізійну документалістику. Докудрама виникла внаслідок розмивання меж між документальним і художнім, поєднуючи факти з елементами ігрового кіно та водночас зберігаючи документальний зміст [4]. Жанр тяжіє до драматизації подій і створення художнього простору на основі достовірних джерел, відрізняючись від класичної документалістики, що базується на прямому спостереженні. Актуальність докудрами зумовлена відповідністю постмодерністській естетиці, що розширює художні можливості та дає змогу моделювати й інтерпретувати реальність. Особливості візуального ряду докудрами: багатопланова композиція кадру, світлотональний малярський виконання кольору як способу характеристики героя, активне застосування комп'ютерних технологій і глибоких мізансцен — дають змогу формувати складну художню структуру, яка виконує не лише естетичну, а й комунікативну функцію. Завдяки цьому візуальне оформ-

лення працює як інструмент інтерпретації реальності, допомагаючи глядачеві зануритися у внутрішній стан персонажів і краще зрозуміти соціальний чи історичний контекст подій.

У фільмі *The Act of Killing* ("Акт убивства"; Велика Британія, Данія, Норвегія, 2012, реж. Дж. Оппенгаймер), присвяченому масовим убивствам в Індонезії, композиційної складності кадру досягають завдяки інтеграції документальних інтерв'ю, постановочних реконструкцій і гротескного візуального стилю, який імітує жанри, улюблені злочинцями: мюзикли, гангстерське кіно, бойовики. Синтез цих засобів дає змогу не лише викрити механізми насильства, а й візуалізувати психологію вбивць. Колір, костюми, символічна просторова побудова кадру увиразнюють дисонанс між буденністю та жорстокістю, суворою реальністю та її виправданням.

У серіалі *Chernobyl* ("Чорнобиль"; США, Велика Британія, 2019, реж. Й. Ренк) тональна палітра — вицвілі, холодні, сірі, брудно-зелені відтінки — працює як емоційний провідник і створює не тільки атмосферу катастрофи, а й відчуття психологічного тиску, безнадійності, ізольованості. Колір у цьому разі слугує і візуальною характеристикою епохи (пізній СРСР), і засобом передавання страху й відповідальності. Завдяки глибоким мізансценам глядач не тільки спостерігає за подіями, а й відчуває напруження особистого вибору героїв, межу між правдою й офіційною брехнею.

У докудрамі *For Sama* ("Для Сами"; Велика Британія, Сирія, 2019, реж. В. Аль-Катіб, Е. Воттс) візуальну складність поєднано з безпосередністю аматорського знімання. Авторка, сирійська журналістка В. Аль-Катіб, знімає життя в охопленому війною Алеппо. Композиційно кадри хаотичні, світлотінь здебільшого природна чи випадкова, але саме ця техніка створює ефект автентичності й занурення. Колір крові, пилу, знищених будівель, зворушливі портрети дитини героїні — усе перетворюється на емоційно насичену мову, яка допомагає глядачеві не лише спостерігати війну, а буквально "бути в ній".

Такі естетичні стратегії сприяють тому, що глядач сприймає докудраму не як художню реконструкцію, а як правдиве свідчення. Попри очевидні драматичні й емоційні нашарування, публіка часто схильна ототожнювати побачене з об'єктивною реальністю. Відбувається своєрідне зміщення фокуса — від істини як документально підтвердженого факту до "правдоподібного", що ідеологічно та культурно резонує з аудиторією.

Дослідники вважають, що докудрама виникла як відповідь на потребу модернізації телевізій-

ної оповіді, що охоплює зміну способів подання інформації та перегляд принципів відображення дійсності [1; 3; 5]. Якщо документальне кіно тяжіє до об'єктивності, використовуючи методи журналістського дослідження й архівного аналізу, то докудрама — до створення цілісної картини подій із притаманною художній літературі структурованістю та логікою розгортання сюжету [4]. Ця особливість дає змогу глибше досліджувати психологію персонажів, створювати конфлікти, які допомагають рельєфно продемонструвати соціальні й моральні дилеми.

На рівні змісту докудрама поєднує історичну правду та художню умовність, завдяки чому реконструкція подій не зменшує значущості джерел, а навпаки — акцентує на їхній драматургічній та емоційній цінності. Використання інсценованих епізодів на основі свідчень, документів, мемуарів

дає змогу авторам не тільки подавати факти, а й інтерпретувати їх, вбудовуючи в загальний наратив.

З огляду на гібридну природу докудрами, варто зауважити про її зв'язок із технологічними й естетичними новаціями, які визначають сучасне телемистецтво. Саме технічний прогрес, зокрема розвиток цифрових медіа, зумовив появу нових можливостей для створення складних візуальних композицій і монтажних рішень, що стали характерними для цього жанру [8]. Докудрама є форматом, здатним адаптуватися до вимог часу, зберігати документальну вірогідність і водночас прагнути до емоційної виразності, притаманної художньому твору.

Особливого значення набуває типологізація методів впливу, які реалізуються в докудрамі. У табл. 1. наведено основні техніки впливу постправди в цьому жанрі.

Таблиця 1

Основні техніки впливу постправди в жанрі докудрами

Техніка постправди	Характеристика	Приклад застосування в докудрамі	Вплив на глядача
Емоційна гіперболізація	Посилення драматичних елементів	Сцени надмірного страждання	Підвищення емоційної залученості
Вибіркова реконструкція	Висвітлення окремих фактів	Ігнорування контроверсійних деталей	Формування однобічної картини
Естетизація образів	Створення візуально привабливих героїв	Ідеалізація постатей	Підміна складної реальності позитивними асоціаціями
Залучення недокументованих діалогів	Інсценування подій, які не мали запису	Драматичні репліки на основі припущень	Сприйняття вигаданого як достовірного
Маніпуляція монтажем	Монтаж, що змінює хронологію або контекст	Використання зворотних кадрів, архівів	Конструювання наративу в потрібному напрямі
Голос за кадром	Озвучування авторської позиції	Суб'єктивне коментування подій	Формування глядацької думки через навіювання

Медіареальність, яку продукує докудрама, є не імітацією об'єктивної дійсності, а окремим наративним конструктом, що реалізує власну логіку існування. У ній центральне місце посідає переконання, а не достовірність. Інакше кажучи, для докудрами важливішим є не точне відтворення подій, а їх інтерпретація відповідно до авторського бачення, що надає глядачеві можливість емоційно залучитися й прийняти запропоновану версію подій як правдиву.

Значну роль у створенні такої медіареальності відіграють авторські інтенції. Творець контенту може здійснювати селекцію фактів, маніпулювати хронологією, надавати подіям нових сенсів, що в сукупності сприяє формуванню нової реальності. Наприклад, у британській докудрамі *The Crown* ("Корона", 2016—2023) історичні події часто компілюють із вигаданими діалогами і

сценою з приватного життя, яку ніхто не міг зафіксувати достовірно. Проте така побудова викликає в аудиторії відчуття доступу до "істинної суті" монархії, що посилює емоційний ефект і впливає на суспільне сприйняття.

Ще один приклад — українська докудрама *"Справа Василя Стуса"* (2019, реж. Р. Бровко), у якій не лише репрезентовано історичні факти суду над поетом, а й змодельовано образ радянської репресивної системи як безкомпромісного ворога свободи. Автори не тільки реконструюють події, а й формують ідеологічну рамку, що підсилює наратив про героїчний спротив і національну гідність.

У докудрамі *Holocaust* ("Голокост"; США, 1978, реж. М. Чомскі), що стала однією з перших масових візуальних репрезентацій Шоа, увагу зосереджено не так на історичних деталях, як на

особистих історіях вигаданих персонажів, через які глядач емоційно долучається до національної травми євреїв. Цей серіал став точкою відліку формування німецької політики пам'яті про Голокост, оскільки спровокував широку суспільну дискусію про відповідальність і забуття.

Українська докудрама "Будинок «Слово»" (2017, реж. Т. Томенко) також виконує функцію реконструкції колективної пам'яті про репресовану інтелігенцію Харкова 1930-х рр. Автори намагалися відтворити атмосферу доби та "переписати" офіційну версію подій, демонструючи, як тоталітарний режим знищував культурну еліту, не залишаючи свідчень, окрім фрагментів архівів і біографічних слідів.

Отже, докудрама як жанр допомагає поєднувати архівні матеріали з художніми реконструкціями, що надає авторам гнучкий інструмент впливу на сприйняття історії. Особливо це помітно в контексті воєнних подій, де навіть незначне зміщення акцентів — зміна перспективи жертви й агресора, емоційного тону, типових візуальних символів — суттєво впливає на сприйняття причин, наслідків і моральних оцінок.

Розгляд феномену постправди в докудрамі не може бути повним без врахування технічних інновацій. Сучасні аудіовізуальні технології, зокрема CGI (Computer-Generated Imagery), дипфейк, нейромережеве відновлення архівних кадрів, алгоритмічні монтажні та генеративні моделі звуку, радикально змінюють способи візуалізації історичних подій і водночас ускладнюють для глядача розрізнення реального та штучного. Технологія CGI дає змогу відтворювати не зафіксовані камерою події чи реконструювати зруйновані локації з високою візуальною достовірністю. Наприклад, у докудрамі *They Shall Not Grow Old* ("Вони не постаріють"; Великобританія, 2018, реж. П. Джексон), присвяченій Першій світовій війні, було використано новітні цифрові технології для реставрації й колористики старих плівок, синхронізації згенерованого звуку та навіть реконструкції рухів губ для створення ілюзії живого мовлення [12]. Завдяки цим ефектам сучасна аудиторія змогла "почути" голоси солдатів сторічної давнини, хоча насправді ці звуки були штучними.

Інший приклад — серіал *Welcome to Chechnya* ("Ласкаво просимо в Чечню"; США, 2020, реж. Д. Франс), документальна драма про переслідування ЛГБТК+ у Чечні. Для захисту ідентичності героїв автори використали дипфейк-алгоритми: обличчя постраждалих замінили нейромережею на інші, зберігши водночас міміку, емо-

ційні реакції, контекст [13]. У результаті глядач бачить правду, яка "маскується", але не фальсифікується, проте межу між документом і художньою реконструкцією майже повністю стерто.

Алгоритмічні монтажні й використання штучного інтелекту для побудови наративів також набувають популярності. У проєкті *In Event of Moon Disaster* ("У разі катастрофи на Місяці"; США, 2020) MIT Center for Advanced Virtuality [10] створив альтернативну версію історії висадки астронавтів на Місяць, використовуючи дипфейк-відео з вигаданим зверненням президента Р. Ніксона про їх загибель. Цей експеримент не є докудрамою в традиційному сенсі, проте демонструє, наскільки переконливою може бути медіареальність, сформована за допомогою технологій.

Отже, технічні інновації змінюють не тільки форму докудрами, а й її онтологічний статус: від жанру, що балансує між документом та вигадкою, вона дедалі більше зміщується в бік симулякру — штучного продукту, що маскується під історичну правду. Ці тенденції відкривають нові можливості для мистецького осмислення подій, проте водночас спричиняють складні етичні питання про межі допустимого у відтворенні минулого.

Висновки. Феномен постправди суттєво трансформує функціонування сучасної докудрами, переносячи акценти з документального засвідчення фактів на емоційно забарвлену інтерпретацію подій. У таких умовах докудраму дедалі частіше сприймають не як репрезентацію об'єктивної дійсності, а як суб'єктивну реконструкцію з чітко вираженим ідеологічним чи емоційним підтекстом. Вплив постправдової парадигми виявляється в домінуванні художньо-драматургічних елементів, які створюють ефект достовірності через силу емоційного впливу, візуальну переконливість і культурну релевантність.

Серед основних стратегій, які формують "постправдову" докудраму, варто виокремити: драматизацію подій із залученням акторів; монтаж, що підсилює емоційний резонанс; естетизацію травматичного досвіду; використання суб'єктивних поглядів і фокусування на особистих історіях замість об'єктивного аналізу. Стратегії дають змогу формувати у глядача ілюзію автентичності, підміняючи істину інтерпретацією, яка відповідає очікуванням чи світогляду аудиторії. Цей чинник зумовлює зміну "горизонту очікувань": глядач не шукає правду як факт, а дедалі більше довіряє тій версії реальності, яка викликає його емоційне співпереживання чи підтверджує вже сформовані переконання.

Результати дослідження надають підстави до висновку, що докудрама в епоху постправди функціонує як поле ідеологічної боротьби за контроль над наративами. Вона фіксує події, активно конструюючи смисли, що відповідають

запитам конкретної аудиторії або культурної ситуації. Межа між фактом і вигадкою стає не тільки художнім засобом, а й новою нормою, що віддзеркалює глибокі трансформації інформаційного суспільства та комунікативних практик.

Список бібліографічних посилань

1. Бортнік Ж. Між документальним та постдокументальним: вектори пошуків сучасної української драми. *Брехтівський часопис: статті, есе, переклади. Збірник наукових праць (Філологічні науки)*. 2023. № 9. С. 57—71. DOI: <https://doi.org/10.35433/brecht.9.2023.57-71>.
2. Бутиріна М. Постправда: істиною володіє той, хто контролює наративи. *Медіанаративи* : колективна монографія. Дніпро : Ліра, 2022. С. 4—15.
3. Міщенко М. М. Документальний кінематограф України: між історичною реконструкцією та філософським осмисленням. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філософія. Філософські перипетії*. 2014. № 1116. С. 47—51.
4. Чорна К. Специфіка документальної драми в контексті інфотейнізації телевізійного простору. *Мистецтвознавчі записки*. 2020. № 38. С. 201—207. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=992916>.
5. Яценко А. Прийоми докудрами у висвітленні кримінальної інформації на загальнонаціональному та регіональному телебаченні України. *Масова комунікація у глобальному та національному вимірах*. 2016. № 6. С. 48—54.
6. d'Ancona M. Post-Truth: the new war on truth and how to fight back. London : Ebury Publishing, 2017. 160 p.
7. Harindranath R. Veridicality and the truth claims of the documentary in the post-truth era: rethinking audiences "horizon of expectations". *Journal of audience and reception studies*. 2018. Vol. 15, no. 1. URL: <https://www.participations.org/15-01-23-harindranath.pdf>.
8. Hayes J. E. Rethinking docudrama and its origins from radio and film to streaming media. *Television & new media*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1177/15274764231213811> (accessed: 13.05.2025).
9. Hussain A. Theorising post-truth: a postmodern phenomenon. *Journal of comparative literature and aesthetics*. 2019. Vol. 42, no. 1. P. 150—162. URL: <https://www.proquest.com/docview/2350120587?sourcetype=Scholarly%20Journals>.
10. In Event of Moon Disaster. *Arts at MIT*. URL: <https://arts.mit.edu/in-event-of-moon-disaster/> (accessed: 13.05.2025).
11. Jauss H. R., Benzinger E. Literary history as a challenge to literary theory. *New literary history*. 1970. Vol. 2, no. 1. P. 7. DOI: <https://doi.org/10.2307/468585> (accessed: 13.05.2025).
12. Leithart C. How Peter Jackson brought WWI to life in "they shall not grow old". *Frame.io Insider*. URL: <https://blog.frame.io/2019/06/06/peter-jackson-they-shall-not-grow-old/> (accessed: 13.05.2025).
13. Rothkopf J. Deepfake technology enters the documentary world (published 2020). *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2020/07/01/movies/deepfakes-documentary-welcome-to-chechnya.html> (accessed: 13.05.2025).

Oksana Kyrylova,
PhD of Philological Sciences,
Associate Professor,
Dean of the Faculty of Faculty of Media
System and Mass Communication,
Oles Honchar Dnipro National University

Olena Tkachenko,
Doctor of Philological Sciences,
Professor of the Department of Mass
and International Communication,
Oles Honchar Dnipro National
University

Oleh Chekmenev,
Postgraduate Student of the
Second (Master's) Level of Higher
Education,
Oles Honchar Dnipro National
University

The phenomenon of post-truth in contemporary docudrama

The article examines the phenomenon of post-truth as a key factor in the transformation of contemporary docudrama. The aim of the study is to analyse the manifestations of post-truth in contemporary docudramas, identify the artistic and narrative strategies used to construct authenticity, and evaluate their impact on the audience's perception of facts. The analysis focuses on the features of the narrative structure of docudramas in the post-truth era, where artistic techniques are often combined with elements of journalistic reporting or archival materials. It has been found that the main strategies that shape "post-truth" docudrama include dramatization of events with the involvement of actors; montage that enhances emotional resonance; aestheticization of traumatic experience; use of subjective views and focus on personal stories instead of objective analysis. These means make it possible to form an illusion of authenticity in the viewer, replacing the truth with an interpretation that meets the expectations or worldviews of the audience. The findings suggest that docudrama can serve as an effective tool for shaping collective memory and modelling collective perceptions of the past and present.

Keywords: media; media reality; post-truth; docudrama; narrative; manipulation; documentary

References

1. Bortnik Zh. (2023). Mizh dokumentalnym ta postdokumentalnym: vektory poshukiv suchasnoi ukrainskoi dramy. *Brekhtivskyi chasopys: statyi, ese, pereklady. Zbirnyk naukovykh prats (Filolohichni nauky)*, 9, pp. 57—71. DOI: <https://doi.org/10.35433/brecht.9.2023.57-71>.
2. Butyrina M. (2022). Postpravda: istynoiu volodiie toi, khto kontroliuie naratyvy. *Medianaratyvy : kolektyvna monohrafiia*. Dnipro: Lira, pp. 4—15.
3. Mishchenko M. M. (2014). Dokumentalni kinematohraf Ukrainy: mizh istorychnoiu rekonstruktsiieiu ta filosofskym osmyslenniam. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Filosofiia. Filosofski perypetii*, 1116, pp. 47—51.
4. Chorna K. (2020). Spetsyfika dokumentalnoi dramy v konteksti infoteinmentyzatsii televiziinoho prostoru. *Mystetstvoznavchi zapysky*, 38, pp. 201—207. Available at: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=992916>.
5. Iatsenko A. (2016). Priiomy dokudramy u vysvitleni kryminalnoi informatsii na zahalnonatsionalnomu ta rehionalnomu telebachenni Ukrainy. *Masova komunikatsiia u hlobalnomu ta natsionalnomu vymirakh*, 6, pp. 48—54.
6. d'Ancona M. (2017). *Post-Truth: the new war on truth and how to fight back*. London: Ebury Publishing.
7. Harindranath R. (2018). Veridicality and the truth claims of the documentary in the post-truth era: rethinking audiences "horizon of expectations". *Journal of audience and reception studies*, 15 (1). Available at: <https://www.participations.org/15-01-23-harindranath.pdf>.
8. Hayes J. E. (2023). Rethinking docudrama and its origins from radio and film to streaming media. *Television & new media*. DOI: <https://doi.org/10.1177/15274764231213811> [Accessed: 13.05.2025].
9. Hussain A. (2019). Theorising post-truth: a postmodern phenomenon. *Journal of comparative literature and aesthetics*, 42 (1), pp. 150—162. Available at: <https://www.proquest.com/docview/2350120587?sourcetype=Scholarly%20Journals>.
10. *In Event of Moon Disaster*. Arts at MIT. (n. d.). Available at: <https://arts.mit.edu/in-event-of-moon-disaster/> [Accessed: 13.05.2025].
11. Jauss H. R. & Benzinger E. (1970). Literary history as a challenge to literary theory. *New literary history*, 2 (1), p. 7. DOI: <https://doi.org/10.2307/468585> [Accessed: 13.05.2025].
12. Leithart C. How Peter Jackson brought WWI to life in "they shall not grow old". (n. d.). *Frame.io Insider*. Available at: <https://blog.frame.io/2019/06/06/peter-jackson-they-shall-not-grow-old/> [Accessed: 13.05.2025].
13. Rothkopf J. (2020). Deepfake technology enters the documentary world (published 2020). *The New York Times*. Available at: <https://www.nytimes.com/2020/07/01/movies/deepfakes-documentary-welcome-to-chechnya.html> [Accessed: 13.05.2025].

Надійшла до редакції 27.05.2025

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10\(351\).21-27](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10(351).21-27)

УДК 316.77:364-78]:303.62](477)(045)

Оксана Головчук,

кандидатка політичних наук,

доцентка кафедри філологічних дисциплін

та соціальних комунікацій

Мукачівського державного університету

ggksana@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-7747-0137>

Масові комунікації як чинник розвитку соціальної роботи: аспекти формування світоглядних орієнтирів

У статті розглянуто аспекти формування світоглядних орієнтирів соціальних клієнтів, тобто людей, на увагу яких претендують ініціатори соціальних проєктів і комунікацій. Досліджено вплив системи суспільної взаємодії, утвореної визначеними способами й принципами налагодження контактів на основі професійно-технологічної дії на світоглядні засади аудиторії.

Для збирання первинної інформації щодо порушеної проблематики сформовано авторську анкету й використано метод опосередкованого опитування. Частина інформації здобуто методом безпосереднього опитування — інтерв'ю; менше третини інформації — за допомогою електронної пошти, методом комп'ютерного опитування. Проаналізовано результати дослідження, а також вторинні дані. Питання анкети розроблено з метою аналізу особливостей сприйняття почутого респондентами з різним рівнем усвідомленості, емоційної наповнюваності, чутливості.

За результатами дослідження підтверджено припущення щодо: 1) певних закономірностей сприйняття людьми масових повідомлень і комунікацій соціального характеру; 2) можливостей світоглядного впливу масових комунікацій, про що свідчить рівень довіри до них.

Ключові слова: масові комунікації; інформація; соціальні комунікації; ціннісні орієнтири; інформаційна довіра; соціологічне дослідження

Постановка проблеми. Метою масових комунікацій є процес здійснення ідеологічного, політичного, економічного й організаційного впливу на оцінки, думки та поведінку людей, утвердження духовних цінностей. Результат — духовний поступ — символізує соціалізацію, незалежно від того, про яку сферу йдеться: економіку, політику чи культурно-освітнє середовище.

Можливості масових комунікацій (МК) у контексті розвитку соціальної роботи та впровадження політики національно-соціальної спрямованості України потребують ґрунтовного дослідження, адже повідомлення в медіа суттєво впливають на формування світоглядних орієнтирів аудиторії. Популяризація соціальної роботи сприяє посиленню її впливу й ефективності, допомагає утвердити цінності соціальної справедливості у свідомості широкої аудиторії. З огляду на це вважаємо актуальним дослідження масових комунікацій як чинника розвитку соціальної роботи.

Аналіз досліджень і публікацій. Масові комунікації становили предмет дослідження багатьох науковців. Різні підходи до оцінювання ролі МК зумовлюють наявність численних питань і невизначеностей, з якими стикаються дослідники.

Під час аналізу наукових джерел з'ясовано, що авторство поняття "масова комунікація" належить досліднику психологічних процесів Ч. Кулі, який вперше вжив його у праці, присвяченій ролі масових повідомлень [1].

Одним із найпоширеніших є визначення масових комунікацій як процесу розповсюдження інформації (знань, духовних цінностей, моральних і правових норм тощо) за допомогою технічних засобів (преса, радіо, кінематограф, телебачення) на кількісно великі, розміщені в різних місцях аудиторії.

Відповідно до ще однієї дефініції, масові комунікації є "результатом спілкування" або "обміном соціальною інформацією". Це визначення цікавить нас найбільше в контексті дослідження теми "Масові комунікації як чинник розвитку соціальної роботи: аспекти формування світоглядних орієнтирів".

Слід також взяти до уваги трактування В. Іванова, згідно з яким масовими комунікаціями називають процес масового духовного спілкування, обмін соціальною інформацією між соціальними суб'єктами, опосередкований спеціальними технічними засобами й соціальними інститутами, які їх обслуговують: засобами масової інформації і пропаганди [2].

Відомий американський учений, дослідник масових комунікацій, автор "Словника масових комунікацій" Х. Джекобсон зазначав, що "масові комунікації — це технічна форма комунікації,

яка дає змогу швидко передавати інформацію публічно великій, різнорідній і об'єктивно безособистісній аудиторії" [3].

Український науковець В. Корнєєв потрактує поняття соціальних комунікацій як систему суспільної взаємодії, утворену визначеними шляхами, способами, засобами й принципами встановлення й підтримання контактів на основі професійно-технологічної дії. Цю діяльність спрямовано на провадження, організацію та модернізацію відносин у суспільстві, зокрема між соціальними інститутами, де, з одного боку, ініціаторами спілкування зазвичай є соціально-комунікаційні служби, а з іншого — різні організовані спільноти, як, наприклад, соціум загалом чи соціальні групи, що є повноправними учасниками соціальної взаємодії. Об'єктом вивчення є соціальна чинність як процес орієнтації, з одного боку, на певну соціальну групу чи соціальний тип людей, а з іншого — на типового, точніше очікуваного адресата.

Щодо практичного аспекту, то у пропонованому дослідженні використано результати соціологічного опитування, проведеного 2022 р. Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС). За його даними, у грудні 2022 р. негативний баланс довіри серед українців до засобів масової інформації та комунікації (ЗМК) змінився. Зокрема, 57% опитаних довіряють масовим повідомленням, і лише 17% не сприймають їх як достовірне джерело інформації [4].

Зважаючи на воєнні дії в Україні, використання можливостей засобів масових комунікацій для донесення повідомлень соціального характеру вкрай важливе. За результатами дослідження КМІС, 43% респондентів відчують високий рівень тривоги, а отже створення дружнього соціального середовища за допомогою засобів масових комунікацій дасть змогу поліпшити емоційний стан суспільства [5].

Мета статті — визначити рівень і чинники формування довіри людей до масових комунікацій; дослідити, які особливості побудови системи комунікацій можуть допомогти реалізовувати соціальні ініціативи.

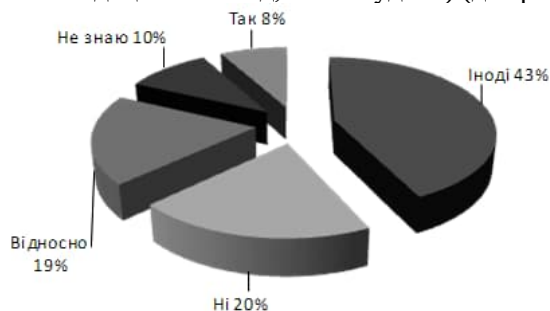
Виклад основного матеріалу дослідження.

Для збирання первинної інформації було розроблено авторську анкету й використано метод опитування. У дослідження взяло участь 100 осіб, поміж яких: 34 працівники закладу вищої освіти (Мукачівський державний університет), віком від 22 до 79 років, які представляють професорсько-викладацький склад; 33 представники технічних служб цього ЗВО; 33 студенти університету віком від 18 до 21 року (50% слухачів навчається на різних спеціальностях гуманітарного факультету, 50% — економічного).

Використано просту випадкову вибірку (найпростіший вид ймовірнісної вибірки): відібрано підмножину спільноти працівників і студентів із сукупності спільноти двох факультетів так, щоб кожен зі студентів і працівників мав рівні шанси потрапити у вибірку.

Від 76 осіб інформацію здобуто методом опосередкованого опитування (авторська анкета); від 14 — методом безпосереднього опитування (інтерв'ю); від 10 — методом комп'ютерного опитування (опрацювання електронної пошти).

На запитання анкети "Чи вважаєте Ви, що вплив повідомлень у ЗМІ носить маніпулятивний характер?" (1), 43% респондентів відповіли "іноді, можливо" (із них: 21 особа — викладачі, 14 — працівники технічних професій, 8 — студенти); 20% опитаних відповіли "ні" (з них: 10 осіб — працівники технічних професій, 6 — студенти, 4 — викладацький склад); 19% опитаних відповіли "відносно" (з них: 10 осіб — викладацький склад, 5 — представники технічних професій, 4 — студенти); 10% опитаних відповіли "не знаю" (з них: 5 осіб — студенти, 4 — представники технічних професій, 1 — викладацький склад); 8% опитаних відповіли "так" (з них: 3 особи — працівники технічних професій, 4 — викладацький склад, 1 — студент) (діагр. 1).

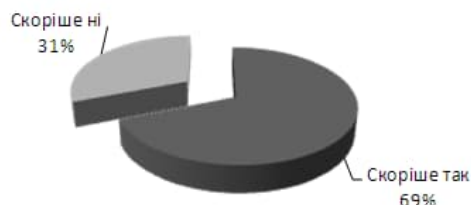
Діагр. 1. Розподіл відповідей на запитання 1

З результатів анкетування випливає, що вкрай малий відсоток респондентів однозначно не довіряє повідомленням засобів масових комунікацій. Це означає, що довіра людей до медіа робить останні потужним інструментом упровадження соціальних змін. Засоби масової комунікації формують громадську думку, адже позиціонують учасників соціальних проєктів як позитивних героїв. Прагнення реалізовувати власні соціальні ініціативи стає престижною діяльністю, тобто соціальні освітні ініціативи, соціальне підприємництво та проєкти соціального бізнесу приватних осіб, які підтримують місцева влада та громадськість, поширюються від громади до громади, ніби ланцюгова реакція.

В Україні багато прикладів соціального руху, репрезентованих у медіа: "Майстерня Мрії" — соціальне підприємство п. Анни у Львові [6], "Піца

Ветерано" — соціальна піцерія, ініційована ветераном АТО [7], громадський ресторан "Urban Space 100", який відкрив Ю. Філюк [8], "Ресоціалізація" — соціальне підприємство І. Гната [9], "Емаус Оселя" [10]. Як зазначають соціальні підприємці, значною мірою успіхом вони завдячують медіа, з яких дізналися про можливості створення соціальних підприємств. Упродовж реалізації проєктів підприємці рекламували свою діяльність у медіа, що сприяло ефективнішому функціонуванню й розширенню кола зацікавлених осіб.

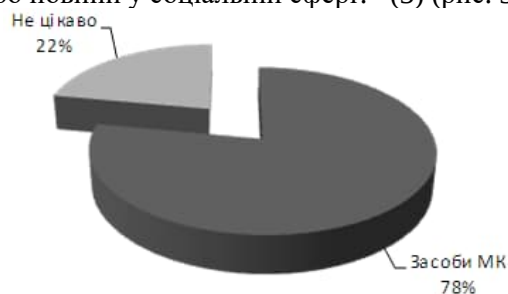
На запитання анкети "Чи згодні Ви з інформацією мас медіа про те, що соціальна політика України спрямована на забезпечення соціальної справедливості й підтримку вразливих верств населення?" (2) 69% опитаних відповіли "скоріше так, ніж ні" (з них: 24 особи — викладацький склад, 17 — працівники технічних професій, 18 — студенти), 31% респондентів відповіли "скоріше ні, ніж так" (з них: 12 — викладацький склад, 13 представники технічних професій, 15 — студенти) (діагр. 2).

Діагр. 2. Розподіл відповідей на запитання 2

Розподіл відповідей на запитання 2 свідчить, що майже 70% опитаних довіряють, засобом масових комунікацій в оцінюванні соціальної політики держави.

Висновок щодо певної нелогічності й навіть упередженості при висловлюванні думки стосовно об'єктивності масових комунікацій робимо, аналізуючи відповіді на запитання "Звідки дізнаєтеся про новини у соціальній сфері?" (3) (рис. 3).

Діагр. 3. Розподіл відповідей на запитання 3

За результатами опитування, 78% осіб дізнаються про новини соціального характеру саме з повідомлень у медіа, а решта опитаних — 22%, які репрезентують студентство, — взагалі не цікавляться новинами й програмами соціального спрямування.

Можемо зробити висновок, що частина респондентів мала відмовитися від відповіді на за-

питання 2, оскільки не цікавиться соціальними програмами. У проведеному дослідженні відповіді "Не знаю" не надав жоден учасник, тобто йдеться про стереотипне бачення ситуації й псевдовідповідь, яка не підтверджена практичним досвідом, а отже є безпідставною.

Коли розглядаємо негативно-оцінні засоби у змісті повідомлень про соціальну роботу, маємо розуміти, що в основу зазвичай покладено ділення оцінних одиниць на слова-оцінки, інтелектуально-логічні одиниці й емоційно забарвлені одиниці — слухач реагує на окремі елементи, не в змозі бачити цілої картини, адже на усвідомлення, узагальнення та аналіз в сучасному "швидкому" житті бракує часу. З огляду на це значна частина суджень сформована хибно або, що трапляється найчастіше, є наслідком маніпулятивного впливу. Дискурс оцінюється не лише відносно істинності чи хибності інформації, а й відповідно до індивідуальних норм і цінностей людини, тобто до наявних у конкретний момент поглядів. Проникнення емоційності в усі сфери життя й пізнавальної діяльності, а особливо у сферу соціальних відносин, пояснюється тим, що свідомість людини не тільки об'єктивно віддзеркалює дійсність, а й здатна надавати відображеним образами суб'єктивно-емоційне вираження. Це пов'язано з об'єктивною обставиною — пізнання людиною дійсності супроводжується її суб'єктивним оцінюванням пізаного. На основі пізнавально-оцінного ставлення комуніката, по-перше, до змісту висловлювання, а по-друге, до соціальної політики, роботи чи проекту, й формуються різні типи емоційного дискурсу.

Врахуємо й те, що в будь-якій групі людей зазвичай є частина учасників, яка наголошує на маніпулятивній природі масових комунікацій. Ця думка не нова, не слід вважати її результатом маркетингових дій сучасних медіа. На це твердження натрапляємо у працях античних філософів, які вважали, що маніпулятивність притаманна всім комунікативним діям. Це пояснюється тим, що будь-яка висловлена думка є неправдою, адже спростовує існування інших думок про цей предмет чи об'єкт. У контексті соціальних комунікацій варто розглянути ґрунтовніше цю психологічну особливість процесу спілкування.

Отже, будь-який соціальний діалог орієнтований на формування конкретних очікувань взаємодії між учасниками комунікації, тобто вони не можуть виникнути без конкретних підстав, без участі соціального інституту, який і втілює цей проєкт. Водночас слід визнати, що ця соціальна група чи соціальний інститут можуть бути уявними, вигаданими учасниками, тобто мати віртуальний характер. Реальними їх називатимуть

автори проєкту, для реалізації якого ці групи потрібні на певний строк і в певних місцях.

Наприклад, звернення влади держави до пенсіонерів напередодні Дня людей похилого віку — це типова соціальна комунікація. У чому ж полягає процес віртуалізації соціальної групи пенсіонерів? У тому, що не існує однорідності всієї сукупності людей, які отримують пенсії. У реальному житті соціальна група "пенсіонери" становить сукупність малих і великих груп та підгруп, з цілковито різними кількісними і якісними показниками характеристики їхнього життя. Віртуалізація цієї соціальної групи полягає у штучному творенні нових сутностей — типових пенсіонерів, з типовими цінностями, можливостями й звичками. Цей процес у наукових колах позначають терміном "псевдостратифікація", а соціальні зв'язки й комунікації, які виникають внаслідок його дії, — псевдозв'язками й комунікаціями.

У цьому контексті цікавим є досвід науковців-психологів, які дійшли думки, що більша частина комунікацій людини частково має псевдохарактер. Загальновідомий факт: психотерапевти ніколи не слухають те, що їм кажуть люди. Йдеться про основи прагмасемантики — фахівці ставлять завдання проаналізувати особливості формування прагматичного аспекту значення мовних одиниць у сучасному мовознавстві, а також визначити функціонально-стилістичні особливості емоційно-оцінного змісту мовних одиниць. "У лінгвістиці прагматичне значення залишається майже недослідженим", — зазначає Г. Горбань [11, с. 12—18].

Під час аналізу компонентів семантики слів, відмінностей між нейтральним словом та стилістично й емоційно забарвленим немає. Відмінність у стилістичному характері двох слів не є відмінністю в їхньому значенні. Тобто різницю маємо шукати не в семантиці слова, а у ставленні до нього, що приховано в його прагматичному значенні. Цей факт пояснює і наявність псевдокомунікацій і псевдозв'язків, коли зміст комунікації може бути формальним, незрозумілим учасникам комунікації, але нав'язаним експресивною роллю повідомлення, виразністю емоційних властивостей, які психологічно впливають на особистість.

Окремі науковці зауважують і про функціонально-стильову конотацію, або "функціонально зафарбовану лексику". Американський лінгвіст Л. Блумфілд розглядає конотацію як додатковий відтінок значення слова чи словоформи, обумовлений певними соціальними, локальними, технічними та культурними особливостями мовців. Він першим описав конотації в семантичному розрізі й пов'язав поняття конотації з емоціями людини [12].

Отже, і прагмасемантичні особливості комунікацій, і фактор конотації зумовлюють особливості комунікативної стратегії натяку, коли в учасників комунікації спостерігається свідомо контрольована демонстрація емоційного ставлення одне до одного. І саме цей чинник робить можливим маніпулювання думками й оголошення одного з теоретичних варіантів представлення подій у всій сукупності можливих, — реальним. Ніби він вже має практичне втілення й значення. На основі емоцій людина ухвалює рішення чи формулює думку, які може суттєво вирізнитися від рішення й думок, які б стали наслідком процесу мислення й аналізу. Емоційна оцінка "являє собою позитивне або негативне емоційне оцінювання, встановлення суб'єктом емоційно-оцінювального статусу будь-кого або будь-чого, вираження емоційного впоодобання (схвалення або несхвалення)" [13, с. 26—30]. Реалізація емоційної оцінки повідомлення здійснюється паралельно з експресивною оцінкою. У контексті вивчення масових комунікацій актуальність дослідження експресивної та емоційної оцінки зумовлено її значним семантичним потенціалом у структурі соціальних повідомлень, її когнітивними ергономічними та дискурсними можливостями.

Окрім якісної (тобто позитивної чи негативної) характеристики, оцінкам притаманна й кількісна характеристика, яка є ступенем інтенсивності. Орієнтованість та інтенсивність — основні характеристики оцінки, до того ж у способах вираження оцінних значень учасниками комунікації виявляється їхня індивідуальність. Ця особливість комунікації є одним з аспектів формування світоглядних орієнтирів її учасників.

В. Різун акцентує на важливості взаємозв'язків між соціальними інститутами та соціальними групами: "Під соціальними комунікаціями необхідно розуміти таку систему суспільної взаємодії, яка включає визначені шляхи, способи, засоби, принципи встановлення і підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності, що спрямована на розробку, провадження, організацію, удосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами, де, з одного боку, у ролі ініціаторів спілкування найчастіше виступають соціально комунікаційні інститути, служби, а з іншого — організовані спільноти (соціум, соціальні групи) як

повноправні учасники соціальної взаємодії" [14, с. 8—18]. Соціальна маркованість таких комунікацій передбачає дослідницьку увагу як до маркера соціальної чинності (орієнтації на певну соціальну групу чи соціальний тип), так і до типового комуніката, точніше — спроектованого адресата.

Висновки. Четверо з п'ятих українців заперечують негативний вплив чи вважають зловживання засобами масових комунікацій довірою людей результатом ефекту неочікуваних наслідків. Фактор введення в означення процесу соціальної комунікаційної взаємодії кількох параметрів соціального часу й простору дає змогу спланувати системну очікувану модель повідомлень соціального характеру. І найважливішим у цій моделі стає врахування поняття "відбутися у соціальному часі": у моменти соціальних напружень суттєво зростає інформаційна активність учасників комунікацій і, відповідно, підвищується довіра слухачів та відповідальність мовців, що й підтверджують результати досліджень, проведених в Україні.

Таку специфічну рису масових соціальних комунікацій, як маніпулятивний характер, можна використовувати для впровадження елементів соціальної політики та поживлення соціальної роботи. При цьому умовою ефективності комунікації є довіра між її учасниками. Вона впливає з того, що зацікавленість і мета мовців позитивна: поширювати основи соціальної політики, нав'язувати громадськості думку про сприйняття соціальної реальності, ключове переосмислення процесів становлення й розвитку соціальної культури, яка є одним з елементів загальної культури. Як свідчать результати дослідження, лише 8% опитаних однозначно негативно оцінюють роль засобів масових комунікацій та їх маніпулятивний вплив. Більшість респондентів допускає цю можливість, але не вбачає в ній загрози чи не може оцінити її впливу. Водночас беззаперечно позитивною є оцінка багатьох важливих соціальних зрушень, зокрема в соціальному підприємстві, які стали можливими саме завдяки соціальній рекламі в засобах масових комунікацій.

Зважаючи, з одного боку, на стан тривожності українців, а з іншого — на політику національно-соціальної спрямованості, соціалізації особистості та націєтворчих процесів, слід наголосити на важливості соціального інформування через засоби масових комунікацій.

Список бібліографічних посилань

1. Кубко В. Медіакультура сучасного інформаційного суспільства. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 3. С. 34—37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2019_3_10 (дата звернення: 01.01.2025).
2. Давидова І. Професійна інформаційна діяльність: подальші шляхи когнітивно-комунікаційного розвитку. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 7. С. 30—34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_7_9 (дата звернення: 12.02.2025).
3. Корнеев В. М. Кваліфікація соціальнокомунікаційного підходу в науці про соціальні комунікації. *Current issues of mass communication*. 2013. № 14. С. 135—139.

4. Мельник Р. Засобам масової інформації довіряють дві третини опитаних. Дослідження Центру Разумкова. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/208981/2023-03-15-zasobam-masovoi-informatsii-dovirayut-dvi-tretyny-opytanykh-doslidzhennya-tsentru-razumkova/> (дата звернення: 01.02.2025).
5. Добробут українців під час війни: стримані оцінки рівня щастя, проте сильне відчуття сенсу. 2025 р. *Київський міжнародний інститут соціології*. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1498&page=1> (дата звернення: 03.02.2025).
6. Майстерня Мрії. Соціальний підприємець Анна. Львів. *Сайт "Навчайтеся з EdEra — компанією, яка створює освітні рішення"*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tSHCzlN3-X4> (дата звернення: 03.02.2025).
7. "Піца Ветерано" — соціальна піцерія, відкрита ветераном АТО. *Сайт "Навчайтеся з EdEra — компанією, яка створює освітні рішення"*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FdJwuZdCvjo> (дата звернення: 03.02.2025).
8. Громадський ресторан "Urban Space 100" — приклад інноваційного соціального підприємства Юрія Філюка. *Сайт "Навчайтеся з EdEra — компанією, яка створює освітні рішення"*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_ipncCse9PI (дата звернення: 03.04.2025).
9. Ресоціалізація колишніх ув'язнених у Бродях з досвіду соціального підприємництва Ігоря Гната. *Сайт "Навчайтеся з EdEra — компанією, яка створює освітні рішення"*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Oc-zte8_XZs (дата звернення: 03.04.2025).
10. "Емаус Оселя" — підтримка безхатченків. *Сайт "Навчайтеся з EdEra — компанією, яка створює освітні рішення"*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Or36W3hom5U> (дата звернення: 03.04.2025).
11. Горбань Г. М. Прагматичний аспект лексичного значення в сучасному мовознавстві (на матеріалі публік рилейшнз). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 1. Ч. 2. С. 12—18.
12. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
13. Островська О. М., Поплавська Л. Л. Реалізація емоційної та експресивної оцінки в художньому дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 8 (2). С. 26—30.
14. Різун В. В. Соціальні комунікації як інженерне вчення, або соціальні комунікації в системі соціального інжинірингу (соціальної інженерії). *Комунікація*. 2021. № 2. С. 8—18.

Oksana Holovchuk,
PhD of Political Sciences,
Associate Professor of the Department
of Philological Disciplines and Social Communications,
Mukachevo State University

Mass communications as a factor in the development of social work: aspects of the formation of worldview guidelines

There is an ongoing scientific debate about the influence of mass communications on the popularization of social work. We consider aspects of the formation of worldview orientations of social clients (communicants), that is, people whose attention the initiators of social projects and communications (communicants) claim. We investigate the influence of the system of social interaction, formed by certain methods and principles of establishing contacts on the basis of professional and technological action, on the worldview of the audience. The research methodology meets the requirements of theoretical study using deduction and extrapolation methods. We use scientific criticism of sociological research, a review of scientific publications and analysis of secondary data.

As a result of the study, the assumptions regarding the patterns of perception of mass messages and communications of a social nature are confirmed. The features of the perception of what is heard by communicants, with a certain level of awareness, emotional content, and sensitivity, are analyzed. In modern Ukraine, the possibilities of the ideological influence of mass communications are confirmed by the level of trust in them: according to the results of a sociological survey conducted in 2022, more than 65% of Ukrainians trust the mass media. At the same time, 26% of Ukrainians do not trust the mass media, and the remaining 8.8% do not have a clear opinion. The survey was conducted using a stratified multi-stage sample. In this case, random and quota methods of selecting respondents were used. And the structure of this sample completely reproduced the demographic structure of the adult population of the territories of Ukraine where this survey was conducted. A similar study of the influence of mass communications, conducted by the Kyiv International Institute of Sociology, the results of which showed that the mass media and communications in December 2022 broke the negative balance of trust among Ukrainians. Thus, 57% of respondents trust mass media, and only 17% do not perceive them as a reliable source of information that can be used as a guide.

Keywords: mass communications; information; social communications; value orientations; information trust; sociological research

References

1. Kubko V. (2019). Mediakultura suchasnoho informatsiinoho suspilstva. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 3, pp. 34—37. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2019_3_10 [Accessed 01.01.2025].
2. Davydova I. (2017). Profesiina informatsiina diialnist: podalshi shliakhy kohnityvno-komunikatsiinoho rozvytku. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 7, pp. 30—34. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_7_9 [Accessed 12.02.2025].

3. Kornieiev V. M. (2013). Kvalifikatsiia sotsialnokomunikatsiinoho pidkrodu v nautsi pro sotsialni komunikatsii. *Current issues of mass communication*, 14, pp. 135—139.
4. Melnyk R. (n. d.). Zasobam masovoi informatsii doviriavut dvi tretyny opytanykh. Doslidzhennia Tsentru Razumkova. *Detektor media*. Available at: <https://detector.media/infospace/article/208981/2023-03-15-zasobam-masovoi-informatsii-doviryayut-dvi-tretyny-opytanykh-doslidzhennia-tsentru-razumkova/> [Accessed 01.02.2025].
5. Dobrobut ukrainsiv pid chas viiny: strymani otsinky rivnia shchastia, prote sylne vidchuttia sensu. (2025). *Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii*. Available at: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1498&page=1> [Accessed 03.02.2025].
6. Maisternia Mrii. Sotsialnyi pidpriemets Anna. Lviv. (n. d.). *Sait "Navchaitesia z EdEra — kompaniieiu, yaka stvoriue osviti rishennia"*. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=tSHCzIN3-X4> [Accessed 03.02.2025].
7. "Pitsta Veterano" — sotsialna pitseriia, vidkryta veteranom ATO. (n. d.). *Sait "Navchaitesia z EdEra — kompaniieiu, yaka stvoriue osviti rishennia"*. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=FdJwuZdCvjo> [Accessed 03.02.2025].
8. Hromadskyi restoran "Urban Space 100" — pryklad innovatsiynoho sotsialnoho pidpriemstva Yurii Fyliuka. (n. d.). *Sait "Navchaitesia z EdEra — kompaniieiu, yaka stvoriue osviti rishennia"*. Available at: https://www.youtube.com/watch?v=_ipncCse9PI [Accessed 03.04.2025].
9. Resotsializatsiia kolyshnykh uviaznenykh u Brodakh z dosvidu sotsialnoho pidpriemnytstva Ihoria Hnata. (n. d.). *Sait "Navchaitesia z EdEra — kompaniieiu, yaka stvoriue osviti rishennia"*. Available at: https://www.youtube.com/watch?v=Oc-zte8_XZs [Accessed 03.04.2025].
10. "Emaus Oselia" — pidtrymka bezkhatchenkiv. (n. d.). *Sait "Navchaitesia z EdEra — kompaniieiu, yaka stvoriue osviti rishennia"*. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=Or36W3hom5U> [Accessed 03.04.2025].
11. Horban H. M. (2022). Prahmatychnyi aspekt leksychnoho znachennia v suchasnomu movoznavstvi (na materialii publik ryleishnz). *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 33 (72), 1 (2), pp. 12—18.
12. Selivanova O. O. (2006). *Suchasna linhivistyka: terminolohichna entsyklopediia*. Poltava: Dovkillia-K.
13. Ostrovska O. M. & Poplavska L. L. (2019). Realizatsiia emotsiinoi ta ekspresyvnoi otsinky v khudozhnomu dyskursi. *Zakarpatski filolohichni studii*, 8 (2), pp. 26—30.
14. Rizun V. V. (2021). Sotsialni komunikatsii yak inzhenerne vchennia, abo sotsialni komunikatsii v systemi sotsialnoho inzhynirynhu (sotsialnoi inzhenerii). *Komunikatsiia*, 2, pp. 8—18.

Надійшла до редакції 27.06.2025

АРХІВОЗНАВСТВО

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10\(351\).27-33](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10(351).27-33)

УДК 021.61:316.77-049.5](477)(045)

Ігор Саламаха,

кандидат історичних наук, доцент кафедри права
та інформаційної діяльності
Національного лісотехнічного університету України
ig.sal@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4191-5800>

Ірина Денис,

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри
психології та соціально-гуманітарних дисциплін
Національного лісотехнічного університету України
idenys15@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9646-2100>

Валентина Новосад,

асистентка кафедри права
та інформаційної діяльності
Національного лісотехнічного університету України
v.novosad@nltu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0004-3473-1036>

Любов Шептицька,

кандидатка історичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри права та інформаційної діяльності
Національного лісотехнічного університету України
sheptytska@nltu.edu.ua; shlubov@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3070-0131>

Роль архівних установ у забезпеченні інформаційної безпеки

У статті розглянуто актуальну проблему забезпечення інформаційної безпеки в діяльності архівних установ в умовах цифрової трансформації та гібридних загроз.

Проаналізовано наукові підходи до трактування інформаційної безпеки у сфері архівознавства, схарактеризовано основні функції архівних установ зі збереження, захисту й автентифікації інформаційних ресурсів.

Визначено основні загрози цифровим архівам, серед яких: кібератаки, фальсифікація документів, технічні проблеми, інсайдерські ризики та недосконалість правового регулювання.

Особливу увагу приділено перспективним напрямам інтеграції архівної сфери в національну систему інформаційної безпеки.

Запропоновано комплекс заходів нормативного, організаційного, технологічного й освітнього характеру, реалізація яких сприятиме підвищенню стійкості держави до інформаційних загроз, збереженню історичної пам'яті та формуванню довіри до верифікованої інформації.

Результати дослідження можуть бути використані в подальших студіях з інформаційної політики, архівної справи та національної безпеки.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційна діяльність; цифрова бібліотека; безпека доступу в бібліотечному середовищі; інформаційна політика; інформаційні правовідносини; електронний документообіг

Постановка проблеми. У сучасних умовах цифрової трансформації та гібридних загроз питання інформаційної безпеки набуває особливої актуальності. Документні ресурси, що зберігаються в архівних установах, мають не лише історичну, наукову й культурну цінність, а й можуть містити відомості стратегічного значення для національної безпеки. Зростання кіберзагроз, поширення дезінформації, маніпуляція архівними даними в інформаційних війнах потребують посилення ролі архівних установ у системі захисту критичної інформаційної інфраструктури держави.

З огляду на зростання ролі цифрових технологій в архівній справі, слід враховувати, що архіви дедалі частіше виконують бібліотечно-інформаційні функції. У цьому контексті нагальною є проблема безпеки доступу в бібліотечному середовищі, адже й бібліотеки, й архіви працюють із масивами даних, що можуть містити конфіденційні відомості та становити об'єкти правового регулювання. Така паралель актуалізує питання формування цілісної інформаційної політики держави, що передбачає захист прав користувачів і встановлення чітких інформаційних правовідносин між суб'єктами доступу, зберігання та опрацювання документів у цифровому форматі.

Попри важливе значення архівної сфери, наукове осмислення її функцій у контексті інформаційної безпеки залишається недостатнім. Потребують аналізу механізми захисту цифрових архівів, політика доступу до конфіденційної інформації, роль архівістів у формуванні інформаційної культури суспільства та протидії фальсифікаціям історичних даних.

Отже, актуальним є комплексне дослідження ролі архівних установ як складника національної системи інформаційної безпеки, що передбачає міжгалузеву взаємодію з цифровими бібліотеками, зокрема у сфері формування спільних стандартів зберігання, верифікації та правового захисту цифрового контенту.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематику інформаційної безпеки в контексті функціонування архівних установ науковці розглядають переважно в межах досліджень з архівознавства, інформатики, документознавства та національної

безпеки. Зокрема, у працях Д. Василенко та Л. Бутко [1; 2] проаналізовано пріоритетні напрями цифровізації архівної справи, а також нормативно-правове регулювання цього питання. Д. Гурська [3] і Н. Коржик [4] зосереджують увагу на стані, проблемах і перспективах цифрових архівів України. О. Перчук та ін. [5], Л. Чередник та І. Панченко [6] досліджують особливості впровадження цифровізації документообігу в державних установах, зокрема архівах.

У працях закордонних авторів, наприклад D. Donaldson і L. Bell [7], простежуємо підхід до інформаційної безпеки як до багатовимірного явища, де архіви слугують гарантом достовірності, цілісності та доступності інформації. Водночас у багатьох дослідженнях домінує вузький технічний чи правовий підхід, а системне осмислення архівних установ як елементу національної інформаційної безпеки залишається недостатньо розвиненим.

Не вирішені раніше аспекти проблеми, на яких зосереджено увагу в статті:

- брак комплексного підходу до інтеграції архівних установ у національну систему інформаційної безпеки;

- недостатнє вивчення механізмів протидії фальсифікації архівної інформації в умовах інформаційних війн;

- недооцінювання просвітницької та превентивної функцій архівів щодо формування критичного мислення в суспільстві;

- слабка міжвідомча взаємодія між архівними структурами та суб'єктами забезпечення кібербезпеки;

- потреба розроблення уніфікованих стандартів захисту цифрових архівів в умовах зростання кіберзагроз.

Отже, дослідження спрямовано на теоретичне обґрунтування й практичне осмислення ролі архівних установ як суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки в сучасному суспільстві.

Мета статті — теоретичне обґрунтування й аналіз ролі архівних установ у забезпеченні інформаційної безпеки в умовах цифрової трансформації суспільства, а також виявлення основних напрямів підвищення їх потенціалу як суб'єктів національної інформаційної безпеки.

Для досягнення мети виконано такі **завдання**:

— проаналізовано сучасні наукові підходи до трактування поняття інформаційної безпеки в контексті архівної справи;

— схарактеризовано функції архівних установ, пов'язані зі збереженням, захистом і достовірністю інформаційних ресурсів;

— визначено основні загрози інформаційній безпеці архівів, зокрема в цифровому середовищі;

— запропоновано шляхи інтеграції архівних установ у національну систему інформаційної безпеки, з урахуванням сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У науковій літературі інформаційну безпеку тра-

диційно розглядають як стан захищеності інформації, її носіїв, систем зберігання, опрацювання й передавання даних від несанкціонованого доступу, модифікації, знищення або використання зі шкідливими намірами. У контексті архівної справи цей термін набуває додаткових змістових нашарувань, адже йдеться не лише про технічний захист даних, а й про збереження їх достовірності, автентичності, цілісності та доступності протягом тривалого часу.

Сучасні наукові підходи до трактування інформаційної безпеки в архівній сфері можна умовно поділити на кілька основних напрямів (табл. 1).

Таблиця 1

Наукові підходи до трактування інформаційної безпеки

Підхід	Особливості
<i>Правовий</i>	Зосереджений на аспектах нормативно-правового регулювання архівної діяльності щодо захисту інформації. Дослідники (наприклад, Д. Василенко та Л. Бутко [1]) наголошують на важливості дотримання державних стандартів, положень ЗУ "Про Національний архівний фонд та архівні установи", а також міжнародних нормативних актів (ISO 15489, GDPR), які регламентують процедури збереження та захисту даних. Особливу увагу приділено правам доступу до інформації, захисту персональних даних і конфіденційної інформації
<i>Техніко-технологічний</i>	Дослідники цього напрямку (Д. Гурська [3], Н. Коржик [4]) приділяють увагу цифровій трансформації архівної справи та пов'язаним із цим загрозам: кібератакам, втраті метаданих, несумісності форматів зберігання, проблемам довготривалого збереження цифрових об'єктів. У цьому контексті інформаційна безпека означає впровадження сучасних інформаційних систем захисту, резервного копіювання, шифрування даних і цифрової ідентифікації
<i>Організаційно-управлінський</i>	Сконцентрований на інформаційній безпеці як результаті ефективного менеджменту ризиків, кадрового забезпечення, системи контролю доступу до архівних документів, а також координації з іншими державними структурами. Дослідники, зокрема О. Перчук, Р. Вовченко, О. Артюх [5], наголошують на важливості системної політики в архівних установах, що охоплює інформаційну культуру працівників, дотримання внутрішніх регламентів та безперервне підвищення кваліфікації персоналу
<i>Культурно-інформаційний</i>	У фокусі цього підходу — роль архівів як інституцій колективної пам'яті та елементів інформаційного суверенітету. Дослідники, зокрема Л. Чередник та І. Панченко [6], наголошують, що збереження правдивої історичної інформації є важливим аспектом протидії фальсифікації історії та деструктивному впливу інформаційних війн

Отже, сучасні наукові підходи до розуміння значення інформаційної безпеки в архівній справі мають міждисциплінарний характер, поєднуючи юридичні, технологічні, управлінські та гуманітарні аспекти.

Архівні установи виконують важливу соціокультурну, наукову та інформаційно-безпекову роль у суспільстві. У контексті забезпечення інформаційної безпеки головними є такі функції:

1. *Збереження документальної спадщини.* Архіви є інституціями, відповідальними за довготривале збереження документів, що мають історичну, правову, культурну та наукову цінність. Це стосується паперових та електронних носіїв інформації.

Архіви забезпечують захист від фізичного знищення, втрати чи псування документів. В умовах цифрової епохи актуальним є створення ре-

зервних копій, перенесення даних на сучасні носії та використання електронних архівів.

2. *Забезпечення достовірності й автентичності документів.* Архіви гарантують, що збережені документи залишаються незмінними та надійними джерелами інформації. Ця мета передбачає:

— дотримання процедур приймання, реєстрації, класифікації та опису документів;

— встановлення джерела походження й авторства;

— збереження метаданих і доказової цінності інформації (особливо щодо цифрових документів).

3. *Захист інформації.* Архівні установи впроваджують системи захисту від несанкціонованого доступу, крадіжок, підроблення й втрат інформації завдяки:

— регламентації режиму доступу до документів (насамперед до тих, що містять персональні дані, державну чи службову таємницю);

— фізичній охороні приміщень і сховищ;

— кіберзахисту електронних архівів (використання сертифікованих систем безпеки, шифрування, електронного цифрового підпису тощо).

4. *Інформаційне забезпечення суспільства та держави.* Архіви надають достовірну інформацію для потреб науки, журналістики, правозастосування, управління, освіти.

Ця функція має вагоме значення для протидії історичним фальсифікаціям, інформаційним маніпуляціям та утвердження правдивого наративу.

Доступ до архівних даних також сприяє прозорості влади й формуванню правової держави.

5. *Експертиза цінності та класифікація документів.* Архівісти визначають, які документи підлягають постійному зберіганню, а які можуть бути знищені після закінчення терміну дії. Це важливо для запобігання накопиченню надлишкових чи малозначущих даних і зосередження ресурсів на збереженні стратегічно важливої інформації.

6. *Превентивна й аналітична функція.* Архіви можуть виконувати завдання аналітичних центрів, які надають експертну оцінку щодо автентичності джерел інформації та історичної контекстуалізації подій. У цьому аспекті вони є елементом інформаційної протидії дезінформації, пропаганді, фальсифікації історичних фактів.

Архівні установи виконують не лише пасивну роль сховищ, а є активними учасниками в системі інформаційної безпеки, зберігаючи стратегічні знання для майбутніх поколінь і забезпечуючи інформаційну стійкість суспільства.

У сучасних умовах архівні установи дедалі активніше переходять до цифрового формату зберігання інформації, що, поряд із численними

перевагами (доступність, швидкість опрацювання, масштабованість), породжує низку нових загроз, які суттєво впливають на стан інформаційної безпеки. Серед основних загроз:

1. *Кіберзагрози та хакерські атаки.* Цифрові архіви стають мішенню для несанкціонованого доступу, злому баз даних, зараження вірусами (зокрема ransomware) чи шкідливим програмним забезпеченням. Мета атак — крадіжка, підміна або знищення архівної інформації, дестабілізація державних структур, викрадення конфіденційних даних.

2. *Фальсифікація чи спотворення архівних даних.* У цифровому середовищі зростає ризик маніпуляцій з архівними документами (зміна метаданих, редагування цифрових копій, створення підробок). Такі дії можуть бути спрямовані на зміну історичної пам'яті, інформаційні диверсії або дискредитацію державних органів.

3. *Втрата чи пошкодження даних через технічні проблеми.* Неналежне обслуговування серверів, брак резервного копіювання, використання застарілого обладнання та програмного забезпечення створюють загрозу:

— безповоротної втрати цінних цифрових документів;

— пошкодження структури даних унаслідок вірусних атак, збою електроживлення або помилок персоналу.

4. *Несанкціонований доступ з боку внутрішніх користувачів (інсайдерські загрози).* Працівники архівів, які мають доступ до інформаційних систем, можуть випадково або навмисно:

— порушити правила зберігання;

— розголосити конфіденційну інформацію;

— копіювати чи видаляти документи без фіксації.

5. *Недосконалість нормативно-правової бази.* Брак чітких протоколів поведінки із цифровими архівами, обмеженість правового регулювання кіберзахисту в архівній сфері, зокрема в умовах трансграничного обігу цифрових даних, створюють загрозу правової невизначеності. Це ускладнює захист авторських прав, обмеження доступу до персональних даних і взаємодію між архівними установами й силовими структурами.

6. *Низький рівень цифрової грамотності персоналу.* Брак фахових навичок у сфері ІТ-безпеки серед працівників архівів спричиняє:

— порушення процедур обліку та резервного збереження даних;

— необережне поведіння з інформаційними системами;

— нездатність оперативно реагувати на загрози.

7. *Застарілі технології та дефіцит фінансування.* Невідповідність технічного забезпечення сучасним стандартам безпеки через хронічне недофінансування обмежує:

— здатність архівів до впровадження захищених систем електронного документообігу;

— підтримку безперебійного функціонування серверів і системи резервного збереження.

8. *Інформаційна війна та гібридні загрози.* У сучасному геополітичному контексті архіви можуть стати об'єктом цілеспрямованих атак у межах інформаційних війн для дискредитації історичних наративів, підміни фактів або знищення архівних джерел, що мають суспільну чи політичну вагу.

Отже, цифровізація архівної справи значно підвищує вимоги до інформаційної безпеки, актуалізуючи потребу розроблення стратегій кіберзахисту, модернізації нормативної бази та підвищення професійної компетентності архівістів у сфері ІТ.

Через стрімкий розвиток цифрових технологій, гібридні загрози й актуалізацію інформаційної безпеки як елементу національної безпеки постає потреба переосмислення ролі архівних установ у цьому процесі. Як зберігачі історичної, правової та культурної пам'яті вони мають бути не лише об'єктами захисту, а й активними суб'єктами в системі протидії інформаційним ризикам. У цьому контексті важливо визначити конкретні шляхи інтеграції архівних установ у загальнодержавну систему інформаційної безпеки з урахуванням сучасних викликів.

Зважаючи на зростання загроз у цифровому середовищі, актуалізується завдання системного введення архівних установ до національного механізму забезпечення інформаційної безпеки. Це потребує комплексних змін на нормативному, організаційному, технологічному й освітньому рівнях. Основні напрями інтеграції:

1. *Нормативно-правовий аспект.* Внесення змін до законодавства України, що регулює архівну справу, з метою впровадження норм кібербезпеки та цифрової автентичності. Узгодження нормативно-правових актів Державної архівної служби з актами Ради національної безпеки і оборони України, Держспецзв'язку, Міністерства цифрової трансформації. Розроблення уніфікованих протоколів з інформаційної безпеки для архівів (на кшталт стандартів ISO/IEC 27001).

2. *Організаційна взаємодія з суб'єктами національної безпеки.* Внесення державних архівів до системи моніторингу кіберзагроз через взаємо-

дію з CERT-UA (урядовий центр реагування на комп'ютерні інциденти). Участь архівних структур у державних стратегіях інформаційної безпеки, особливо в контексті збереження історичної пам'яті та протидії фальсифікації. Створення міжвідомчих робочих груп для координації захисту архівних даних між архівними установами, силовими структурами й інституціями кіберзахисту.

3. *Технологічне оновлення та стандартизація.* Упровадження сучасних систем кіберзахисту (брандмауери, шифрування, багаторівневий контроль доступу, журналювання дій користувачів). Створення державної цифрової архівної платформи з вбудованими механізмами резервного копіювання, антивірусного захисту та збереження метаданих. Застосування технологій блокчейн для гарантування автентичності та незмінності електронних архівних записів.

4. *Кадрове й освітнє забезпечення.* Підготовка фахівців архівної справи з компетентностями у сфері кібербезпеки, цифрового збереження й управління ризиками. Проведення систематичних тренінгів, вебінарів і навчальних курсів для архівістів спільно з профільними державними структурами. Формування в архівній спільноті культури інформаційної безпеки як базової професійної цінності.

5. *Інформаційно-просвітницька діяльність.* Розроблення відкритих інформаційних продуктів (виставок, онлайн-курсів, публікацій), які підвищують стійкість суспільства до маніпуляцій і фейків, ґрунтуючись на автентичних архівних джерелах. Створення публічних електронних ресурсів, які надають суспільству доступ до перевіреної архівної інформації з високим рівнем безпеки.

6. *Науково-аналітична підтримка.* Активізація досліджень з інформаційної безпеки в архівній галузі, створення відповідних міждисциплінарних програм у ЗВО. Формування експертно-консультативних центрів при архівах для моніторингу загроз і розроблення відповідних рекомендацій для державних органів. Інтеграція архівних установ у національну систему інформаційної безпеки дасть змогу не лише ефективніше захищати інформаційні ресурси, а й посилити інформаційну стійкість держави, зберігаючи цілісність історичної пам'яті, правову достовірність і довіру громадян до державних інституцій.

Висновки. В умовах стрімкої цифровізації суспільства та зростання інформаційних загроз архівні установи набувають нової стратегічної ролі — не лише сховищ історичної пам'яті, а й активних суб'єктів національної інформаційної

безпеки. Проаналізовані теоретичні підходи свідчать про потребу комплексного переосмислення функцій архівів у сфері захисту, збереження, достовірності та безпечного доступу до інформаційних ресурсів.

Визначені загрози, зокрема кібератаки, фальсифікація цифрових документів, технічні проблеми, інсайдерські ризики та нормативна неврегульованість, потребують системної відповіді на державному рівні. Для ефективної інтеграції архівних установ у національну систему інформаційної безпеки потрібні правові, організаційні, технологічні й освітні заходи, що охоплюють як

внутрішню модернізацію архівної сфери, так і її взаємодію з іншими структурами державного управління.

Запропоновані у статті напрями інтеграції дають змогу сформувати підґрунтя для підвищення інформаційної стійкості держави, запобігання фальсифікаціям і зміцнення суспільної довіри до достовірних джерел знань.

У подальших дослідженнях доцільно зосередити увагу на розробленні національних стандартів цифрової архівної безпеки та механізмів публічно-приватного партнерства у сфері захисту історико-культурної інформації.

Список бібліографічних посилань

1. Василенко Д. П., Бутко Л. В. Нормативно-правове регулювання процесу цифровізації українського архівного простору. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2021. № 60. С. 79—88. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.060.071>.
2. Василенко Д. П., Бутко Л. В. Пріоритетні напрями цифровізації архівної справи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 4. С. 32—38.
3. Гурська Д. А. Цифровізація архівів та діловодства в Україні: стан, проблеми та перспективи. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері*. 2024. Черв. С. 80—83. URL: <https://jitas.donnu.edu.ua/article/view/15940>.
4. Коржик Н. Цифрові архіви України: стан, проблеми, перспективи. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 4. С. 35—39. DOI: 10.36273/2076-9555.2022.4(309).35-39.
5. Перчук О., Вовченко Р., Артюх О. Особливості впровадження цифровізації документообігу в державних установах (на прикладі бібліотек та архівів). *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-70>.
6. Чередник Л., Панченко І. Упровадження новітніх інформаційних технологій у Державному архіві Полтавської області. *Архіви України*. 2023. № 3 (336). С. 74—86.
7. Donaldson D. R., Bell L. Security, Archivists, and Digital Collections. *Journal of Archival Organization*. 2019. 15 (1—2). P. 1—19. DOI: <https://doi.org/10.1080/15332748.2019.1609311>.

Ihor Salamakha,

PhD of Historical Sciences, Associate Professor
of the Department of Law and Information Activities,
Ukrainian National Forestry University

Iryna Denys,

PhD in Historical Sciences, Associate Professor
of the Department of Psychology
and Social Sciences and Humanities,
Ukrainian National Forestry University

Valentyna Novosad,

Assistant of the Department of Law
and Information Activities,
Ukrainian National Forestry University

Lubov Sheptytska,

PhD of Historical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Law
and Information Activities,
Ukrainian National Forestry University

The role of archival institutions in ensuring information security

The article deals with the topical issue of ensuring information security in the activities of archival institutions in the context of digital transformation and hybrid threats. The scientific approaches to the interpretation of information security in the field of archival studies are analyzed, the key functions of archival institutions in the preservation, protection and authentication of information resources are characterized. The main threats to digital archives are identified, including cyberattacks, falsification of documents, technical failures, insider risks and imperfect legal regulation. Particular attention is paid to promising areas of integration of the archival sphere into the national information security system. The author proposes a set of measures of regulatory, organizational, technological and educational nature, the implementation of which will contribute to increasing the state's resilience to information threats, preserving historical memory and building trust in reliable information. The materials of the article can be used in further research on information policy, archival affairs and national security.

Keywords: library and information activities; digital library; access security in the library environment; information policy; information relations; electronic document management

References

1. Vasylenko D. P. & Butko L. V. (2021). Normatyvno-pravove rehuliuвання protsesu tsyfrovizatsii ukrainskoho arkhivnoho prostoru. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 60, pp. 79—88. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.060.071>.
2. Vasylenko D. P. & Butko L. V. (2021). Priorytetni napriamky tsyfrovizatsii arkhivnoi spravy. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 4, pp. 32—38.
3. Hurska D. A. (2024). Tsyfrovizatsiia arkhiviv ta dilovodstva v Ukraini: stan, problemy ta perspektyvy. *Informatsiini tekhnolohii i systemy v dokumentoznavchii sferi*, pp. 80—83. Available at: <https://jitas.donnu.edu.ua/article/view/15940>.
4. Korzhyk N. (2022). Tsyfrovii arkhivy Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 4, pp. 35—39. DOI: 10.36273/2076-9555.2022.4(309).35-39.
5. Perchuk O., Vovchenko R. & Artiukh O. (2023). Osoblyvosti vprovadzhennia tsyfrovizatsii dokumentoobihu v derzhavnykh ustanovakh (na prykladi bibliotek ta arkhiviv). *Ekonomika ta suspilstvo*, 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-70>.
6. Cherednyk L. & Panchenko I. (2023). Uprovadzhennia novitnikh informatsiinykh tekhnolohii u Derzhavnomu arkhivi Poltavskoi oblasti. *Arkhivy Ukrainy*, 3 (336), pp. 74—86.
7. Donaldson D. R. & Bell L. (2019). Security, Archivists, and Digital Collections. *Journal of Archival Organization*, 15 (1—2), pp. 1—19. DOI: <https://doi.org/10.1080/15332748.2019.1609311>.

Надійшла до редакції 14.06.2025

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10\(351\).33-38](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10(351).33-38)

УДК 930.253ЦДАГОУ:340.132](477)(045)

Андрій Кершиц,

аспірант НАКККиМ

dis5124.akershys@dakkkim.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0005-5162-896X>

Центральний державний архів громадських об'єднань та українці в системі архівних установ України: нормативно-правовий аспект

У статті розглянуто нормативно-правовий аспект функціонування Центрального державного архіву громадських об'єднань та українці (ЦДАГОУ) в контексті сучасної архівної політики України. Проведено аналіз основних законодавчих і підзаконних актів, які регламентують діяльність архівної установи, що спеціалізується на зберіганні документів політичних партій, громадських організацій, опозиційних рухів, особових архівів і матеріалів української діаспори. Обґрунтовано значення архіву як головної інституції у збереженні національної пам'яті, формуванні історичної ідентичності та розвитку відкритого інформаційного простору. Визначено особливості структури й функцій ЦДАГОУ після його реорганізації у 2022 р. Досліджено чинні нормативні документи, зокрема ЗУ "Про Національний архівний фонд та архівні установи", Правила роботи архівних установ, Порядок державного обліку документів Національного архівного фонду, а також документи, що регулюють процедуру проведення експертизи цінності й визначення унікальності архівних документів. Виокремлено проблеми, пов'язані з потребою оновлення й адаптації нормативної бази до умов цифровізації, євроінтеграції та воєнного стану в Україні. Запропоновано заходи з удосконалення правового забезпечення діяльності ЦДАГОУ з урахуванням актуальних викликів і запитів суспільства.

Ключові слова: ЦДАГОУ; архівна справа; Національний архівний фонд; нормативно-правові аспекти

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку українського суспільства, коли особливій ваги набуває питання збереження історичної пам'яті, формування національної ідентичності та забезпечення доступності архівної інформації, архівна справа є головним елементом реалізації державної інформаційної політики. Центральний державний архів громадських об'єднань та українці (ЦДАГОУ) виконує важливу місію зі збереження документів, що стосуються політичного, громадського та культурного життя України, а

також української діаспори. Утім, ефективне функціонування ЦДАГОУ значною мірою залежить від чинного нормативно-правового забезпечення. Законодавча база регламентує основи діяльності архівної установи: порядок обігу, зберігання, використання документів, організацію експертизи цінності, взаємодію з громадськістю. В умовах цифровізації й інтеграції до європейського правового простору, викликів воєнного часу актуальним завданням є критичне осмислення чинної нормативної бази, її оновлення та гармонізація.

Отже, постає потреба комплексного аналізу законодавчого поля, в якому функціонує ЦДАГОУ, для виявлення його переваг і недоліків, окреслення перспектив нормативно-правового регулювання зазначеної сфери.

Мета статті — аналіз законодавчого та нормативного забезпечення діяльності ЦДАГОУ; визначення його ролі в архівній системі України; виявлення актуальних проблем і перспектив розвитку правового регулювання в архівній галузі.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням стану нормативно-правової бази у сфері архівної справи приділяли увагу вітчизняні дослідники Л. Пиріг [13], Г. Папакін [12], О. Клімчук [4], І. Довжук [2], В. Бондар [1] тощо.

Підґрунтям дослідження слугувала джерелознавча база: закони України, положення, накази, розпорядження, методичні рекомендації, правила, що регламентують функціонування архівних установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Центральний державний архів громадських об'єднань України був створений у жовтні 1991 р. Установа виникла на базі архіву ЦК Компартії України, який функціонував ще за радянських часів і був реорганізований: затверджено нову структуру, створено основні відділи, лабораторію мікрофільмування та реставрації [13]. 28 червня 2022 р. на підставі урядової Постанови № 732 "Про оптимізацію системи центральних державних архівів" було утворено Центральний державний архів громадських об'єднань та українці як результат злиття Центрального державного архіву громадських об'єднань України та Центрального державного архіву зарубіжної українці [16].

Сьогодні у ЦДАГОУ налічується 485 архівних фондів, 776 описів, які містять: 330 одиниць зберігання фотодокументів; 2016 справ із документами щодо кадрових питань; 330 386 справ із документами з паперовою основою [17]. Архів, відповідно до свого статусу, зберігає документи загальнодержавного значення, зокрема таких структур: ЦК Компартії України, Всеукраїнська рада профспілок, комсомольські організації, громадські організації УРСР, опозиційні та дисидентські рухи, документи сучасних політичних партій і громадських об'єднань незалежної України, особові архіви визначних українських діячів, зокрема з діаспори, тощо.

У складі ЦДАГОУ функціонують такі структурні підрозділи: відділ формування Національного архівного фонду (НАФ), відділ формування НАФ документами українці, відділ забезпечення збереженості документів, відділ обліку документів та довідкового апарату, відділ реставрації документів, відділ використання інформації до-

кументів та комунікацій, сектор організації розгляду звернень і запитів фізичних та юридичних осіб, сектор користування документами, сектор фінансово-економічного забезпечення та бухгалтерського обліку, сектор управління персоналом та діловодства, відділ матеріально-технічного та господарського забезпечення [17].

Згідно із Законом України "Про Національний архівний фонд та архівні установи", ЦДАГОУ є спеціалізованою державною архівною установою центрального рівня, яка підпорядковується Державній архівній службі України [3]. Відповідно до ст. 25 зазначеного ЗУ архів входить до мережі державних архівних установ, що здійснюють управління, зберігання та облік документів Національного архівного фонду свого профілю.

Важливим документом, який регламентує функціонування архівів, є Правила роботи архівних установ [9]. У розділі "Організації формування НАФ та комплектування архіву" визначено такі питання: загальні засади формування НАФ, експертиза цінності документів, комплектування архіву, порядок приймання документів від джерел комплектування архіву. У розділі "Управління архівною справою і діловодством у зоні комплектування архіву" унормовано такі аспекти роботи: участь архіву в реалізації державної політики, науково-методичне керівництво іншими архівними установами та контроль за їхньою діяльністю тощо. Наступний розділ присвячено державному обліку документів НАФ, одиницям обліку архівних документів, системі облікових документів архіву, сформульовано загальні вимоги до ведення облікових документів в архіві, обліку унікальних і секретних документів.

Правила роботи архівних установ регулюють блок питань, пов'язаних із забезпеченням збереженості документів в архіві: створення оптимальних умов зберігання документів в архівосховищі, порядок їх видавання, переміщення та транспортування, контроль за фізико-хімічним і технічним станом, організація роботи установ під час надзвичайного стану тощо.

Одним із документів, на якому базується діяльність ЦДАГОУ, є Положення про Центральний державний архів громадських об'єднань та українці [7]. У документі окреслено основні завдання архіву: "...участь у реалізації державної політики у сфері архівної справи та діловодства; координація діяльності громадських об'єднань та утворення ними підприємств, установ і організацій з питань діловодства, архівної справи; забезпечення формування Національного архівного фонду, комплектування ЦДАГОУ профільними документами, їх облік та зберігання, використання відомостей, що в них містяться; на-

дання методичної допомоги архівним підрозділам та службам діловодства, державним архівним установам щодо роботи з профільними документами; забезпечення реалізації прав громадян згідно з чинним законодавством на вільний доступ до інформації профільних документів і довідкового апарату до них; задоволення потреб українців, які проживають поза межами України, щодо збереження документальної спадщини та її використання; ведення наукової та методичної роботи у сфері архівної справи, діловодства й археографії, впровадження досягнень науки та техніки в діяльність ЦДАГОУ" [7].

Документи НАФ підлягають обов'язковому обліку, метою якого є контроль за їхнім станом та умовами зберігання, збирання інформації щодо загального обсягу, змісту, складу й місцезнаходження. Цей процес регулює Порядок державного обліку документів Національного архівного фонду [10]. Принципами, за якими відбувається державний облік документів, є централізація, динамічність, уніфікація, достовірність і повнота. У Порядку наведено правила укладання й строки подання архівних документів для централізованого обліку. Відповідно до Положення ЦДАГОУ, для централізованого обліку архівних документів установа щороку надсилає до Укрдержархіву: "...паспорт архівної установи станом на 1 січня наступного за звітним року...; відомості про зміни у складі та обсязі фондів або документів нефондової організації станом на 1 січня наступного за звітним року, карти фондів, карти документів нефондової організації...; звіт про стан і обсяг документів НАФ, що зберігаються в архівних підрозділах..." [10].

Проведення експертизи цінності документів регулює Постанова КМУ від 8.09.2007 № 1004 [14]. За організацію роботи з експертизи цінності документів в центральних державних архівах відповідають експертно-перевірні комісії. Положення щодо роботи комісії та її склад затверджує керівник установи. Окремо зазначено, що до експертно-перевірних комісій мають входити спеціалісти з архівної справи, представники наукових установ і громадськості, а також фахівці з профілю архівної установи. У п. 4 загальної частини Постанови зазначено, що документи вносять до НАФ на підставі рішення експертно-перевірної комісії "про схвалення опису справ постійного зберігання, опису кіно-, відео, фото-, фонодокументів постійного зберігання, та його затвердження в установленому Укрдержархівом порядку" [14].

У Положенні про експертно-перевірну комісію ЦДАГОУ, затвердженому 31.10.2022, констатовано, що комісія є постійно діючим органом

установи, визначено функціональні обов'язки її голови та секретаря, основні завдання, компетенції та права щодо ухвалення рішень. Засідання комісії ЦДАГОУ відбуваються не рідше чотирьох разів на рік, рішення приймають більшістю голосів і фіксують протоколом, який підписують голова та секретар. Після затвердження протоколу засідання комісії директором архіву рішення набуває чинності [5].

У Положенні також визначено принципи та критерії цінності документів. Зокрема, експертизу цінності документів здійснюють за принципами об'єктивності, історизму, всебічності, комплексності й критеріями походження, змісту, зовнішніх ознак.

На урядовому рівні унормовано питання обліку, зберігання унікальних документів і порядку віднесення їх до НАФ [14]. Унікальними визнано документи НАФ, які становлять виняткову культурну цінність. Після виявлення вони проходять експертизу цінності та опис.

Експертно-перевірні комісія Укрдержархіву, експертно-перевірні комісії центральних архівів у роботі щодо віднесення документів до унікальних застосовують спеціальну Методику віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних, затверджену Міністерством юстиції України 16.08.2016 за № 2505/5 [6]. У документі подано критерії визначення унікальності документів за походженням, змістом, зовнішніми ознаками; надано рекомендації щодо організації роботи з виявлення унікальності документів НАФ; деталізовано вимоги до описування унікальних документів в анотованому переліку; встановлено порядок подання на розгляд анотованого переліку; роз'яснено особливості внесення документів до Державного реєстру національного культурного надбання. Окрім того, розроблено й запропоновано такі форми для заповнення: анотований перелік унікальних документів НАФ, державний реєстр національного культурного надбання, довідка про внесення унікальних документів до розділу "Унікальні документи Національного архівного фонду" Державного реєстру національного культурного надбання.

Нормативному регулюванню підлягають правила користування документами НАФ, що поширюються на всі архівні установи країни. У Порядку користування документами Національного архівного фонду визначено особливості організації роботи користувачів у читальних залах, а також права й обов'язки замовників. Однакові права доступу до документів НАФ мають іноземці й особи без громадянства, що перебувають у країні на законних підставах [8]. Передбачено й постійний контроль за станом до-

кументів, які видають користувачам. Зокрема, перед тим як видати замовлені документи, працівники архівосховища перевіряють поаркушно та поодиначо справи чи аудіовізуальні документи. Після повернення їх знову перевіряють працівники читальної зали в присутності замовника, про що роблять відмітку в аркуші-засвідчуванні.

Архівні установи надають певні послуги на платній основі, що регулюють відповідні нормативні акти. У Постанові КМУ від 7.05.1998 № 639 "Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися архівними установами, що утримуються за рахунок бюджетних коштів" платні послуги систематизовано у три групи: 1) науково-технічне опрацювання документів і справ юридичних осіб; 2) надання методичної та практичної допомоги юридичним особам з питань архівної справи та діловодства, забезпечення збереженості архівних документів; 3) використання інформації архівних документів і надання інформаційних послуг.

Платні послуги в кожній із цих груп деталізовано, наприклад, до першої групи належать такі: складення історичних довідок до архівних фондів, підготовка документів для науково-технічного опрацювання, проведення експертизи цінності документів, формування та оформлення справ тощо; до другої: складення інструкцій із діловодства, номенклатур справ, положень про архівні підрозділи, паспортів архівних підрозділів юридичних осіб; проведення семінарів із підвищення кваліфікації щодо питань архівної справи та діловодства; реставрація та ремонт архівних документів; поліграфічні, брошурувальні, палітурні роботи тощо; до третьої: виявлення інформації та складення інформаційного листа-відповіді на тематичні, персональні та майнові запити користувачів, складення архівних довідок, підготовка за архівними документами на замовлення архівного огляду, путівника, методичного

посібника, тематичного переліку документів, покажчика виставки документів, кінолекторію, тематичного кіноперегляду, телепередачі, радіопередачі, тематичних добірок документів, альбомів фотокопій документів; складення інформаційних довідок про історію населених пунктів, підприємств, установ, організацій тощо [15].

Окремі нормативні акти регламентують розмір платних послуг, зокрема згідно з Наказом Міністерства юстиції України від 05.12.2024 № 3511/5 затверджено вартість послуг, що їх надають центральні державні архіви [11].

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що ЦДАГОУ є важливим складником системи державних архівних установ України, який виконує функції, пов'язані зі збереженням документів політичних партій, громадських організацій та української діаспори. Діяльність установи регулює низка нормативно-правових актів, серед яких базовими є закони України, профільні положення, накази, інструкції та правила архівної справи.

Попри наявність чіткої регламентації основних напрямів діяльності, у правовому забезпеченні функціонування ЦДАГОУ спостерігаються певні проблеми: недостатня адаптація до умов воєнного часу, обмеженість цифрових механізмів обліку та доступу до документів, потреба вдосконалення методик експертизи цінності документів з огляду на розширений профіль установи після реорганізації.

З урахуванням сучасних викликів доцільним є перегляд та оновлення нормативної бази через імплементацію міжнародних стандартів архівної справи; посилення правових механізмів збереження документів під час надзвичайних ситуацій; розширення цифрової взаємодії з користувачами. Ці заходи сприятимуть підвищенню ефективності діяльності ЦДАГОУ як інституції, що виконує не лише інформаційно-зберігальні, а й наукові та культурно-просвітницькі функції.

Список бібліографічних посилань

1. Бондар В. Проблематика національної стандартизації з архівної справи в наукових фахових виданнях України. *Вісник Книжкової палати*. 2025. № 1. С. 34—9. DOI: 10.36273/2076-9555.2025.1(342).34-39.
2. Довжук І. В. Нормативно-правові засади регулювання архівної справи в Україні доби незалежності. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2017. № 3. С. 13—25.
3. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 № 3814-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>.
4. Клімчук О. Законодавче забезпечення архівного зберігання електронних документів в Україні. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2015. Т. 22—23. С. 26—33.
5. Положення про експертно-перевірну комісію Центрального державного архіву громадських об'єднань та українців : Наказ директора ЦДАГОУ від 31.10.2022 № 20. *Центральний державний архів громадських об'єднань та українців*. URL: <https://tsdahou.archives.gov.ua/doradchi-organy/polozhennya-pro-ekspertno-perervirnu-komisiyu-czentralnogo-derzhavnogo-arhivu-gromadskiyh-obyednan-ukrayiny/>.
6. Про затвердження Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних : Наказ Міністерства юстиції України від 16.08.2016 № 2505/5. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1148-16#Text>.

7. Положення про Центральний державний архів громадських об'єднань та українці : Наказ Міністерства юстиції України від 21.07.2022 № 3061/5. *Центральний державний архів громадських об'єднань та українці*. URL: <https://tsdahou.archives.gov.ua/polozhennya-pro-arhiv/>.
8. Про затвердження Порядку користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам : Наказ Міністерства юстиції України від 19.11.2013 № 2438/5. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1983-13#Text>.
9. Про затвердження Правил роботи архівних установ : Наказ Міністерства юстиції України від 10.04.2013 № 584/23116. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0584-13#Text>.
10. Про затвердження Порядку державного обліку документів Національного архівного фонду : Наказ Міністерства юстиції України від 27.09.2013 № 2045/5. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-13#n14>.
11. Розмір плати за надання платних послуг центральними державними архівами : Наказ Міністерства юстиції України від 05.12.2024 № 3511/5. *Центральний державний архів громадських об'єднань та українці*. URL: https://tsdahou.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/3.rozmir_platy.pdf.
12. Папакін Г. В. Сучасний стан законодавчо-нормативного забезпечення архівування документів: погляд архівіста. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. № 4. С. 7—16.
13. Пиріг Р. Я. Центральний державний архів громадських об'єднань. *Енциклопедія історії України*. Т. 10. / редкол.: В. А. Смолій. Київ, 2013. 688 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Tsentralnyj_arhiv.
14. Про проведення експертизи цінності документів : Постанова Кабінету Міністрів України від 8.09.2007 № 1004. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2007-%D0%BF#Text>.
15. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися архівними установами, що утримуються за рахунок бюджетних коштів : Постанова Кабінету Міністрів України від 7.05.1998 № 639. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=639-98-%EF#n12>.
16. Про оптимізацію системи центральних державних архівів : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.06.2022 № 732. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-2022-%D0%BF#Text>.
17. Структурні підрозділи Центрального державного архіву громадських об'єднань та українці. (2025). *Центральний державний архів громадських об'єднань та українці*. URL: <https://tsdahou.archives.gov.ua/struktura/>.

Andriy Kershys,

Postgraduate Student, NACAM

The Central State Archive of Public Associations and Ukrainica in the system of archival institutions of Ukraine: regulatory and legal aspect

The article examines the regulatory and legal aspects of the functioning of the Central State Archive of Public Associations and Ukrainica (CSAPAU) in the context of Ukraine's contemporary archival policy. It analyzes the main legislative and subordinate acts that govern the activities of this archival institution, which specializes in preserving documents of political parties, public organizations, opposition movements, personal archives, and materials of the Ukrainian diaspora. The significance of the archive is substantiated as a key institution in preserving national memory, shaping historical identity, and developing an open information space. The article outlines the structural and functional features of the CSAPAU following its reorganization in 2022. Current regulatory documents are studied, including the Law of Ukraine "On the National Archival Fund and Archival Institutions", Procedure for state registration of documents of the National Archival Fund, Regulations on the state registration of National Archival Fund documents, and documents regulating the procedure for value examination and determining the uniqueness of archival materials. The article highlights issues related to the need to update and adapt the regulatory framework to the conditions of digitalization, European integration, and martial law. It proposes ways to improve the legal framework for CSAPAU activities in light of current challenges and societal needs. The article may be of interest to archivists, historians, and specialists engaged in the preservation of documentary heritage and the development of the national archival system.

Keywords: CSAPAU; archival affairs; National Archival Fund; regulatory and legal aspects

References

1. Bondar V. (2025). Problematyka natsionalnoi standartyzatsii z arkhivnoi spravy v naukovykh fakhovykh vydanniakh Ukrainy. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 1, pp. 34—39. DOI: 10.36273/2076-9555.2025.1(342).34-39.
2. Dovzhuk I. V. (2017). Normatyvno-pravovi zasady rehuliuвання arkhivnoi spravy v Ukraini doby nezalezhnosti. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia*, 3, pp. 13—25.
3. Pro Natsionalnyi arkhivnyi fond ta arkhivni ustanovy : Zakon Ukrainy vid 24.12.1993 № 3814-XII. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>.
4. Klimchuk O. (2015). Zakonodavche zabezpechennia arkhivnoho zberihannia elektronnykh dokumentiv v Ukraini. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 22—23, pp. 26—33.
5. Polozhennia pro ekspertno-perevirnu komisiuu Tsentralnoho derzhavnoho arkhivu hromadskykh obiednan ta ukrainiky : Nakaz dyrektora TsDAHOU vid 31.10.2022 № 20. (2022). *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh*

- obiednan ta ukrainiky*. Available at: <https://tsdahou.archives.gov.ua/doradchi-organy/polozhennya-pro-ekspertno-perevirnu-komisiyu-czentralnogo-derzhavnogo-arhivu-gromadskykh-obyednan-ukrainy/>.
6. Pro zatverdzhennia Metodyky vidnesennia dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu do unikalnykh : Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 16.08.2016 № 2505/5. (2016). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1148-16#Text>.
 7. Polozhennia pro Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta ukrainiky : Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 21.07.2022 № 3061/5. (2022). *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan ta ukrainiky*. Available at: <https://tsdahou.archives.gov.ua/polozhennya-pro-arhiv/>.
 8. Pro zatverdzhennia Poriadku korystuvannia dokumentamy Natsionalnoho arkhivnoho fondu, shcho належат derzhavi, terytorialnym hromadam : Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 19.11.2013 № 2438/5. (2013). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1983-13#Text>.
 9. Pro zatverdzhennia Pravyl roboty arkhivnykh ustanov : Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 10.04.2013 № 584/23116. (2013). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0584-13#Text>.
 10. Pro zatverdzhennia Poriadku derzhavnogo obliku dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu : Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 27.09.2013 № 2045/5. (2013). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-13#n14>.
 11. Rozmir platy za nadannia platnykh posluh tsentralnymy derzhavnymy arkhivamy : Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 05.12.2024 № 3511/5. (2024). *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan ta ukrainiky*. Available at: https://tsdahou.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/3.rozmir_platy.pdf.
 12. Papakin H. V. (2009). Suchasnyi stan zakonodavcho-normatyvnoho zabezpechennia arkhivuvannia dokumentiv: pohliad arkhivista. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 4, pp. 7—16.
 13. Pyrih R. Ya. (2013). Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. T. 10. Kyiv. Available at: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Tsentralnyj_arhiv.
 14. Pro provedennia ekspertizi cinnosti dokumentiv : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8.09.2007 № 1004. (2007). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2007-%D0%BF#Text>.
 15. Pro zatverdzhennia pereliku platnykh posluh, yaki mozhut nadavatysia arkhivnymy ustanovamy, shcho utrymuyutsia za rakhunok biudzhethnykh koshtiv : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7.05.1998 № 639. (1998). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=639-98-%EF#n12>.
 16. Pro optymizatsiiu systemy tsentralnykh derzhavnykh arkhiviv : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.06.2022 № 732. (2022). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-2022-%D0%BF#Text>.
 17. Strukturni pidrozdily Tsentralnoho derzhavnogo arkhivu hromadskykh obiednan ta ukrainiky. (2025). *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan ta ukrainiky*. Available at: <https://tsdahou.archives.gov.ua/struktura/>.

Надійшла до редакції 16.05.2025

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10\(351\).38-45](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10(351).38-45)

УДК 021.61+930.255]:025.4]:303.4](477)(045)

Василь Курило,

аспірант НУ "Львівська політехніка",

спеціальність "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа"

vasyl.h.kurylo@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1819-2269>

Систематизація підходів до класифікації документів в архівах

У статті проведено систематизацію традиційних і сучасних підходів до класифікації документів в архівних установах. Розглянуто теоретичні основи, ручні й автоматизовані методи класифікації. Констатовано, що до традиційних методів класифікації в архівах належать ієрархічні класифікаційні системи, тематичне та функціональне групування, архівний опис. Автоматизовані методи охоплюють системи на основі правил, статистичні методи класифікації, методи машинного навчання, глибоке навчання, гібридні підходи.

Запропоновано послідовність етапів класифікації в архівах: передопрацювання, виділення ознак, етап побудови або застосування моделі класифікації, оцінювання точності класифікації, інтеграція автоматизованої класифікації в системи управління документами.

Проаналізовано головні проблеми, що постають у процесі впровадження автоматизованих рішень, зокрема багатомовність, неструктурованість даних, низька якість оцифровування, етичні виклики.

Стаття базується на сучасних дослідженнях і практичних прикладах, що підтверджує актуальність теми в умовах цифрової трансформації архівної справи.

Ключові слова: класифікація документів; методи класифікації; автоматизовані системи; цифрове опрацювання документів; структурування архівних фондів; цифрові архіви

Постановка проблеми. В умовах цифрової трансформації архівної справи класифікація документів набуває особливого значення. Зростання обсягів цифрових архівів, різноманітність форматів і джерел інформації ускладнюють процес упорядкування, доступу та довготривалого зберігання документів. Традиційні методи класифікації не завжди відповідають вимогам швидкості, точності й масштабованості. Водночас сучасні автоматизовані підходи, зокрема із застосуванням машинного та глибокого навчання, відкривають нові можливості для вдосконалення пошуку, індексації й управління архівними даними.

Актуальність дослідження. Процес класифікації документів в архівах стикається з низкою викликів, які ускладнюють ефективне впорядкування, пошук і використання інформації. Однією з основних проблем є багатомовність документів, зумовлена історичним і регіональним розмаїттям архівних фондів. Другою перешкодою є неструктурованість даних, коли документам бракує єдиного формату, логіки побудови й схеми опису. Третій важливий виклик — низька якість сканування та розпізнавання тексту (OCR), що призводить до втрати чи спотворення змісту. Не менш суттєвими є етичні та правові аспекти автоматизованої класифікації, пов'язані з конфіденційністю, автентичністю джерел і збереженням історичної достовірності. Крім того, в умовах обмежених людських і технічних ресурсів архіви часто не мають змоги оперативно впроваджувати інноваційні підходи. Ці проблеми є актуальними не лише в теоретичному, а й у практичному сенсі, адже без належної класифікації цифрові архіви втрачають функціональність як наукові й культурні ресурси.

Актуальність теми зумовлена завданням адаптації інноваційних технологій до потреб архівних установ задля ефективного опрацювання та класифікації значних обсягів інформації.

Аналіз досліджень і публікацій. Останніми роками зростає увага фахівців до автоматизованої класифікації документів, зокрема в архівній сфері, що зумовлено потребою ефективного управління великими обсягами неструктурованих даних. У контексті архівної справи автоматизована класифікація набуває особливої актуальності через потребу управління великими обсягами історичних і культурних документів. У дослідженні, проведеному в архіві Національного літературного музею та дослідницького центру африканс (NALN), було застосовано методи машинного навчання для класифікації архівних документів. Автори наго-

лошують на важливості адаптації алгоритмів до специфіки архівних матеріалів, зокрема врахування багатомовності та різноманітності форматів документів. Результати дослідження свідчать, що використання машинного навчання дає змогу значно підвищити ефективність класифікації в архівних установах [1].

У межах вивчення методів машинного навчання, які застосовують для автоматизованого опрацювання історичних документів, розроблено спеціалізовану програму. Вона допомагає конвертувати паперові документи у структурований формат XML, що сприяє підвищенню рівня доступності та збереженню архівних матеріалів [2].

Упровадження методів глибокого навчання передбачає використання моделей U-Net та Siamese Neural Networks, призначених для розпізнавання та класифікації рукописних текстів, що є важливим для цифрових архівів з історичними документами [3].

У дослідженні, присвяченому захисту конфіденційності в архівах, розглянуто аспекти використання контрольованого машинного навчання для класифікації цифрових записів. Наголошено на важливості забезпечення конфіденційності й етичних аспектів під час автоматизованого опрацювання архівних документів [4].

Отже, результати сучасних наукових пошуків демонструють потенціал застосування цифрових технологій для оптимізації процесів класифікації в архівній справі. Водночас залишаються невирішеними питання адаптації моделей автоматизованої класифікації до специфіки архівних даних, дотримання конфіденційності й етичних аспектів. Наукові розвідки свідчать про активний розвиток нормативно-правової бази процесів оцифровування архівних документів в Україні та потребу подальших досліджень для забезпечення ефективного збереження й доступу до цифрової архівної спадщини.

Мета статті — провести системний аналіз методологічних підходів до класифікації архівних документів та обґрунтувати ефективність упровадження автоматизованих методів у контексті сучасної цифрової трансформації архівної справи.

Для досягнення поставленої мети визначено **завдання:**

— розкрити теоретичні засади класифікації документів в архівній, бібліотечній та інформаційній практиці, зокрема з'ясувати відмінності між поняттями класифікації, категоризації й індексації;

— розглянути структуру, переваги та недоліки традиційних ручних методів класифікації документів в архівах;

— проаналізувати сучасні автоматизовані методи класифікації, зокрема статистичні моделі, машинне навчання (контрольоване й неконтрольоване), глибоке навчання та гібридні підходи;

— систематизувати етапи класифікації архівних документів: від попереднього опрацювання до інтеграції в системи електронного документообігу (DMS);

— визначити переваги, ризики та перспективи впровадження автоматизованих систем у практику архівних установ.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Класифікація документів — це процес систематичного впорядкування інформації за певними ознаками з метою її зберігання, пошуку та подальшого використання. У контексті архівної, бібліотечної та інформаційної справи це поняття має спільні основи, але різну практичну реалізацію залежно від типу інформаційного ресурсу й функціонального призначення системи. В архівній справі класифікація документів полягає у визначенні їх місця у фонді за тематикою, походженням, структурою та функцією. Основними одиницями класифікації є фонд, опис, справа та документ. Упорядкування здійснюється не лише за змістом, а й за походженням документів — принципом дотримання фондової належності (принцип *provenance*), що є основою архівного опису. У бібліотечній практиці класифікація передбачає розміщення джерел інформації (переважно друкованих видань) за галузями знань, для чого використовують ієрархічні системи, наприклад Універсальну десяткову класифікацію (УДК), класифікацію Бібліотеки Конгресу США. Головною метою бібліотечних класифікацій є забезпечення тематичного доступу користувача до ресурсу. В інформаційній аналітиці класифікація часто виконує функцію категоризації цифрових документів, даних чи об'єктів у системах управління знаннями, пошукових системах чи базах даних. У цій сфері активно застосовують автоматизовані алгоритми класифікації, які базуються на метаданих, контенті чи структурі інформації.

Отже, мета класифікації в архівній, бібліотечній справі, інформаційній аналітиці споріднена — організація доступу та впорядкування інформації, проте методи, критерії й інструменти її реалізації суттєво відрізняються.

В архівній справі терміни "класифікація", "категоризація" та "індексація" часто використовують як синоніми, проте кожен із них має

спеціальне визначення, яке конкретизує його функції та сферу застосування. Розмежування є критично важливим для побудови ефективних систем упорядкування документів. Згідно з термінологією, *класифікація* — це процес систематичного групування документів за певними ознаками (тематика, функція, походження) з метою створення впорядкованої структури архівного фонду. Передбачає побудову ієрархічної системи, де кожен об'єкт належить до певного класу або підкласу, що дає змогу відобразити логічні зв'язки між документами. У класифікації важливою є фіксована структура та чітко визначені правила введення об'єктів. *Категоризація* є менш формалізованим процесом, що полягає у віднесенні документів до однієї чи кількох тематичних груп. Категорії не завжди мають ієрархічну будову й можуть бути створені відповідно до оперативних чи функціональних потреб архівної установи. Категоризація зручна для навігації й фільтрації, особливо в цифрових середовищах. *Індексація* — це присвоєння ключових слів, термінів чи кодів, які спрощують пошук документа в інформаційній системі. Індексація зазвичай не змінює структури зберігання документа, але значно підвищує його доступність через пошукові засоби.

Класифікація документів в архівах не лише виконує функцію впорядкування, а й слугує основою для забезпечення ефективної взаємодії користувача з інформаційним ресурсом. Основною метою класифікації є доступність, керованість і пошук архівних документів. *Доступність* — це можливість швидко та зручно знайти потрібний документ незалежно від його фізичного чи цифрового формату. Якісно спроектована класифікація забезпечує прозору навігацію у фонді й надає можливість дослідникам, архівістам чи автоматизованим системам точно ідентифікувати місце зберігання інформації. Особливо важливою є доступність у цифрових архівах, де брак чіткої структури може зробити навіть оцифрований фонд непридатним до використання. *Керованість* стосується здатності архівної установи ефективно організовувати, контролювати та підтримувати документи протягом усього життєвого циклу — від надходження до довготривалого зберігання або знищення. Класифікація забезпечує логічну й послідовну структуру, що допомагає архівістам координувати описи, оновлювати метадані та відстежувати зміни у фонді. *Пошук* передбачає використання класифікаційних ознак (класів, індексів, категорій) для швидкого виявлення документів за змістом, датою, автором, темою. Ефективний пошук знижує на-

вантаження на персонал, підвищує якість обслуговування користувачів і створює основу для аналітичного опрацювання документних масивів.

Традиційні (ручні) методи класифікації документів були основним інструментом організації архівних фондів упродовж століть. Серед традиційних методів вагоме місце належить ієрархічній класифікації, тематичному та функціональному групуванню, побудові архівного опису (фонд — опис — справа — документ). Вони ґрунтуються на професійному аналізі змісту документа, його функціонального призначення, походження, форми та контексту створення. Таку класифікацію фахівці-архівісти проводять вручну, вона передбачає глибоке знання фонду, історії установи — джерела комплектування, а також нормативних актів і класифікаційних схем [5]. Ручні методи вирізняються високим ступенем точності, контекстуальної чутливості та збереженням логіки походження документа. Вони добре працюють з унікальними, історичними чи змістовно складними документами, які важко автоматизувати. Водночас ці методи є трудомісткими, потребують значних часових і кадрових ресурсів, складно масштабуються на великі цифрові масиви.

Ієрархічні класифікаційні системи є одними з найдавніших і найпоширеніших методів упорядкування документів в архівах. Їх суть полягає у побудові багаторівневої структури, кожен рівень якої деталізує чи уточнює попередній. Такий підхід дає можливість логічно організовувати великі масиви документів за тематикою, функцією або походженням. В архівній практиці одним із найважливіших принципів ієрархічної класифікації є дотримання фондової належності: документи групують відповідно до походження (фонд), далі — за структурою (опис), функцією (справа), відтак — за хронологією чи змістом (аркуш). Ця система забезпечує збереження історичного контексту документів і є основою архівного опису. Крім специфічно архівних систем, в установах також використовують універсальні ієрархічні класифікації, наприклад Універсальну десятикову класифікацію, Державну класифікацію управлінської документації (ДКУ), Класифікацію Конгресу США (Library of Congress Classification). Їх часто застосовують у бібліотечно-архівних установах, де важливо забезпечити тематичний доступ до змісту документів.

Переваги ієрархічних систем полягають у структурованості, прозорості та легкості масштабування. Водночас недоліком є обмежена гнучкість: документи, які не вписуються в жорстку

схему, важко класифікувати без порушення логіки системи. Крім того, ручне підтримання таких структур потребує значних людських ресурсів.

Тематичне та функціональне групування є важливими складниками традиційних методів класифікації в архівах. Вони допомагають упорядковувати документи за змістовими ознаками, адміністративним чи організаційним призначенням, що значно спрощує навігацію, пошук і подальшу роботу з архівними матеріалами. Тематичне групування полягає у формуванні документних масивів відповідно до основних тем, що розкривають зміст документів. Функціональне групування базується на врахуванні управлінських чи адміністративних функцій, які виконувала юридична особа — фондоутворювач. Обидва підходи застосовують окремо та в комбінації, особливо під час створення описів чи структур внутрішнього обліку. Вони дають змогу підтримувати логічну цілісність архівного фонду, не порушуючи принципу походження. У цифрових системах ці схеми часто переносять як категорії чи мітки в метаданих.

Архівний опис є базовою формою традиційної класифікації документів в архівній справі. Він передбачає ієрархічну структуру, що складається з чотирьох основних рівнів: фонд, опис, справа та аркуш. Ця модель класифікації дає змогу зберігати походження, контекст створення документа та забезпечувати контроль над документними масивами. Фонд — це сукупність документів, що виникли в результаті діяльності однієї юридичної чи фізичної особи. Він є головною одиницею обліку в архіві й відображає історичне походження документів. Опис — логічно структурований перелік справ у межах одного фонду. Його створюють для зручності навігації й доступу до документів, об'єднаних за певною ознакою (тематика, функція, хронологія). Справа — базова одиниця зберігання, що об'єднує документи, пов'язані між собою за змістом чи походженням. Кожна справа має заголовок, дати та обсяг. Аркуш — найнижчий рівень опису, який застосовують у виняткових випадках, наприклад, під час роботи з особливо цінними документами чи рукописами. Ця багаторівнева система класифікації допомагає архівам зберігати не лише зміст, а й історичний, функціональний і контекстуальний зв'язок між документами. Вона є основою для створення описових довідників та електронних каталогів, а також для ефективного управління архівним фондом. У цифрову епоху ці рівні переносять у метадані та структури електронних архівів, зберігаючи логіку традиційної класифікації.

Автоматизовані методи класифікації документів відкривають нові можливості для архівної справи, особливо в умовах зростання обсягів цифрових документів та оцифрованих фондів. На відміну від традиційних ручних методів, автоматизовані забезпечують високу швидкість опрацювання, масштабованість і здатність працювати з неструктурованими даними.

Ці методи поділяються на кілька основних груп: системи на основі правил (Rule-Based), статистичні алгоритми, машинне навчання (контрольоване та неконтрольоване), глибоке навчання (нейронні мережі) та гібридні моделі, що комбінують різні підходи [6]. Останні спрямовано на автоматичне віднесення документів до відповідних класів чи тем із використанням текстового наповнення, метаданих чи контексту. В архівах їх застосовують для попереднього опрацювання надходжень, оптимізації пошуку чи формування електронних описів. Автоматизація не лише підвищує ефективність роботи, а й надає можливості доступу до документів для широкого кола користувачів.

Системи на основі правил (rule-based системи) — це один із найпростіших типів автоматизованої класифікації, який працює за принципом "якщо... то...", використовуючи фіксовані набори ключових слів, термінів чи фраз для віднесення документа до певної категорії. В архівній справі такі системи застосовують для автоматичного попереднього сортування документів за темами, типами чи функціональними ознаками. Переваги: прозорість логіки, контрольованість і простота реалізації; недоліки: потребують ручного налаштування правил і слабо адаптуються до нових типів даних чи контекстів. Rule-based системи оптимально придатні для стабільних, формалізованих документних масивів.

Статистичні методи класифікації базуються на аналізі частотності слів та ймовірнісному підході до визначення тематики документа. Одним із найпоширеніших алгоритмів є наївна байєсівська класифікація, що обчислює ймовірність належності документа до певного класу, виходячи з частоти появи ключових слів. Цей метод оптимально працює в умовах великого масиву даних і демонструє високу ефективність під час класифікації текстів із типовою структурою. В архівах статистичні підходи застосовують для автоматизованого тематичного розподілу оцифрованих справ чи попереднього сортування нових надходжень.

Методи машинного навчання надають можливість системам самостійно навчатися класифікувати документи на основі заздалегідь під-

готовлених даних. У контрольованому навчанні (Supervised Learning) моделі тренуються на розмічених прикладах і використовують алгоритми, як-от SVM, дерева рішень. У неконтрольованому навчанні (Unsupervised Learning) система самостійно виявляє структуру в даних, наприклад через кластеризацію. В архівній справі машинне навчання використовують для виявлення прихованих тематичних груп, автоматичного маркування документів чи оптимізації доступу до великомасштабних цифрових фондів. Недоліком є чутливість до якості оцифрованих даних.

Глибоке навчання застосовує багаторівневі нейронні мережі для аналізу складних текстових структур. Моделі типу BERT (двонаправлене розуміння контексту) та GPT (мовне моделювання) демонструють високу точність під час класифікації документів, зокрема в умовах багатомовності та неструктурованих текстів. Для архівної справи це надає можливості автоматичного розпізнавання змісту історичних або мало-структурованих документів. Глибокі моделі дають змогу враховувати контекст, синонімію й стилістичні особливості текстів, проте водночас потребують великих обчислювальних ресурсів і ретельного налаштування, що ускладнює їх упровадження в архівних установах.

Гібридні підходи поєднують різні методи класифікації — rule-based системи, статистичні моделі, машинне та глибоке навчання — для досягнення вищої точності й гнучкості. Наприклад, ключові слова можуть використовуватися для попереднього фільтрування, після чого машинне навчання здійснює остаточну класифікацію. В архівах гібридні рішення надають можливість зберегти переваги традиційних підходів (контрольованість, прозорість) і поєднати їх із можливостями сучасних моделей (швидкість, адаптивність). Ці системи краще впораються з багатомовністю, варіативністю документів і складною ієрархією, однак потребують складніших механізмів розроблення й тестування.

Класифікація архівних документів, особливо в умовах цифрової трансформації, є поетапним процесом, що охоплює підготовку, опрацювання й інтеграцію даних в інформаційні системи. Основні етапи: попереднє опрацювання документів (очищення, нормалізація, розпізнавання тексту); виділення ознак (ключові слова, метадані, структура); вибір і застосування моделі класифікації; оцінювання точності результатів; інтеграцію в систему управління документами (DMS). Кожен із них є критично важливим для досягнення надійної, масштабованої та достовірної класифікації у цифрових архівах [7].

Передопрацювання є першим і надзвичайно важливим етапом у процесі автоматизованої класифікації архівних документів. Його мета — підготувати документи до аналізу, забезпечивши чистоту, узгодженість і машинну зчитуваність даних. Для оцифрованих архівів цей етап часто починають з оптичного розпізнавання тексту, особливо якщо йдеться про скани рукописів чи друкованих джерел. Після цього проводять очищення тексту: видалення зайвих символів, пунктуації, артефактів сканування. Далі виконують етапи токенизації (розбиття тексту на окремі слова чи фрази), нормалізації (приведення слів до стандартної форми — лематизація або стемінг), перекодування й уніфікації форматів. Особливу увагу архіви приділяють багатомовності, історичному правопису, нестандартним скороченням і варіативності форматів. Без якісного передопрацювання навіть найточніші алгоритми можуть надавати хибні результати. Цей етап є основою надійної класифікації.

Виділення ознак (Feature Extraction) — це основний етап, на якому з тексту документів здобувають інформацію, котру використає модель класифікації. В архівній справі ознаками можуть слугувати ключові слова, назви установ, дати, географічні назви, тематика, тип документа (наказ, звіт, лист), а також структурні характеристики: кількість сторінок, розмір, формат. Для цього використовують прості методи (наприклад, TF-IDF) й складніші підходи, як-от векторизація слів (Word Embeddings), контекстні подання (BERT, FastText). У структурованих архівах важливу роль відіграють метадані: шифр справи, опис, авторство, категорія зберігання. Коректне виділення ознак суттєво впливає на точність класифікації, адже саме вони формують уявлення моделі про зміст документа. Невдалий вибір чи обмежений набір ознак може спотворити результати навіть найкращого алгоритму, тому на цьому етапі доцільно поєднувати експертний аналіз архівістів з автоматизованими інструментами.

Після завершення етапів передопрацювання та виділення ознак розпочинається *етап побудови або застосування моделі класифікації*. Якщо модель створюють без використання готових моделей, її навчають на розміченому архівному корпусі, де кожен документ уже віднесено до певної категорії чи тематики. У разі використання готових моделей, наприклад на основі BERT чи GPT, відбувається їх адаптація до специфіки архівних матеріалів (Fine-Tuning). У процесі побудови важливо обрати відповідний алгоритм, наприклад наївний байєсівський класифікатор, SVM, дерева рішень або глибокі нейрон-

ні мережі. Рішення залежить від обсягу даних, складності ознак та мети класифікації. Цей етап критично важливий для забезпечення якості й достовірності результату.

Оцінювання точності класифікації є вагомим етапом для перевірки ефективності обраної моделі в архівній практиці. Він дає змогу визначити, наскільки правильно система віднесла документи до відповідних категорій чи тематичних груп. Основні метрики охоплюють: точність (Precision) — частку правильно класифікованих документів серед усіх, що були віднесені до певного класу; повноту (Recall) — частку правильно розпізнаних документів серед усіх документів цього класу; F1-міру — гармонійне середнє між точністю й повнотою. Для оцінювання використовують тестові набори даних, які не брали участі в навчанні моделі. В архівній справі важливо тестувати моделі на реальних фондах, щоб перевірити їх здатність враховувати багатомовність, варіативність форматів та історичні особливості текстів. Оцінювання точності допомагає своєчасно виявити помилки, перенавчання або нерелевантні результати і є основою для подальшого вдосконалення моделей класифікації.

Інтеграція автоматизованої класифікації в системи управління документами (DMS) надає можливість забезпечити цілісне керування архівними фондами в цифровому середовищі. Завдяки цьому документи автоматично отримують відповідні індекси, тематики чи категорії ще на етапі завантаження в систему, що суттєво скорочує час опрацювання, спрощує пошук і підвищує достовірність опису. Для архівів важливо, щоб DMS підтримували метадані, багаторівневу структуру (фонд — опис — справа), а також можливість вбудовування алгоритмів класифікації. Успішна інтеграція забезпечує не лише зручність для користувача, а й сталість архівних стандартів у цифровій екосистемі.

Процес упровадження автоматизованих систем класифікації документів у практику архівних установ має як очевидні переваги, так і ризики, що потребують усвідомленого керування. Водночас такі системи надають нові перспективи розвитку архівної справи в умовах цифрової трансформації. Переваги автоматизації передбачають значне підвищення швидкості опрацювання документів, зменшення навантаження на працівників архіву та розширення можливостей доступу користувачів до інформації. Машинне навчання та глибокі моделі уможливають високоточну класифікацію навіть неструктурованих чи фрагментарних текстів. Окрім того, автоматизовані системи дають змогу гнучко оновлювати

класифікаційні схеми, інтегрувати метадані й забезпечувати аналітику на основі вмісту архівів. Водночас є ризики, що полягають у зниженні точності класифікації в умовах низької якості сканів або розпізнавання тексту, втраті контексту під час автоматичного аналізу, а також у порушенні етичних та юридичних норм у разі неправильного опрацювання конфіденційних матеріалів. Не менш важливим є питання розроблення стандартизованих підходів до класифікації в цифрових середовищах архівів. У найближчому майбутньому можна очікувати широкого впровадження гібридних моделей, де архівіст виконує роль експерта, а система — технічного асистента.

Перспективним напрямом у класифікуванні архівних документів є розвиток національних платформ на базі відкритого програмного забезпечення, що дають змогу інтегрувати класифікацію в архівні DMS з урахуванням мовної, історичної та культурної специфіки фондів.

Висновки. Класифікація документів в архівах — це структуроутворювальний процес, що визначає якість збереження, пошуку й осмислення документальної спадщини. Традиційні методи, зокрема ієрархічна система "фонд — опис — справа — аркуш" і тематичне групування, залишаються основою архівної логіки, оскільки віддзеркалюють контекст походження й змістову

єдність документів. Зі зростанням обсягів цифрових фондів ці методи втрачають ефективність у самостійному застосуванні. Автоматизовані системи класифікації, що базуються на ключових словах, статистичних моделях, машинному та глибокому навчанні, дають змогу масштабувати процес класифікації, враховувати приховані зв'язки між документами та працювати з неструктурованими текстами. Їх використання відкриває шлях до створення інтелектуальних архівних систем, здатних до адаптації, самонавчання й підтримки складних запитів. Перспективним підходом стає поєднання людського експертного аналізу з гнучкістю автоматизованих інструментів. Класифікація у цифрову епоху має стати не фіксованою схемою, а динамічною моделлю, що змінюється разом із потребами користувачів, формами зберігання й типами інформації. Інтеграція традиційного змістового підходу та сучасних технологій дасть змогу забезпечити сталий розвиток архівів і зберегти їх суспільне значення в майбутньому.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні проблематики розроблення засад національних і міжархівних стандартів автоматизованої класифікації, що враховуватимуть мовну, історичну й контекстуальну специфіку документів.

Список бібліографічних посилань

1. Brokensha S., Kotzé E., Senekal B. Machine learning for document classification in an archive of the National Afrikaans Literary Museum and Research Centre. *Journal of the South African Society of Archivists*. 2023. Vol. 56. P. 134—147. DOI: <https://doi.org/10.4314/jsasa.v56i.9> (accessed: 18.05.2025).
2. Esposito F. [et al.]. Machine learning methods for automatically processing historical documents: from paper acquisition to XML transformation. *First International Workshop on Document Image Analysis for Libraries*. 2004. Palo Alto, CA, USA. [S. l.]. DOI: <https://doi.org/10.1109/dial.2004.1263262> (accessed: 18.05.2025).
3. Lombardi F., Marinai S. Deep Learning for Historical Document Analysis and Recognition—A Survey. *Journal of Imaging*. 2020. Vol. 6, no. 10. P. 110. DOI: <https://doi.org/10.3390/jimaging6100110> (accessed: 18.05.2025).
4. Hutchinson T. Protecting Privacy in the Archives: Supervised Machine Learning and Born-Digital Records. 2018 IEEE International Conference on Big Data (Big Data), Seattle, WA, USA, 10—13 December 2018. [S. l.], 2018. DOI: <https://doi.org/10.1109/bigdata.2018.8621929> (accessed: 18.05.2025).
5. Trace C. B. Maintaining Records in Context: A Historical Exploration of the Theory and Practice of Archival Classification and Arrangement. *The American Archivist*. 2020. Vol. 83, no. 1. P. 91—127. DOI: <https://doi.org/10.17723/0360-9081-83.1.91> (accessed: 18.05.2025).
6. Jiang Sh. [et al.]. Deep Learning for Technical Document Classification. *IEEE Transactions on Engineering Management*. 2022. P. 1—17. DOI: <https://doi.org/10.1109/tem.2022.3152216> (accessed: 18.05.2025).
7. Barros T. H. B., Moraes J. B. E. Archival Classification and Knowledge Organization: Theoretical Possibilities for the Archival Field. *Categories, Contexts and Relations in Knowledge Organization*. [S. l.]. 2012. P. 272—276. DOI: <https://doi.org/10.5771/9783956504402-272> (accessed: 18.05.2025).

Vasyl Kurylo,

Postgraduate Student of the Department
of Social Communications and Information Activity,
Lviv Polytechnic National University

Systematization of approaches to document classification in archives

The article presents a systematization of traditional and modern approaches to document classification in archival institutions. It examines the theoretical foundations of classification, manual and automated methods. The theoretical

foundations of classification, manual and automated methods are considered. It is stated that traditional methods of classification in archives include: hierarchical classification systems; thematic and functional grouping; archival description. Automated methods include rule-based systems; statistical classification methods; machine learning methods; deep learning; hybrid approaches.

A step-by-step sequence of classification stages in archives is proposed: preprocessing, feature extraction, stage of construction or application of a classification model, assessment of classification accuracy, integration of automated classification into document management systems.

Key challenges in implementing automated solutions are analyzed, such as multilingualism, data unstructuredness, low digitization quality, and ethical concerns.

The material is based on contemporary research and practical examples, highlighting the relevance of the topic in the context of digital transformation of archival practices.

Keywords: document classification; classification methods; automated systems; digital document processing; archival fonds structuring; digital archives

Надійшла до редакції 29.05.2025

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10\(351\).45-47](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10(351).45-47)

УДК 930.25НАФ+025.177:[004.738.5]:303.4(477)(045)

Леся Ковальська,

докторка історичних наук, професорка кафедри
документознавства та інформаційної діяльності
Державного університету
інформаційно-комунікаційних технологій
dreamlife.lesya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1579-7708>

Григорій Ковальський,

кандидат філософських наук, доцент,
в. о. директора Українського науково-дослідного
інституту архівної справи та документознавства
g.kovalsky.undiasd@arch.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-3352-4754>

Організація архівного зберігання аудіовізуальних документних ресурсів: чинник соціокомунікаційних технологій

Мета дослідження полягає у визначенні ролі соціокомунікаційних технологій в організації архівного зберігання аудіовізуальних документних ресурсів ініціативного походження. **Методологічну основу дослідження** становлять загальнонаукові та спеціальні методи, які застосовують в архівознавстві, документознавстві й соціальних комунікаціях. У процесі дослідження використано методи наукового аналізу й синтезу для виявлення сутності ініціативного документування як джерела аудіовізуальних ресурсів. Застосовано оглядово-аналітичний метод для систематизації джерельної бази та сучасного досвіду організації аудіовізуальних документів, а також метод класифікації для визначення типів ресурсів ініціативного походження й підходів до їх обліку, організації та використання в межах соціокомунікаційних платформ. **Наукову новизну дослідження** визначають тенденції активного впровадження соціокомунікаційних технологій у практику фіксації та документування інформації, архівування аудіовізуальних документних ресурсів. Наукова новизна полягає у визначенні ролі соціокомунікаційних технологій як інструменту організації аудіовізуальних документів ініціативного походження, а також функціональних моделей взаємодії між користувачами, фахівцями й інформаційними установами в умовах цифровізації суспільства. Запропоновано концептуальне поєднання ініціативного документування із соціокомунікаційною практикою, що розглядається як новий вектор розвитку архівної справи у цифрову епоху. Наголошено, що важливим завданням архівістів є аналіз сутності й особливостей ініціативного документування як джерела формування аудіовізуальних документів, налагодженої методології опису архівних документів. З огляду на це слід розкрити особливості поняття аудіовізуальних документних ресурсів ініціативного походження та їх роль у системі соціальної пам'яті. Термінологічне погодження дасть змогу дослідити потенціал соціокомунікаційних технологій у процесах збирання, організації, зберігання й популяризації аудіовізуальних документів. У процесі архівування аудіовізуальних документних ресурсів визначено основні форми й інструменти взаємодії користувачів і фахівців через соціокомунікаційні платформи (сайти, соціальні мережі, онлайн-архіви тощо). Окремо обґрунтовано доцільність інтеграції соціокомунікаційних технологій у практику архівних та інформаційних установ для роботи з документами ініціативного походження. **Висновки.** Подальші наукові рефлексії слід спрямувати на вдосконалення методології архівного зберігання аудіовізуальних документів, що враховує технічні цифрові реалії. Архіви мають не лише зберігати, а й забезпечувати якісний доступ до цих документів, сприяючи їх інтеграції у глобальний інформаційний і культурний простір.

Ключові слова: документно-інформаційні ресурси; аудіовізуальний документ; архівний фонд; цифрові трансформації; методологія; опис; соціокомунікаційні технології

Постановка проблеми. В умовах цифрової трансформації суспільства та зростання ролі візуального контенту аудіовізуальні документи стають важливим джерелом збереження соціальної пам'яті. Особливої ваги набувають документні ресурси ініціативного походження, що виникають поза межами інституційних практик і фіксують події, явища та реакції в реальному часі. Традиційна система архівного обліку й зберігання часто не охоплює такі документи, що спричиняє ризик втрати суспільно значущих свідчень. З огляду на це соціокомунікаційні технології, соціальні мережі, онлайн-платформи, цифрові сервіси зберігання й поширення інформації відіграють головну роль у збиранні, організації, інтерпретації та доступі до аудіовізуальних матеріалів. Їх інтеграція у практику архівів і документних центрів надає нові можливості для розширення джерельної бази, збереження культурної й історичної спадщини, забезпечення відкритого доступу до знань.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження базується на напрацюваннях вітчизняних дослідників у сфері архівознавства, зокрема з питань збереження аудіовізуальних документно-інформаційних ресурсів. Вагомий внесок у розроблення теоретичних і практичних аспектів проблематики зробили Т. Ємельянова, Л. Ковальська, С. Кулешов, Л. Приходько та інші фахівці архівної галузі [4–6]. Цінними для пропонованого дослідження є праці, присвячені адаптації архівної справи до умов цифрової трансформації, упровадженню сучасних методик збереження історико-документальної спадщини, а також аналізу викликів, що постають перед архівними установами в умовах війни та загрози втрати документів. У науковому дискурсі посилюється увага до актуалізації процесів документування, модернізації методичних підходів до зберігання, класифікації та опрацювання документно-інформаційних ресурсів, пов'язаних із національною пам'яттю. У цьому контексті важливим є дослідження феномену ініціативного документування як альтернативного та оперативного джерела створення аудіовізуального контенту. Це завдання зумовлює потребу в теоретичному осмисленні нових підходів до організації архівного зберігання документів ініціативного походження й розроблення моделей їх ефективного залучення до інформаційно-документного простору за допомогою соціокомунікаційних технологій.

Мета статті — визначити роль соціокомунікаційних технологій у процесі організації зберігання аудіовізуальних документних ресурсів ініціативного походження, а також ефективні підходи до їх збирання, збереження, класифікації та доступу в умовах цифрової комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В українському документознавстві й архівознавстві організація зберігання документів Національного архівного фонду (НАФ) охоплює правові, організаційні та науково-методичні заходи, спрямовані на підтримання цілісності архівної культурної спадщини. Для загального розуміння специфіки аудіовізуальних документів, особливостей їх зберігання та організації доступу до них в умовах активізації інформаційно-комунікаційних технологій слід узгодити питання термінології.

В оновленій редакції українського термінологічного стандарту з діловодства й архівної справи (ДСТУ 2732:2004) наведено таке визначення терміна "аудіовізуальний документ": "...документ, зміст якого представлено у вигляді зображення і (або) запису звуку, для фіксування і (або) відтворення яких застосовують відповідну апаратуру" [17]. Подібну дефініцію містить і ДСТУ 4419:2005: "...документ, що містить зображувальну і (або) звукову інформацію, яку фіксують і відтворюють відповідними технічними засобами" [18].

Виходячи з основних принципів організації роботи з аудіовізуальними документами, ЮНЕСКО подає власне трактування цього поняття в Рекомендації про охорону та збереження рухомих зображень (1980). Під "рухомими зображеннями" розуміють "будь-яку серію зображень, зафіксованих на носії (незалежно від методу зйомки та характеру носія — зокрема плівки, стрічки, диска тощо — використовуюваного спочатку або згодом для фіксації), зі звуком чи без нього, яка під час проєкції створює враження руху та... була створена з метою документування" [16]. До рухомих зображень відносять кінематографічну, телевізійну та відеопродукцію. Цей варіант визначення рухомого зображення використано і в тексті Європейської конвенції про захист аудіовізуальної спадщини (2001), що дає змогу припустити вживання як тотожних понять "рухомі зображення" й "аудіовізуальні документи" [19]. У трактуванні ЮНЕСКО акцентовано на культурно-ціннісному складнику й ролі документів у збереженні культурного надбання людства, проте поза увагою залишаються аспекти методології

роботи з такою інформацією, технічне забезпечення процесів і вплив на них цифровізації.

У словнику-довіднику з документознавства наведено таке визначення терміна "аудіовізуальний документ": "...документ, з одночасним записом і сприйняттям звуку й зображення, що містить зображувально-звукову інформацію, яку відтворюють за допомогою технічних засобів. До аудіовізуальних документів належать відеоплівки, кінострічки, відео- та оптичні диски тощо" [15, с. 20]. Проте в сучасних умовах технологічного розвитку та віртуалізації інформаційного середовища постає потреба розширення змістового наповнення терміна.

У Законі України "Про Національний архівний фонд і архівні установи" поняття безпосередньо не визначено, але наведено інформацію про категорію "документів на аудіовізуальних носіях", що входять до складу фонду [10].

Зважаючи на дефініцію терміна в запропонованих виданнях, а також на вагу та обсяг аудіовізуального контенту в сучасному технологічному середовищі, незаперечним є факт його впливу на життя суспільства та потреба збереження для наступних поколінь. Аудіовізуальні документи є важливим складником документального надбання архівів України та посідають вагоме місце в ресурсах Національного архівного фонду.

Основу організації зберігання документів НАФ становлять три базові принципи. Перший — поєднання трьох основних функцій державного архіву як сховища культурної спадщини, складника інформаційної інфраструктури та органу управління архівною справою. Специфіку адаптації до сучасних змін, зокрема розмаїття форм власності на документи, поширення новітніх носіїв інформації й трансформацію процесів документування соціального життя, регулює другий принцип. Третій принцип передбачає забезпечення цілісності архівної спадщини, незалежно від джерела походження чи форми власності.

Дотримання зазначених принципів дає змогу архівним установам зберігати історично сформовані документальні комплекси, підвищуючи їх наукову, культурну й інформаційну цінність, а також забезпечувати зручність доступу до них дослідників і користувачів [4, с. 62].

У наш час особливого історичного й правового значення набуває аудіовізуальне документування подій російсько-української війни, що відіграє вагомий роль у формуванні національної пам'яті, забезпеченні достовірного та об'єктивного відтворення воєнної хроніки. Від початку

повномасштабного вторгнення архівні установи реалізують практики ініціативного документування, спрямовані на збирання, систематизацію й збереження фотодокументів, відеозаписів та аудіоматеріалів, що віддзеркалюють перебіг війни, її гуманітарні й соціальні наслідки [7].

У межах архівної роботи за перший рік війни на державну експертизу цінності було прийнято майже 10 тис. од. аудіовізуальних документів, поміж яких — фото-, відео- й фонодокументи [3]. Ця діяльність не лише сприяє збереженню історично значущих свідчень, а й становить надійне джерельне підґрунтя для подальших досліджень і правового оцінювання подій. Зокрема, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів (ЦДАЕА) реалізує проекти аудіовізуального документування хронік війни для збереження свідчень про боротьбу українського народу за незалежність, що є надзвичайно важливим для формування джерельної бази національної історичної пам'яті [8]. Такі ініціативи забезпечують доступність верифікованої інформації для майбутніх поколінь і дослідників.

Цілісність збереження документальних комплексів є одним із фундаментальних принципів організації документів Національного архівного фонду України [14]. Аудіовізуальні інформаційні ресурси як складник архівної спадщини потребують системного підходу до збереження у складі структурно завершених і логічно обґрунтованих архівних утворень. Порушення принципу цілісності призводить до втрати зв'язків між документами, зменшення їхнього інформаційного потенціалу, зниження науково-дослідної цінності, а також ускладнює доступ користувачів до джерельної бази НАФ. Раціональна організація й збереження цілісності дає змогу підтримувати культурне, історичне й правове значення архівних матеріалів [2].

Змістове наповнення дефініцій "Національний архівний фонд", "фонд" і "документ" стало можливим завдяки міждисциплінарному підходу, що поєднав напрацювання документознавства, архівознавства, історії, інформатики, бібліотекознавства, соціології й теорії управління. Важливе значення для цього процесу мають наукові моделі, розроблені для вивчення природи документа та його функціонування в соціальному контексті. Такий підхід сприяв уточненню понять і термінів, зокрема щодо документів на різних носіях інформації.

(Далі буде)

Надійшла до редакції 14.05.2025

ВИДАТНІ ДІЯЧІ. ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

УДК 02(477)Нов(092)(045)

Алла Соляник,

докторка педагогічних наук, професорка,
проректорка з наукової роботи
Харківської державної академії культури
allasolyanik164@gmail.com

Галина Пристай,

кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка
кафедри журналістики Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника
galuna1803@gmail.com

Визначна лідерка київської бібліотечної освітньо-наукової школи (до ювілею Тетяни Василівни Новальської)

У листопаді 2025 р. відзначає ювілей Тетяна Василівна Новальська — докторка історичних наук, професорка, професорка кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ), авто-

ритетна та яскрава особистість, обдарована дослідниця, педагогиня, блискуча організаторка підготовки багатьох поколінь фахівців, наукових і науково-педагогічних бібліотечно-інформаційних кадрів вищої кваліфікації для нашої країни. Її самобутність у когорті відомих учених України забезпечили праці, присвячені розвитку теоретико-методологічних засад бібліотекознавства як самостійної науки, фундуванню бібліотечного читачезнавства як наукової та навчальної дисципліни, розвитку бібліотечної біографістики, розробленню актуальних проблем якісної підготовки бібліотечних фахівців. Завдяки науковому таланту, примноженому високими особистісними якостями: працелюбністю, демократичністю, креативністю, комунікативністю, людяністю, високою відповідальністю за справу, ювілярка здобула й підтримує заслужений авторитет серед студентів, аспірантів, колег-викладачів, працівників бібліотек упродовж усіх років творчої діяльності.

Професійний життєпис Тетяни Василівни бере початок у Державній республіканській бібліотеці УРСР ім. КПРС (нині — Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого), у якій працювала після закінчення Київського педагогічного училища впродовж 1975—1979 рр. Дружній творчий колектив бібліотеки, який тоді очолював видатний бібліотекознавець, бібліографознавець, організатор бібліотечної справи В. Бабич, високо оцінив професійні й особистісні якості молоді фахівчині, став своєрідним життєвим дороговказом

в її становленні як талановитої дослідниці, викладачки й керівниці. Власне прагнення, посилене підтримкою колективу, стало одним із вагомих важелів ухвалення доленосного рішення — пов'язати професійне життя з бібліотечною справою, якій ювілярка залишається відданою впродовж багатьох років.

Відліком нового формування фахової біографії Т. Новальської стало її органічне входження в систему вищої бібліотечної освіти України.

Майже 50 років професійної діяльності Тетяни Василівни пов'язані з Київським національним університетом культури і мистецтв: навчалася на бібліотечному факультеті Київського державного інституту культури (КДІК) (1976—1981), суміщала навчання з трудовою діяльністю, обіймала посади лаборантки, старшої лаборантки кафедри бібліотекознавства (1979—1984), що заклало надійне науково-практичне підґрунтя кар'єрного зростання. Далі навчалася в аспірантурі КДІК (1984—1988), працювала викладачкою кафедри бібліотекознавства (нині — кафедра інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю) (1988—1990), успішно захистила кандидатську дисертацію "Розвиток профспілкових бібліотек в Українській РСР (1917—1987) і здобула науковий ступінь кандидатки історичних наук (наукова керівниця — докторка історичних наук, професорка С. Сирцова) (1989).

Наступними роками відбувалася невпинна гармонізація наукової, викладацької й організаційної діяльності Т. Новальської, підкріплена офіційним визнанням: обрана на посаду доцентки кафедри бібліотекознавства КДІК (1990); здобула вчене звання доцентки (1991); обрана на посаду професорки кафедри бібліотекознавства (1991); навчалася в докторантурі КНУКіМ (2001—2004); обіймала посаду професорки кафедри бібліотекознавства та інформаційних ресурсів (2004—2006); професорки кафедри книгознавства і бібліотекознавства (2006—2013). Блискуче захистила докторську дисертацію "Вивчення читача в україн-

ському бібліотекознавстві (друга половина XIX — початок XXI ст.)" (наукова консультантка — докторка історичних наук, професорка Т. Ківшар) (2007); здобула вчене звання професорки (2008); обіймала посади деканеси факультету культурології, завідувачки кафедри книгознавства і бібліотекознавства (2008—2013); професорки кафедри теорії культури Інституту магістерської підготовки КНУКіМ (2014—2016); професорки кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності (2016—2018), завідувачки кафедри інформаційних технологій (2018—2021). Наразі Т. Новальська є професоркою кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю КНУКіМ.

Тетяна Василівна — обдарована дослідниця. Її науковий доробок становлять понад 200 фундаментальних і прикладних наукових праць, серед яких: 4 монографії (2 одноосібні та 2 у співавторстві), 93 наукові статті (у тому числі більш як 10 — в іноземних виданнях), 66 тез наукових доповідей, 33 науково-методичні матеріали, 36 рецензій, 2 дисертації, 2 автореферати (кандидатської та докторської) дисертацій, 4 біо-бібліографічні посібники тощо.

Упродовж 40 років активної творчої діяльності (перша публікація вийшла 1985 р.) ювілярка щорічно публікує 5 наукових праць, що перевищує середній показник (4,5) галузевої освітньо-наукової спільноти, свідчить про високу здатність продукування нових креативних ідей, спроможність ефективно втілювати їх у практичну діяльність та освітньо-науковий процес. Якщо додати до наукового доробку Т. Новальської редакторські праці, неопубліковані доповіді на міжнародних і всеукраїнських наукових форумах, рецензії на докторські й кандидатські дисертації та ін., то масштаби її наукової діяльності значно розширюються. Загалом творчий доробок ученої сягає понад 300 праць.

Тетяна Василівна — фундаторка й лідерка українського бібліотечного читачезнавства як наукової та навчальної дисципліни, читачезнавчих студій і наукових шкіл читачезнавчого профілю в Україні. Вона вперше в українському бібліотекознавстві розглянула бібліотечне читачезнавство як системну цілісність у його історичному й практичному складниках.

Відліком потужного дослідження ювіляркою бібліотечного читачезнавства в публікаційному сенсі можна вважати статтю "Читання як суспільне явище" (1999). Відтоді власне бачення нового наукового напрямку Т. Новальська виклала в майже 50 авторських публікаціях. Окрім численних статей, їй належать дві ґрунтовні монографії цієї

проблематики: "Український читач у бібліотекознавчих дослідженнях (кінець XIX — початок XXI ст.)" (2005), "Бібліотечне читачезнавство в Україні: історія, теорія, практика" (2018), які є найцитованішими з праць обдарованої дослідниці та квінтесенцією її академічних здобутків.

Науковий доробок Тетяни Василівни заклав надійне теоретико-методологічне підґрунтя для формування таких наукових і навчальних дисциплін: читання як суспільне явище; бібліотечне обслуговування; бібліотечно-інформаційне обслуговування; інформаційні продукти і послуги; бібліотечне спілкування як соціокомунікаційне явище; бібліотечне виробництво в цифровому суспільстві та ін. Праці читачезнавчого спрямування є своєрідною візитівкою вченої й репрезентують її як яскраву представницю вітчизняної інтелектуальної еліти.

Визнанням високого творчого потенціалу Т. Новальської, надзвичайної значущості її наукового доробку в українському й світовому дослідницькому просторі є такі показники: 1) більшість фундаментальних статей ученої опубліковано в наукових фахових виданнях України; 2) понад 10 її наукових праць проіндексовано в міжнародних наукометричних базах Scopus, Web of Science Core Collection, 3) наукові ідеї Т. Новальська оприлюднює в численних іноземних періодичних виданнях: International Journal of Computer Science and Network Security (2021), Journal of Curriculum and Teaching (2023) та ін., 4) моніторинг Google Scholar свідчить про високу цитованість праць дослідниці — 306; індекс Гірша становить 8, що вище за середні показники в українській бібліотечній спільноті; 5) ювілярка є активною дописувачкою українських фахових періодичних видань, головною редакторкою "Українського журналу з бібліотекознавства та інформаційних наук", членкинею редколегій журналів "Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія", "Український інформаційний простір" та ін.

Серед наукових пріоритетів Т. Новальської — бібліотекознавство, бібліотечне читачезнавство, бібліотечне обслуговування, бібліотечне краєзнавство, бібліотечна біографістика, вища бібліотечно-інформаційна освіта тощо. Праці вченої суттєво збагачують методологічні засади історії та теорії вищої бібліотечної освіти, практики бібліотечної справи.

До ґрунтовних праць ювілярки належать дослідження життя й творчості учителів-попередників, поміж яких: В. Бабич, О. Довгопола, Н. Каліберда, Т. Ківшар, Н. Королевич, В. Пі-

лецький, О. Сокальський (перший ректор КДК), А. Чачко. Серед сучасних колег-однодумців — Л. Дубровіна, А. Соляник, В. Загуменна, С. Ольговський, С. Пустовалов.

Звісно, найбільшу кількість публікацій присвячено відомим персоналіям КНУКіМ. У цьому контексті слід виокремити дві ґрунтовні історіографічні монографії: "Видатний український бібліотекознавець Олексій Степанович Сокальський (1918—1991)" (автори — Т. Новальська, І. Черняк, 2019); "Василь Степанович Бабич — бібліотечний діяч, вчений, педагог: до 90-річчя від дня народження" (автори — Т. Добко, Т. Новальська, 2022). Ці праці суттєво збагачують розвиток бібліотекознавчого та просопографічного наукового знання, дають підстави вважати ювілярку однією з найкращих дослідниць сучасної біографістики України.

Талановита вчена-наставниця успішно фундує власну наукову школу, залучаючи до її лав обдаровану молодь: студентів, аспірантів, молодих науковців, щедро ділиться з ними інноваційними ідеями, принципами успішної реалізації теоретико-методологічних й організаційних засад науково-дослідної діяльності. На сьогодні Т. Новальська підготувала та вивела на високий фаховий рівень 10 кандидатів наук, докторів філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, серед яких: І. Тимошенко (2001), А. Литвин (2006), Т. Проценко (2006), І. Романченко (2006), Л. Кононученко (2011), Ж. Вертій (2013), Ю. Горбань (2013), Г. Пристай (2016), І. Черняк (2018), Є. Забіянов (2024). Наукова школа Тетяни Василівни є надзвичайно результативною й продуктивною, майже 100% її вихованців стають докторами філософії та кандидатами наук.

Важливе місце у професійному житті Т. Новальської посідає викладацька діяльність, якій вона охоче віддає знання, досвід і педагогічну майстерність. Досвідчена професорка, безпосередньо причетна до освітнього процесу, вона чітко дотримується засад студентоцентрованого підходу у вищій школі: врахування інтересів і потреб студентів; демократизація освітнього середовища (зазвичай першим оцінювачем наукових напрацювань ученої є студентська аудиторія); зміцнення партнерських відносин студентів, викладачів, усіх стейкхолдерів освітнього процесу.

Упродовж багаторічної плідної педагогічної діяльності професорка викладала низку навчальних дисциплін, розробила ґрунтовні, інноваційні за змістом і структурою програмні й науково-методичні матеріали з таких курсів бібліотекознавчого та книгознавчого спрямування: "Бібліо-

течно-інформаційне обслуговування", "Інформаційний сервіс", "Соціологія книги і читання", "Сучасні книгознавчі та бібліотекознавчі концепції", "Методика викладання фахових дисциплін" та ін.

Для Тетяни Василівни характерним є гармонійне поєднання у викладанні здобутків української вищої школи та сучасного досвіду зарубіжних країн, що забезпечує високу змістовність, когнітивну гнучкість, креативність навчального процесу. Талановита вчена-викладачка активно впроваджує в освітньо-науковий процес інноваційні форми, методи й технології навчання: цифровізацію (застосування електронних ресурсів і технологій), гейміфікацію (використання ігрових технологій), проблемні методи навчання. Це сприяє підвищенню рівня відповідальності, самостійності, креативності мислення, спрямованості на досягнення високих результатів у майбутній професійній діяльності її випускників. Серед найдієвіших креативних форм проведення занять: вебінарна, мультимедійна, лекція-дискусія, лекція-коучинг (тренінг), майстер-клас, мозковий штурм, ділові та рольові ігри, вебпрезентації, логіко-аналітичні дослідження, проєктна робота, квести тощо.

Тетяна Василівна — обдарована організаторка освітньо-наукового процесу, активна комунікаційна посередниця між студентами, викладачами, випускниками, працевластуваними, колегами-однодумцями, що збагачує якість і спадкоємність вищої бібліотечно-інформаційної освіти нашої Батьківщини.

Як досвідчена, талановита дослідниця, педагогиня, продуктивна керівниця Т. Новальська бере активну участь у підготовці й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів. Упродовж багатьох років вона є незмінною головою або членкинею спеціалізованих вчених рад: Д165.01 — у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (2009—2013); Д64.807.02 — у Харківській державній академії культури (2010—2013); Д26.850.01 — у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв (2010—2013); Д 26.807.02 та К807.04 — у Київському національному університеті культури і мистецтв (2013—2014). Упродовж 2015—2022 рр. ювілярка очолювала багатопрофільну спеціалізовану вчену раду К26.807.04, а у 2022—2025 рр. — Д26.807.04 за низкою наукових спеціальностей: 27.00.03 — Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство (соціальні комунікації); 27.00.05 — Теорія та історія видавничої справи та редагування (соціальні комунікації); 27.00.06 — Прикладні соціально-комунікаційні технології (соціальні комунікації) КНУКіМ.

Завдяки непересічному таланту вченої, високим організаційним здібностям, працьовитості та комунікативності Т. Новальська завжди опиняється в епіцентрі реформування базових засад системи атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої бібліотечно-інформаційної освіти України. Особливо знадобилися ґрунтовні знання Тетяни Василівни з упровадженням 2022 р. в Україні нової інтегрованої спеціальності 029 "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа" (галузь знань 02 "Культура і мистецтво") та формуванням у КНУКіМ відповідної системи спеціалізованих вчених рад як довгострокових, так і тимчасових (разових). Віддана улюбленій справі, відповідальна, креативна, Тетяна Василівна взяла активну участь у створенні разових спецрад КНУКіМ зі спеціальності 029 "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа" з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 02 "Культура і мистецтво". Вона успішно посідає посаду голови або членкині численних разових спеціалізованих рад КНУКіМ, забезпечуючи сталий розвиток системи підготовки науково-педагогічних кадрів для цифрового суспільства.

Тетяна Василівна — високофахова, відповідальна, вимоглива й водночас толерантна експертка дисертаційних праць досвідчених і молодих науковців. За роки діяльності виступала опоненткою та рецензенткою понад 30 докторських і кандидатських дисертацій. Тільки останнім часом провела ґрунтовний аналіз майже 20 дисертацій докторів філософії зі спеціальності 029 "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа".

Т. Новальська — відома громадська бібліотечна діячка, підтримує тісні комунікаційні

зв'язки з бібліотеками різних регіонів України, є активною членкинею Української бібліотечної асоціації. Неодноразово входила до складу журі Всеукраїнського конкурсу наукових студентських робіт зі спеціальності "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа" (2019, 2020, 2021). Це сприяє забезпеченню спадкоємності наукової, освітньої, виховної та практичної діяльності.

Відомо, що талановита людина талановита в усьому. Трудовий кадастр ювілярки є свідченням високого рівня затребуваності на важливих ділянках наукової, освітньої, виховної й організаційної діяльності закладу вищої освіти; вміння оперативно й ефективно реагувати на нові виклики глобалізованого цифрового суспільства та численні трансформації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України; відданості настановам студентоцентрованого підходу; здатності налагоджувати міцні зв'язки з основними стейкхолдерами наукового й освітнього процесу; таланту об'єднати навколо себе найкращих представників вітчизняної та закордонної наукових еліт. Її численні учні, представники наукової школи багато років підтримують тісні творчі й особисті зв'язки з Тетяною Василівною. Все означене є виявом багатогранних талантів ювілярки як обдарованої вченої, непересічної викладачки й організаторки, людини.

***Студенти, аспіранти, викладачі, учні
й колеги бажать Тетяні Новальській
міцного здоров'я, творчого довголіття,
нових наукових здобутків, інноваційних
ідей, успішного втілення їх у наукову,
освітню, практичну й управлінську сфери!***

З ювілеєм,

дорога наша вчителько, подруго й однодумця!

Основні наукові праці Т. Новальської

1. Василь Степанович Бабич — бібліотечний діяч, вчений, педагог : до 90-річчя від дня народж. : монографія / Т. В. Добко, Т. В. Новальська. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2022. 484 с. (Серія "Лідери бібліотечно-інформаційної освіти").
2. Видатний український бібліотекознавець Олексій Степанович Сокальський : монографія / Т. В. Новальська, І. В. Черняк; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Ліра-К, 2019. 192 с. (Серія "Лідери бібліотечно-інформаційної освіти").
3. Новальська Т. В. Бібліотечне читачезнавство в Україні: історія, теорія, практика : монографія. Київ : Ліра-К, 2018. 352 с.
4. Новальська Т. В. Український читач у бібліотекознавчих дослідженнях (кінець XIX — початок XXI ст.) : монографія. Київ : КНУКіМ, 2005. 252 с.
5. Bachynska N., Horban Y., Novalska T., Kasian V., Gaisyniuk N. University Library Information Resources as a Basis for Enhancing Educational and Professional Programmes in Information, Library and Archival Studies. Acta Informatica Pragensia. 2024. № 13 (1). P. 62—84. DOI: <https://doi.org/10.18267/j.aip.229>.
6. Bachynska N., Novalska T., Kasian V., Maranchak M., Maranchak N., Boichuk N. Peculiarities of distance learning organization in the professional training of information, librarianship, and archives (european experience). Journal of curriculum and teaching. 2023. № 12 (5). P. 47—57. DOI: <https://doi.org/10.5430/jct.v12n5p47> (Scopus).

7. Bachynska N., Klymenko O., Novalska T., Salata H., Kasian V., Tsilyna M. Digital tools for optimizing the educational process of a modern university under quarantine restrictions. *Revista Tempos E Espaços Em Educação*. 2022. V. 15, n. 34, e17163. DOI: <https://doi.org/10.20952/revtee.v15i34.17163> (Web of Science).
8. Shelestova A., Solianyk A., Bachynska N., Novalska T., Kobieliev O. Libraries of pedagogical institutions of higher education on social media. *Amazonia investiga*. 2021. № 10. Iss. 47. P. 197—206. URL: <https://cutt.ly/LIWYk5K> (Web of Science).
9. Kopanchuk V., Zanjfirova T., Novalska T., Zabzaliuk D., Stasiukova K. Cooperation between the Council of Europe and the European Union and modern international law. *Estudios de Economia Aplicada*. 2021. № 38 (1). P. 1—10. (Scopus).
10. Bachynska N., Novalska T., Kuchnarov V., Kasian V., Salata H., Grinberg L. Information Technologies in Higher Education Institutions: Experience of Leading Countries of the World. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. April, 21. № 4. P. 47—51. URL: http://paper.ijcsns.org/07_book/202104/20210407.pdf. (Web of Science).
11. Новальська Т., Бойчук Н. Публічні бібліотеки як інституції історичної пам'яті українського народу. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2024. № 13. С. 222—232. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307253>.
12. Новальська Т. В. Знаний книгознавець, бібліотекознавець, педагог та історик — Таїсія Іванівна Ківшар. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 10. С. 190—208. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269498>.
13. Новальська Т., Касьян В. Теоретико-методологічні засади підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа". *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. № 7. С. 71—82. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297>.
14. Новальська Т. Основні напрями співробітництва Київського національного університету культури і мистецтв та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Життя в науці. Студії на пошану Любові Дубровіної*. Київ : НБУВ, 2020. С. 181—191.
15. Новальська Т., Бачинська Н. Бібліотечно-інформаційна освіта в КНУКіМ в контексті історії та сьогодення : (до 50-річного ювілею започаткування бібліотечно-інформаційної освіти в Київському національному університеті культури і мистецтв). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 124—132.
16. Новальська Т. Структурна та когнітивна трансформація навчальної дисципліни "Бібліотечно-інформаційне обслуговування". *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2019. № 4. С. 68—75.
17. Новальська Т. Наступність здобуття вищої бібліотечно-інформаційної та архівної освіти в умовах реформування. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 1. С. 4—10.
18. Новальська Т. Визначна віха в історії бібліотечної справи (Перший Всеросійський з'їзд з бібліотечної справи 1911 р.). *Бібліотечний вісник*. 2005. Вип. 4. С. 17—22.
19. Новальська Т. Звіти міських публічних бібліотек Наддніпрянської України другої половини XIX — початку XX ст. як джерело вивчення складу читачів. *Архівознавство. Археологія. Джерелознавство*. 2005. № 7. С. 155—167.
20. Новальська Т. Витоки формування теоретичних засад вивчення читачів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2004. № 3. С. 19—24.

Надійшла до редакції 28.07.2025

До уваги передплатників!

Угоду щодо передплати на видання Книжкової палати України
можна укласти безпосередньо з установою.

Звертайтеся у відділ підготовки та розповсюдження видань

тел. (044) 292-65-73

e-mail: vydannya@ukrbook.net

Свідоцтво про державну реєстрацію KB № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84¹/₈. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 25 пр. Зам. 54.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія)
розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html
